

1-2
2005
(77-78)

НАД БУТОМ І НАРВОЮ

Cena 3,00 zł

PL ISSN 1230-2759 Nr indeksu 367214
Miejscowa Biblioteka Publiczna
w Białej Podlaskiej
DZIAŁ INFORMACJI, BIBLIOGRAFII
I WIEDZY O REGIONIE
ul. Warszawska 12a
21-500 Biała Podlaska
tel. (083) 343-61-11

Polskie Radio – Regionalna Rozgłośnia w Białymstoku – „Radio Białystok” SA

„Dumka ukraińska” – audycja w języku ukraińskim poniedziałek i środa 18.30, niedziela 8.00

Audycji można słuchać na częstotliwościach UKF: 99,4, 98,6, 104,1, 87,9, a także poprzez Internet:

<http://www.radio.bialystok.pl/radioplayer/index.php?id=mniejszosc>

<http://www.radio.bialystok.pl/mniejszosci.php>

W każdą niedzielę o 18.05 – nowy koncert życzeń, w którym można zamawiać pozdrowienia po ukraińsku i ukraińskie piosenki. Informacje pod numerem telefonu (085) 74-56-227.

*Redakcja Programów dla Mniejszości Narodowych, Radio Białystok S.A., ul. Świerkowa 1,
15-328 Białystok, tel. (085) 74-56-242*

ПЕРЕДПЛАТА * PRENUMERATA

Шановні читачі – на Підляшші та у всьому українському світі!

Перед нами черговий рік нашого – Редакції та постійних співпрацівників і принагідних дописувачів – служіння Вам словом і думкою. Робимо це вже більше як від десятиріччя і надіємося, що перед нами ще багато років спільного мандрування стежинами українського національно-культурного життя.

Щоб могли Ви швидко й надійно отримувати чергові випуски „Над Бугом і Нарвою” пропонуємо Вам редакційну передплату, прибуток з якої буде Вашим внеском в розвиток української видавничої справи на Підляшші.

Передплату „Над Бугом і Нарвою” замовляйте перераховучи гроші на банк. рахунок видавця: Związek Ukraińców Podlasia, Bank BPH O/Bielsk Podlaski, nr 97 1060 0076 0000 4011 6000 1197.

Річна передплата за 2005 рік на території Польщі коштує 25,00 zł.

Річна передплата з-за кордону – рівновартість 30 доларів США (звичайною поштою) або 40 доларів США (летунською поштою). Чеки виписувати на: Związek Ukraińców Podlasia

Roczna prenumerata na cały rok 2005 kosztuje: prenumerata krajowa – 25.00 zł

(w przypadku prenumeraty za okres krótszy ilość numerów należy pomnożyć przez 4,50 zł)

Roczna prenumerata zagraniczna na rok 2004 – równowartość 30 USD (poczta zwykła)

lub 40 USD (poczta lotnicza).

НАДБУГОМ І НАРВОЮ

Український часопис Підляшшя

Видавець: Союз українців Підляшшя

Редакція: Андрій Давидюк, Юрій Гаврилюк (головний редактор), Юстина Гапонюк, Іван Киризюк, Христина Костевич, Кароліна Матейчук, Людмила Филімонюк.

Співпрацівники редакції: Андрій Артем'юк, Іван Ігнатюк, Микола Рощенко, Славомир Савчук, Леокадія Сасевич, Єлизавета Томчук, Агнешка Фирсович, Олена Чабан.

Часопис субсидійований Міністерством внутрішніх справ і адміністрації Республіки Польща.

Не всі думки висловлені на сторінках нашого часопису віддзеркалюють погляди редакції. Не замовлених матеріалів не повертаємо. Редакція залишає за собою право редагувати, скорочувати тексти та змінювати заголовки.

За зміст поміщених реклам та оголошень редакція не відповідає.

„Nad Buhom i Narwoju”, ul. Kazanowskiego 15 B, skr. poczt. 77, 17-100 Bielsk Podlaski

Тел.-факс/Tel.-fax (085) 730-89-29 E-mail: nbin@op.pl; nadbuhom@free.ngo.pl

<http://free.ngo.pl/nadbuhom>

NAD BUHOM I NARWOJU

Українське письмо Podlasia

Wydawca: Związek Ukraińców Podlasia

Redakcja: Andrzej Dawidziuk, Ludmiła Filimoniuk, Justyna Haponiuk, Jerzy Hawryluk (redaktor naczelny), Jan Kiryziuk, Krystyna Kościewicz, Karolina Matejczuk.

Współpracownicy redakcji: Andrzej Artemiuk, Helena Czaban, Agnieszka Firsowicz, Jan Ignaciuk, Mikołaj Roszczenko, Leokadia Sajewicz, Sławomir Sawczuk, Elżbieta Tomeczuk.

Pismo jest wydawane przy wsparciu finansowym Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji Rzeczypospolitej Polskiej.

Nie wszystkie opinie wyrażone na łamach naszego czasopisma wyrażają poglądy redakcji. Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca i zastrzega sobie prawo ich redagowania, skracania oraz zmiany tytułów.

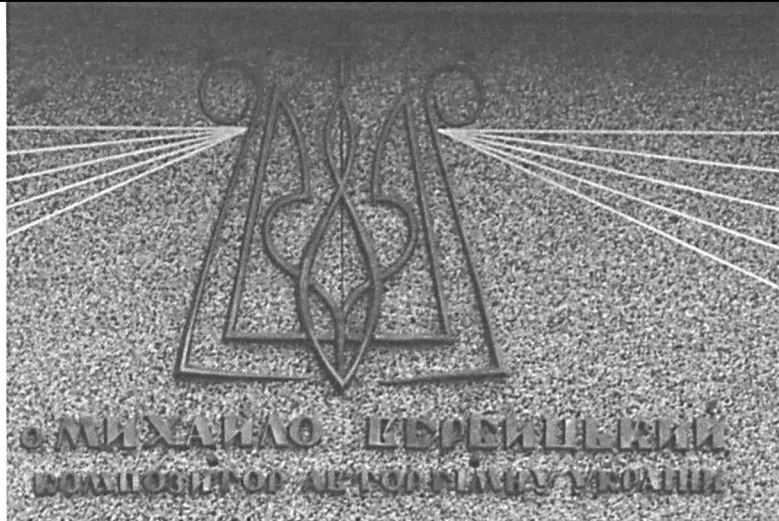
Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść zamieszczonych reklam i ogłoszeń.

Друк/Druk: „Bieldruk”, Białystok, ul. Wiewiórcza 66, tel (085) 868-44-40, 741-31-79, www.bieldruk.pl, biuro@bieldruk.pl

Зміст * Spis treści

J. Hawryluk, <i>Ustawa, która powinna przynieść wiele pożytków</i>	2
O. Колянчук, <i>Пісня кризь віки</i>	3
K. Kościwicz, <i>Historia dla współczesności</i>	9
K. Kościwicz, <i>Muzyka cerkiewna jest „na fali”</i>	10
K. Матейчук, „Гайдамаки” добряче попрацювали в білостоцькій „Фабриці”	11
L. Filimoniuk, <i>Szukam wschodniej muzyki z sercem i pazurem!</i>	12
K. Матейчук, <i>Білостоцький листок у вінку пошани Кобзареві</i>	15
Л. Филимонюк, <i>Підляські вчителі на з’їзді Українського вчительського товариства</i>	16
A. Dawidziuk, <i>Po prostu – Razom nas bahato!</i>	17
K. Kościwicz, <i>Rzeźby, które można „ogłądać” z zamkniętymi oczyma</i>	19
(нк, в), <i>V з’їзд Об’єднання українців у Польщі</i>	20
K. Матейчук, <i>Україна звертається в сторону своєї діаспори</i>	21
J. Misiejuk, „Po-swojemu” – to znaczy „po-jakomu”?	22
M. Durska, <i>Dolhobrody – wieś artystów</i>	25
A. Dawidziuk, <i>O sztuce czynienia zamieszania w sprawach prostych</i>	27
A. Артем’юк, „Традиціоналізм” на селі то добри смак і якість	31
J. Ignaciuk, <i>Ukraiński – językiem sąsiada</i>	33
J. Hawryluk, „Miasta Ruskie” i „Miasta Lackie”	35
M. Postiń-Jaruha, <i>Czytanie ikon</i>	43
Лазар. <i>Духовна пісня</i>	45
Н. Тисячна, <i>Вечорниці з Президентом</i>	46
І. Бойко, <i>Лента за лентою</i>	47
І. Киризиук, <i>Чудо</i>	48
І. Киризиук, <i>Вірші</i>	49
Ю. Гаврилюк, <i>Через один зуб</i>	51
Л. Саєвич, <i>Сіні льон</i>	52
П. Питель, <i>Сумні думки про наші західні „креси”</i>	53
О. Стець, <i>Єднаймося – але не забуваймо</i>	54
В. Соха, <i>Чую голос з минущини</i>	54
P. Pytel, <i>A gdzie telewizja za nasz abonament</i>	55
В. Шляхтич, <i>Я з землі над Сяном</i>	55
M. Poleszuk, <i>Monografia Grodziska i okolic</i>	56
Л. Филимонюк, <i>Чим живе підляський народ?</i>	57
(af), <i>Wielkanocne pisanki</i>	58
<i>Ustawa o mniejszościach narodowych</i>	59
Літературний додаток: Збірка віршів Ю. Королько, <i>Між золотом і смертю</i> .	

Наша обкладинка: Березень і травень це традиційні місяці шанування пам’яті Тараса Шевченка, якого творча спадщина мала вирішальне значення у формуванні новітньої української національної свідомості та культури. Його пам’ять щорічно поминається по всій Україні та за її межами – всюди, де живуть українці, де живе українське слово. На фото Ю. Гаврилюка: Пам’ятник Тарасові Шевченкові у Львові.

„Кажіть, що Вам необхідне, а ми вислухаємо й виконаємо!” – так можна б стисло сформулювати оптимістичний „месидж” Президента Віктора Ющенка переданий ним українській громаді у Польщі. Сталося це 12 квітня 2005 року в Народному домі у Перемишлі, на зустрічі, яка була фінальним акцентом дводенного візиту глави української держави, під час якого відбулася офіційна інавгурація Року України у Польщі та відкриття каплиці-пантеону над могилою о. Михайла Вербицького, творця музики українського національного гімну.

Над Вислою і Сяном

„Закерзонські” акценти інавгурації Року України в Польщі

Треба сказати, що для української громади у Польщі цих декілька днів на зламі першої і другої декади квітня були дуже працювотими, адже в п’ятницю 8 квітня відбувся у Гурові Ілавецькому з’їзд Українського вчительського товариства, а у вихідні 9-10 квітня в Ольштині проходили засідання V З’їзду Об’єднання українців у Польщі. Отже тим, хто хотів взяти участь в цих важливих подіях, в тому й нижче підписаному, приходилося вештатися з одного кінця Польщі в другий.

Президент України прибув до Варшави ранком 11 квітня і в першій половині дня відбулися його зустрічі з Президентом Польщі Олександром Квасневським, прем’єр-міністром Марком Белькою та маршалком Сейму Влодзімежом Цімошевичем, під час яких обговорювалися питання активізації двостороннього співробітництва, зокрема питання нафтогону Одеса – Броди – Гданськ, та інтеграції України до Євросоюзу. Під час зустрічі з В. Цімошевичем мова йшла також про становище польської національної громади в Україні та української в Польщі. Сторони погодилися, що обидві ці групи повинні мати все необхідне для задоволення своїх гуманітарних потреб.

Продовження на 5 стор.

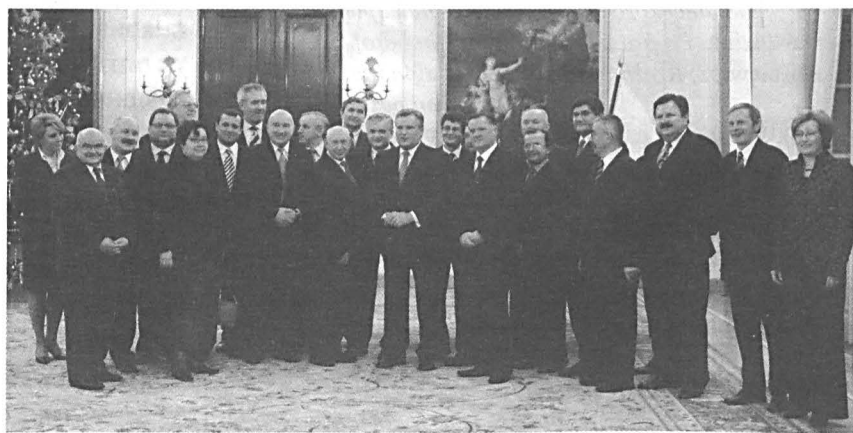
24 stycznia 2005 r. prezydent RP Aleksander Kwaśniewski podpisał uchwaloną przez parlament ustawę o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym. Wydarzenie to miało charakter uroczysty, zarezerwowany dla aktów prawnych wyjątkowej wagi – w obecności marszałka Sejmu Włodzimierza Cimoszewicza, wicemarszałka Senatu Ryszarda Jarzębowskiego, ministra spraw wewnętrznych i administracji Ryszarda Kalisza, ministra kultury Waldemara Dąbrowskiego, a także przedstawicieli parlamentu i działaczy organizacji reprezentujących społeczności, których ta ustawa dotyczy.

Ustawa, która powinna przynieść wiele pożytków

Jak stwierdził prezydent, prace nad ustawą, której ostateczną wersję Sejm przyjął 6 stycznia 2005 r., trwały rekordowo długo, albowiem inicjatywa przyjęcia takiej ustawy pojawiła się już w 1989 roku, w tzw. sejmie kontraktowym. W 1993 r. z inicjatywy Jacka Kuronia sporządzono projekt ustawy, przyjęty cztery lata później przez Komisję Mniejszości Narodowych i Etnicznych, której Jacek Kuroń dwukrotnie przewodniczył. Jednak dalsze kroki legislacyjne nie zostały podjęte z powodu wygaśnięcia kadencji Sejmu. Sfinalizowanie prac nad ustawą okazało się zbyt trudnym orzechem do zgryzienia dla Sejmu kadencji 1997-2001. Również i w Sejmie obecnej kadencji perspektywy przyjęcia ustawy nie były aż tak jednoznaczne.

Przeciwnicy ustawy argumentowali – mówił prezydent A. Kwaśniewski, – iż odrębna regulacja prawna kwestii, których dotyczy, nie jest potrzebna, ponieważ nasz kraj zamieszkuje zaledwie niecały jeden procent obywateli mających inne niż polskie korzenie. Przeciwnicy ci twierdzili, iż dla ochrony praw wystarczające są gwarancje konstytucyjne. Mniejszości narodowe mają u nas dogodne warunki do pielęgnowania swoich tradycji i obyczajów, do zachowania i pielęgnowania swojego języka. Mówili również, że istnieją także liczne instytucje i organizacje służące ochronie tożsamości narodowej, kulturowej czy religijnej. To wszystko prawda. Ale rozwiązania, które do tej pory istniały, okazały się mało precyzyjne. W polskim prawodawstwie nie występowała definicja mniejszości narodowych i etnicznych. Nie zostały również określone w sposób wyczerpujący zasady i tryb korzystania z praw przysługujących mniejszościom.

I właśnie ta ustawa, przyjęta przez Sejm, a przed chwilą przeze mnie podpisana, wypełnia tę lukę i nie tylko. Wprowadza też pewną nowość, która wzbudziła największą kontrowersję, a którą ja traktuję jako bardzo cenną – mianowicie prawo używania języka ojczystego jako języka pomocnicze-

go w kontaktach urzędowych na poziomie wybranych samorządów gmin. Powołuje także Komisję Wspólną Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych, pełniącą wobec premiera funkcję opiniotwórczo-doradczą. To jest bardzo ważny organ. Po raz pierwszy jednoznacznie wskazana została instytucja, w której kompetencjach znalazły się sprawy dotyczące mniejszości narodowych i etnicznych.

Prezydent przypomniał też, że ustawa wychodzi naprzeciw zobowiązaniom, które państwo polskie wzięło na siebie ratyfikując przed kilku laty Konwencję ramową Rady Europy o ochronie mniejszości narodowych. Nie powstrzymał się także od „kanonicznego” przy takich okazjach wspomniania najlepszej tradycji polskiej tolerancji, sięgających jeszcze czasów I Rzeczypospolitej. Nasz kraj przez wieki słynął z życzliwego stosunku wobec ludzi innych narodowości i wyznań, czego wyrazem była słynna Konfederacja Warszawska z 1573 roku. Znając bieg wydarzeń w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII w., zakończony powstaniem pod wodzą Bohdana Chmielnickiego, śmiem stwierdzić, że nie była to tolerancja zbyt wysokiej próby. W każdym razie nie wytrzymała ona próby czasu, może więc lepiej dopiero co uchwalone-

go aktu nie ozdabiać ornamentem stereotypów wyrosłych na niezbyt pewnym historycznym gruncie.

Miejmy raczej nadzieję, że lepsze oparcie na gruncie współczesności mają optymistyczne słowa prezydenta, że decyzja Sejmu w sprawie ustanowienia odrębnych zapisów dotyczących mniejszości narodowych i etnicznych jest potwierdzeniem naszej otwartości wobec różnych kultur, języków i narodowości. Jest mocno zaakcentowaną wolą przestrzegania europejskich standardów praw obywatelskich. Ustawa ta może stać się także dobrym wzorem dla innych państw, zachętą do przyjęcia podobnych regulacji w stosunku do zamieszkujących na ich terenie mniejszości narodowych i etnicznych. Wierzę, że ustawa, którą uroczystie podpisałem, przyniesie wiele pożytków. Że będzie dobrze służyć ochronie praw mniejszości, pielęgnowaniu przez nie tradycji, kultury i języka.

To oczywiście okaże się z czasem. Na razie można dyskutować nad innowacjami prawnymi, które wnosi, a także zastanawiać się, czy okażą się one możliwe do napelnienia realną treścią, zwłaszcza w warunkach Podlasia. Publikujemy więc w niniejszym numerze pełny tekst ustawy i czekamy na głosy zainteresowanych czytelników.

Jerzy HAWRYLUK
Fot. A. Winnickiej

Посеред атрибутів кожної нації особливе місце займають герб та гімн. У поточному році виповнилося 140 років від першого публічного виконання пісні „Ще не вмерла Україна”, яка стала українським національним гімном. Відбулося це у Перемишлі над Сяном, а автором музики був уродженець надсянського краю, о. Михайло Вербицький.

Надсянський родовід музики українського гімну

Пісня на віки

Якщо герб України є родовим знаменом київського князівського роду Рюриковичів, в найдовершенішій своїй формі збереженим на монетах князя Володимира Великого, то національний прапор, а гімн зокрема, має доволі недавнє походження. До речі, найстарший у світі, англійський гімн датується 1774 роком, а більшість європейських державних гімнів створено у XIX столітті. Саме тоді й українці почали шукати пісні, яка була б ознакою національної ідентифікації.

Вперше така потреба виникла під час Весни народів у 1848 році. На Всеслов'янському з'їзді у Празі (1848 р.) українці, за браком прийнятого гімну, співали „Многая літа”. На національних маніфестаціях того часу в Галичині залюбки співали складену Юліаном Добриловським (1760-1825) пісню „Дай Боже, в добрий час” і твір Івана Гушалевича (1823-1903) „Мир вам, браття, всім приносим” визнаний Головною Руською Радою у Львові (1848) за національний гімн галицьких українців. Карпатські українці співали пісню Олександра Духновича (1803-1865) „Я русин бив, есьм і буду”. А на центральних і східних українських землях роль національного гімну довгий час виконував „Заповіт” Тараса Шевченка.

Збігом обставин національний гімн „Ще не вмерла Україна” створили представники Центральної та Західної України. Слова написав Павло Чубинський (1839-1884), родом з Борисполя на Київщині, якого за народницьку пропаганду запроторено на заслання в Архангельську губернію (1862-1869). Можливо, сталося це під впливом спілкування з польськими засланнями, зокрема Болеславом Лімановським (1835-

*Творець музики українського гімну
о. Михайло Вербицький*

1935), який міг переказати Павлу Чубинському слова польського гімну. Так чи інакше, слова були написані 1862 року. Натомість музику написав композитор о. Михайло Вербицький (1815-1870), родом з села Явірник Руський на Перемищині – автор першого підручника з теорії музики Галичини та перший композитор, який поклав на музику „Заповіт” Тараса Шевченка.

Спершу була це сольна пісня, яка незвичайно швидко спопуляризувалася. У вісімдесятих і дев'яностих роках XIX століття її співали майже на кожному концерті і на кожній урочистості, а після її перероблення для хору вона стала національним гімном. Перше виконання пісні „Ще не вмерла Україна” в чітко гімнічно-репрезентативному контексті відбулося 10 березня

1865 р. у Перемишлі, як завершальний номер першого на західноукраїнських землях Шевченківського концерту. З того часу починається триумфальний хід цієї пісні, і то насамперед під час щорічних шевченківських свят.

Пісня поширювалася початково в численних відписах, а була надрукована значно пізніше, у збірнику „Кобзар” у Львові в 1885 р. В роки першої світової війни гімн П. Чубинського – М. Вербицького появився у „Збірнику українських бойових пісень – Співанику великих днів” за редакцією Богдана Лепкого. Був він виданий у Відні і його роздавали українським воякам австрійської армії та полоненим російської армії української національності в таборах полонених в Австрії й Німеччині. Помимо того, що Українська Національна Рада у 1918 р. вирішила вживати в Галичині старий гімн о. І. Гушалевича „Мир вам, браття, всі приносим” з 1848 р., громадянство та Українські Січові Стрільці на офіційних святах виконували лише гімн П. Чубинського – М. Вербицького „Ще не вмерла Україна”.

Перше виконання „Ще не вмерла Україна” як державного гімну відбулося в історичний момент – у день проголошення в Києві самостійності України 22 січня 1918 р., коли Українська Центральна Рада проголосила свій IV Універсал. Присутні відспівали врочисто, навколішки, „Заповіт” Т. Шевченка та пісню-гімн П. Чубинського. Через рік, після об'єднання 22 січня 1919 р. УНР і ЗУНР пісня ця стала офіційним гімном на всій території охопленій українською державністю. Згодом, 15 березня 1939 р. була прийнята як державний гімн Карпатської України.

Після поразки українців в будівництві Незалежної Держави у 1917-1920 рр., гімн „Ще не вмерла Україна” більшовицька влада визнала проявом злочинного націоналізму. Роль гімну на всій території нової імперії став „Інтернаціонал”, а з 1944 р. гімн Радянського Союзу.

Однак для розпорошеної у десятках країн світу багатотисячної української еміграції, причетної до незалежницьких змагань того часу, а військової зокрема, пісня „Ще не вмерла Україна” була символом надії на воскресіння самостійної держави. Лунала вона на усіх врочистих зустрічах організованих в десятках місцевостей, в яких поселилися колишніх вояків Армії УНР на території Польщі.

Мешканці Західної України, зокрема члени культурно-освітніх товариств зі Львова та Перемишля, відвідуючи Млини під Перемишлем, молилися за душу о. Михайла Вербицького в місцевій церкві, в якій композитор був з 1856 р. парохом і де на прицерковному цвинтарі зложено Його тлінні останки. Зго-

дом заходами львівського чоловічого хору „Бандурист” споруджено пам’ятник, який освячено 17 червня 1934 р.

Збігом обставин у цей самий час відбулася інша символічна та ніким не передбачена подія. Церкву у Явірнику Руським, у якій був охрещений Михайло Вербицький, розмалювали вихідець із Полтавщини, ад’ютант Симона Петлюри, власник іконописної робітні *Відродження* у Перемишлі, полковник Борис Палій-Нейло та вихідець із Єлисаветграду, старшина Армії УНР Павло Запоріжський (до речі, автори розписів ряду інших церков Надсяння).

Післявоєнні трагічні в наслідках депортації українців з Надсяння, Лемківщини, Холмщини і Підляшшя позбавили Млинів їх корінного населення. Церкву замінено на костел, а могилою композитора опікувалася (і досі опікується) Марія Іваник, нар. 1912 р., яку доля зберегла від переселень. У 1989 році відновлено молебені над могилою Вербицького. По літах небуття пам’ять композитора вшанували українці Перемишля і околиць, а також гості з Украї-

ни – колишні мешканці Млинів, чия сільська українська громада із сусідньої Яворівщини та Львівщини, в тому вихідці із Закерзоння, тобто Посяння, Лемківщини, Холмщини, Південного Підляшшя, Любачівщини.

Відтак, з нагоди 180-тих роковин з дня народження композитора, у 1995 р. на врочисту панахиду прибули не лише перемиський воєвода Станіслав Байда, керівники сусідніх гмін, гості із Львова та сусіднього Яворова і посол України у Польщі Павло Сардачук, але також родичі Павла Чубинського. Привезли вони жменьку землі з могили поета у Борисполі і таку ж жменьку землі з могили Михайла Вербицького повезли в Україну. Врешті, майже одночасно з Помаранчевою революцією в Україні, йшла підготовка до урочистого відзначення 190-тої річниці з дня народження композитора. Заходами Перемиської консисторії та Львівської державної адміністрації на могилі споруджено каплицю-пантеон.

Олександр КОЛЯНЧУК
Перемишль

Офіційний текст державного гімну України, прийнятий Верховною Радою 7.ІІІ.2003 року

*Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.*

*Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.*

Традиційна версія гімну

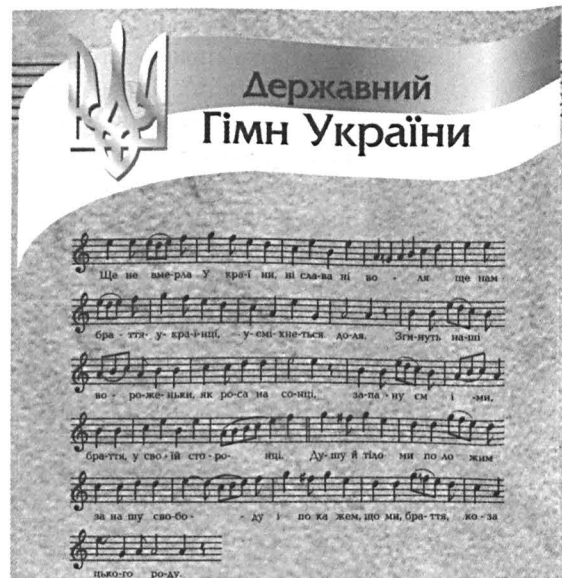
1. Ще не вмерла Україна, ні слава, ні воля.
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші вороженьки, як роса на сонці,
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

2. Станем, браття, всі за волю, від Сяну до Дону,
В ріднім краю панувати не дамо нікому;
Чорне море ще всміхнеться, дід Дніпро зрадіє,
Ще на нашій Україні доленька наспіє.

3. А завзяття й праця щира свого ще докаже,
Ще ся волі в Україні піснь гучна розляже,
За Карпати відіб’ється, згомонить степами,
України слава стане поміж народами.

Над Вислою і Сяном

„Закерзонські” акценти інавгурації Року України в Польщі

Продовження з 1 стор.

Пополудні Віктор та Катерина Ющенко покладали квіти до пам'ятника Тарасові Шевченку, який був відкритий у 2002 році на площі названій іменем поета. (Згодом, вже під час зустрічі в Перемишлі, Президент розповів історію про те, як бувши прем'єр-міністром брав участь у вибиранні проекту пам'ятника тодішнім послом України у Польщі Дмитром Павличком, завдяки якому в польській столиці станув не „дід у кожусі”, а молодий Шевченко-європеєць). Саме присутність на відкритті площі під пам'ятником дала Президентові першу нагоду поспілкуватися з українцями, що живуть у Польщі, в тому й заробітчанами, які працюють в польській столиці. Розповіли вони, що очікують від українських дипломатичних місій активнішої співпраці зі своїми громадянами за кордоном, цікавилися також ходом реформ на батьківщині. Багато з них казали, що мріють повернутися додому, однак найчастіше перепороною є проблема безробіття. Президент наголосив, що відстоює позицію, коли держава має підтримувати українців, де б вони не жили та зазначив, що створення нових робочих місць – один із пріоритетів дій нової команди.

В тому самому часі делегації українських громад з різних кутків Польщі, – разом біля двох сотень людей, в тому наша десятка з Більська, яка репрезентувала Союз українців Підляшшя, – помалу з'їжджали до варшавського Великого театру – Національної опери. Тут о 18-й годині, за участю Президентів обох країн, почався інавгураційний концерт Року України у Польщі. Фактично цей „рік” почався вже раніше – осінню минулого року, коли події Помаранчевої революції не сходили з екранів польських каналів та пресових шпальт, коли на вулиці вийшли демонстрації підтримки, а згодом тисячі спостерігачів, переважно молодих людей, не дивлячися на час римокатлицьких Різдваєних свят рушили на українські виборчі дільниці, щоб спостерігати за правильністю проведення переголосу-

вання другого туру президентських виборів. Тому й не дивно, що над цим концертом, як і над всім візитом Віктора Ющенко до Польщі, майоріло помаранчеве сяйво подій, які поєднали українців і поляків у спільному великому ділі.

„В наші дні українці, як ніколи, відчувають свою спорідненість із польським народом” – це перші слова президентського послання, яке можна було прочитати в ошатно виданій програмі концерту. А далі В. Ющенко писав: „У нас багато спільного – історія, культурні коріння, спільні цінності і сподівання. Наші народи єднають прагнення свободи і незалежності, нескореність перед неправдою та диктатом, обстоювання права говорити мовою своїх предків і плекати власну культуру. Цю єдність з особливою силою ми відчули в дні Помаранчевої революції, коли вся Україна піднялася на захист свого демократичного майбутнього.”

Більш менш ці самі слова пролунали в „живій” промові Президента, виголошених зі сцени театру. Для більшої їх переконливості В. Ющенко згадав про тривожний момент в перших днях Помаранчевої революції, коли прийшла звістка про підготовку режиму до збройного придушення Майдану. Саме тоді по телефону звернувся він до Олександра Квасневського з закликом: „Якщо Ти друг України – мусиш бути тут!” Польський Президент не забарився та скоро прибув з медіаційною місією до Києва, „взявши з собою” – головного дипломата Європейського Союзу Хав'єра Солану та президента Литви Вальдаса Адамкуса.

Але все ж таки варшавський Великий театр заповнився польським і українським людом не так для спогадів про недавнє-минуле, як для посмакування плодів культури, а ті показалися з „закерзонським” присмаком. Мова тут йде про другий пункт концертної програми – кантату-симфонію для хору та оркестру „Кавказ” на вірші Тараса Шевченка, яку виконали Національна заслужена академічна хорова капела України „Думка” і Національний заслужений академічний симфонічний

оркестр України (пунктом першим була „Польська сюїта” для симфонічного оркестру Бориса Лятошинського). Автором виниклої на початку XX сторіччя кантати „Кавказ” є ж уродженець надсянського Ярослава (зараз це повітове місто Підкарпатського воєводства Польщі) Станіслав Людкевич (1879-1979). Цей справді величний твір, який зарекомендовано як символ звитяги українського народу за своє національне визволення, додатково осучаснено по через візуальний прийом – використання документальних фільмових кадрів з київського Майдану, висвітлених на екрані поміщеному за сценою.

Надсянський родовід С. Людкевича неначе слугував дороговказом в дальшій мандрівці Президента Ющенко, який наступного дня подався до Млинів, невеличкого зараз села в Ярославському повіті, неподалік від українсько-польського кордону. Саме тут, на прицерковному цвинтарі похоронено пароха млинівської церкви, а водночас автора музики українського національного гімну – о. Михайла Вербицького.

Цей перший галицький композитор виразного українського національного спрямування народився 4 березня 1815 року у священичій родині в Явірнику Руському (село на південний захід від Перемишля), а у роках 1856-1870 був парохом Покровської церкви в Млинах. Ще під час навчання у Львівській духовній семінарії, окрім творів суто церковних бачимо в палітрі М. Вербицького також композиції світські, як хоч би патріотичний хоровий твір „Гост до Русі” (зрозуміло, до галицької Русі-України). Однак широко двері до безсмертної слави відкрилися перед композитором коли, мабуть на початку 1864 року, прочитав надрукований у львівській газеті „Мета” (органі народовської групи „Молода Русь”) вірш Павла Чубинського, який починався словами „Ще не вмерла Україна” та закреслював її межі „від Сяну...”.

І так, завдяки особливій спорідненості творчого таланту православного наддніпрянця і галичанина греко-католика виникла пісня, яка стала гімном нації, одним з основних завдань котрої,

навіть і в сьогоднішній час, є здолаття чорної спадщини розколу – замурування тріщини, яка проходить майже почерез всі сфери українського життя.

Перше публічне виконання піснi-гiмну відбулося 10 березня 1865 р. у Перемишлi, пiд час першого на захiдноукраїнських землях Шевченківського концерту. Пiсня швидко здобувала популярнiсть, але композитор не довго мiг нею радити – о. Михайло Вербицький помер 7 грудня 1870 року. Довгий час його могила залишалася у занедбаному станi і шойно у 1930-роках старанням громадськостi впорядковано її та поставлено кам'яний пам'ятник у формi лiри, з написом „Пiонiровi української пiснi”.

Пiсля II свiтової вiйни Млини роздiлили долю всього Перемиського

краю – українських млинiвчан виселено, а їхнє мiсце зайняли польські переселенцi з територiй на схiд вiд нового, проведеного за „лiнiєю Керзона” польсько-радянського кордону. Пам'ятник на могилi композитора щасливо вицiлiв. Збереглася також i церква, побудована ще у XVIII столiттi, якoi теперiшнiй ремонт в польських ЗМi Пiдкарпатського рiгiону часто подається як приклад польсько-українського поєднання.

Римокатолицька млинiвська громада, яка перейняла храм пiсля виселення українцiв i лiквiдацiї тутешньої греко-католицької парафiї вiршила, що не буде будувати новий костел, а вiдремонтує церкву – щоб зберегти безперервнiсть традицiї. Окрiм ремонту самого будинку проводяться консерваторські працi, адже в церквi збереглися на-

стiннi розписи та сторовинний iконостас. Саме вiн, коли потрапив в руки перемиської спецiалiстки вiд консервацiї iкон Маргарити Давидюк (родом з пiвденнопiдкарпатських Вишничiв), став свого роду сенсацiєю. Показалося, що половина iкон, намальованих у XVIII столiттi, має ще старiшi шари iконопису – з XVII, а деякi навлiсть з XVI столiття. Обрахованi приблизно на мiльйон злотих консерваторські працi фiнансуються з фондiв уряду Пiдкарпатського консерватора пам'яток старовини, а грошi на ремонт церковних стiн i даху зiбрали самi млинiвчани, яких пiдтримала гiмнна управа в Радимнi та фiансований державою Костельний фонд. Цитований журналістом ряшiвської газети „Новини” пiдкарпатський консерватор Марiош Чуба пiдкреслює: *Ремонт церкви в Млинах та консерваторські працi при iконостасi це добрий приклад пошанування спiльної польсько-української спадщини, а водночас символ поєднання.*

Пiсля змiни полiтичної системи у Польцi i здобуття Україною незалежностi Млини знов стали мiсцем вшанування пам'ятi о. Михайла Вербицького, в чому особливий вклад має громадськiсть Яворiвського району Львівської областi (до 1939 року село належало до Яворiвського повiту). Ремонт пам'ятника на могилi проведений був у 1995 році. Минулого року, з iнiцiативи Львівської обласної державної адмiнiстрацiї, науково-культурних, мистецьких об'єднань та товариств Галичини i за сприяння органiв державної влади та мiсцевого самоврядування Пiдкарпатського воєводства на могилi композитора почалося споруджування запроєктованої львівським архiтектором Iваном Коваленком вiдкритої каплицi-пантеону, яка своєю формою нав'язує до традицiйних сакральних споруд рiгiону.

Попри намагання проведення офіційного вiдкриття каплицi ще в жовтнi минулого року i тим самим вписання цiєї подiї у передвиборчу кампанiю „єдиного кандидата вiд влади”, цей почесний обов'язок випав вже на долю Президента Вiктора Ющенка, який 27 лютого 2005 пiдписав розпорядження про святкування 140-ої рiчницi першого публiчного виконання нацiонального гiмну i 190-ої рiчницi з дня народження Михайла Вербицького – з метою сприяти вихованню в громадян патрiотизму, поваги до iсторiї та державних символiв України.

Окрасою урочистих подiй в Млинах були львівські пластуни в організаційних одностроях та вiйськовий оркестр, який в кульмiнацiйному моментi виконав український нацiональний гiмн над могилою його композитора

Пантеон над могилою о. Михайла Вербицького та церква Покрову Богородиці

Президент Віктор Ющенко з дружиною Катериною покладають квіти на пам'ятнику композиторові українського гімну (Фото надане редакцією газети „Україна молода”, Київ)

І ось, ранком 12 квітня до Млинів – з близька і з далека, з польського і українського боку міждержавного кордону – почали прибувати українці, ведені як прагненням віддати шану творцеві безсмертної мелодії національного гімну, так і надією на близьку зустріч з Президентом. Важко сказати, який мотив переважав, в кожному разі, коли після кількохгодинного очікування, осолоджене інколи музикою у виконанні військового оркестру та імпровізованим хоровим співом, автобус з Президентом врешті під'їхав, присутні спонтанно zareagували триваючим декілька хвилин скандуванням „Ющенко”. Загалом людей, поміж якими нишпорили деякі польські журналісти

з запитаннями щодо „вічної дилеми”, чи польсько-українське поєднання вже відбулося, зібралось біля 2-3 тисяч. Окрасою була, зрозуміло, молодь, як львівські пластуни (скавти) в організаційних одностроях, так і учні з Комплексу шкіл ім. Маркіяна Шашкевича у Перемишлі. Саме зі шкільною молоддю прибув до Млинів і я – одним з автобусів перемиської транспортно-туристичної фірми „Chortusia”, якої власник, пан Мирослав Сидор, не лише забезпечив безплатний транспорт до місця урочистостей, але також вклав свою лепту в спорудження пантеону.

Сама урочистість була досить короткою – промова-проповідь митрополита Йоана (не обійшлося в ній і без особис-

того акценту, адже хресного батька ієрарха заслано в Казахстан, бо хтось підслухав, що заспівав він саме пісню „Ще не вмерла України”), вмурування Президентом в кам'яну плиту біля пам'ятника капсули з пропам'ятною запискою, а згодом і коротка його промова-рефлексія про всенациональну важливість вшанування автора музики „найкращої української пісні” та особливість місця, в якому спочив він на вічність. Підкресливши, що Україна в листопаді-грудні минулого року встала з колін і вирости в неї крила, В. Ющенко нагадав, що далша доля України буде залежати від чесної і наполегливої праці самих українців, бо *рогу достатку ніхто нам не принесе*.

Що було далі не чув і не бачив, адже ще перед закінченням церемонії треба було швидко бігти до автомашини, щоб встигнути повернути до Перемишля заки поліція закриє дороги, а охорона замкне двері Народного дому. Встигли...

Знаючи традиційну модель спілкування найвищих за посадою політиків з-над Дніпра з українською громадою, сподівався я зустрічі в „обмеженому колі”. А тут показалося, що єдиним обмеженням були розміри Театрального залу Народного дому, в якому все ж таки помістилося добрих кількасот осіб. І тут не обійшлося без революційного привітання – оплесків на стоячи та скандування прізвища Президента. Далі були повітальні промови господарів – голови Перемиського відділу ОУП Марії Туцької і два дні раніше переобраного на пост голови ОУП Мирона Кертичака, а між ними доповідь першого директора школи ім. М. Шашкевича Юліяна Бака, який представив історію українського життя у Перемишлі. Від імені влади виступив президент міста Роберт Хома. Тоді до мікрофону підійшов Президент України.

Після декількох речень привітання всіх присутніх з вуст В. Ющенка пролунали слова вселюючі нову надію в українські серця: *Україна з вами, вона вас ніколи не залишить. Я надзвичайно ціню збережену вами пам'ять і збережений вами дух. (...) Шановні друзі, я хочу сказати, що вперше ми заклали зараз фінансування потреб української діаспори по всьому світу. Це є сторінка українського бюджету. Віднині українська влада буде проводити активну політику підтримки діаспори, українських кіл за кордоном*.

І тому я просив би в кожного, хто буде тут виступати, просити в Оксани Білозір, міністра культури, усе, що ви хочете. Вона зараз опікується цим питанням, від неї, від „молитви” до неї дуже багато залежить. Ми створили в структурі Кабінету міністрів новий департамент, який буде займатися відновленням і збереженням української святині, української спадщини. Це

свідчення того, як ми хочемо повернути свою націю, свій народ до шанування минулих, до шанування традиції.

Ще до прибуття голови Української держави члени Об'єднання лемків на балконі залі, навпроти сцени, з якої він виступав, розвісили транспарант з запрошенням на чергову „Ватру”. І справді – не лишилося воно непоміченим.

Серед учасників зустрічі в Народному домі були та голос забирали також ієрархи, які духовно опікуються українською громадою Надсяння та Лемківщини. Нижче друкуємо слово виголошене архієпископом Перемишльським і Новосанцівським Адамом (за столом сидять: Марія Туцька, Президент Віктор Ющенко, Мирон Кертчик). Запис промови виконав Б. Гук.

Вельмишановний Пане Президенте!
Вельмишановна Громадо!

Я син Лемківщини, тої найдалі на захід висуненої гілки українського народу. Пригадую собі 1941 рік, коли німці вже були під Києвом, за фронтом панував терор, гестапо арештувало мого батька, плач. Прийшов старий сусід Іван і сказав так: Діти, не падайте в отчаянне, майте віру і надію. А все уложиться добре. Надія, підтримана глибокою вірою, дає можливість перетривати.

Чому я це говорю? Тому, що коли не стало самостійності, наш нарід жив вірою і надією – довгі роки, довгі століття. Церква в народі відігравала позитивну засадничу роль, бо при Церкві зберігалася не тільки віра, але зберігалася і нація. Не дивно, що вороги почали руйніницьку роботу від Церкви: на Заході латинізовано, на Сході русифіковано, але мудрість народу була така велика, що народ зберіг власне „Я”, і сьогодні, Пане Президенте, коли Ви стояли на Майдані, ми тут, у Польщі, молилися за Вас. Я говорив своїй громаді: „Боже, дай силу тому народові, щоб він

відстояв свою незалежність.” І дав Господь силу людям своїм.

І сьогодні ми є щасливі, Пане Президенте, що можемо Вас вітати в старому Перемишлі. Тут колись було 16 церков, а так склалося, що до тих, які збереглися, нема кому ходити. Це в нас судьба така, але ми вистояли в такій ситуації поза 600 років і зберегли віру і націю. Як мій собрат владика Йоан говорив, що нам треба допомогти, то дійсно – нам поміч потрібна, бо ми до тої пори були забуті. Може не завжди йдеться про матеріальну поміч. Ідеться про поміч духовну, щоб ми чули: за нами сьогодні стоїть велика українська держава, що вона буде пам'ятати за тих, які пережили 600 літ неволі.

Пане Президенте, громада, що сьогодні Вас тут вітає, переживала той грізний момент, коли роздали патрони. Ми про це тут знали і боялися, щоб не дійшло до пролиття крові. І Господь врятував Вас. Ми вважаємо, що Ви є Мойсей українського народу. І попроведите український народ до добробуту, справедливості. І нехай Господь благословить усі Ваші добрі заміри.

– Учора був офіційно відкритий Рік України в Польщі, – нагадав Президент. – Ми хочемо цей рік разом з українцями в Польщі наповнити змістом дуже важливим для нашого сьогодення дня і для історії. Я читаю запрошення – якщо я це правильно розумію як запрошення, а не як декларацію – на ХХІІІ Лемківську ватру... Я хочу офіційно сказати: я буду на Лемківській Ватрі разом зі своєю дружиною і своїми дітьми. Але я з собою включу в українську делегацію міністра культури, міністра закордонних справ, можливо, що і міністра фінансів, міністра освіти, міністра транспорту. Давайте зараз подумаємо, що ми можемо встигнути взаємно зробити до того дня. Говорить, – ми повинні чітко почути від вас, у чому є потреба.

Президент звернувся також до присутніх на зустрічі представників місцевої влади з проханням як найскорішого вирішення питання повернення українській громаді самого Народного дому, збудованого перемишльськими українцями ще на початку ХХ сторіччя. У 1940-х роках був він, як і все інше майно українських організацій, конфіскований державою, а згодом переданий у власність міської гміни. Отже зараз ситуація така, що українці у Перемишлі мусять Народний дім... арендувати від міської влади. Рад-неволя президент міста Роберт Хома склав перед всіма присутніми обіцянку зробити все, щоб міська рада вирішила питання в спосіб задовільнюючий обидві сторони. Але коли одні аплодували його словам, інші були скептичні, адже справа тягнеться вже кільканадцять років.

Зрозуміло, що такі зустрічі це передусім нагода зустрітись віч-на-віч та висловити емоції, а вирішення конкретних питань це вже справа буднів, які приходять після такого свята. Тому Президент на завершення зустрічі попросив скласти детальний список потреб української громади у всіх регіонах Польщі: ...написати 5-8 дуже ясних пунктів, де ми можемо допомогти вам і в чому. Ми повинні знати ці пункти і регіони, адреси місць. Хочу Вам сказати від імені міністра культури України Оксани Білозір, що все, що ви напишете, ми беремо до виконання.

Отже, можна б сказати, м'яч зараз на нашому, – в тому і підляському, – полі.

Юрій ГАВРИЛЮК
Фото автора статті

Towarzystwo Przyjaciół Hajnówki ma nowego prezesa. Na to społeczne stanowisko 12-osobowy zarząd wybrał Allę Gryc, bibliotekarkę Miejskiej Biblioteki Publicznej im. dr. Tadeusza Rakowieckiego w Hajnówce.

Historia dla współczesności

– Jestem sympatykiem swojego miasta. Nigdzie nie czuję się tak dobrze, jak w Hajnówce – mówi Alla Gryc. – Jestem rodowitą hajnowianką i nie wyobrażam sobie mieszkać gdzie indziej. Tu czuję się najlepiej, jak w rodzinie. Ludzie są wspaniali, życzliwi. A to jest chyba najważniejsze... to bardzo ważne... bo miasto tworzymy my... hajnowianie...

Alla Gryc jest bibliotekarką z 30-letnim stażem. Po ukończeniu Studium Bibliotekarskiego podjęła pracę w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Hajnówce. W zasadzie pracuje cały czas w jednym dziale. Dział Informacyjno-Bibliograficzny, którego jest kierownikiem, zawiera w sobie: Czytelnię Książek, Czytelnię Prasy, Kolekcję Regionalną, Zbiory Specjalne, Czytelnię Internetową, Małą Galerię Biblioteki i powstałe w ramach realizacji projektu Regionalne Centrum Informacji o UE w sieci Agro Info. Tworzyła czytelną dla dorosłych, bo inwentaryzowała pierwszy księgozbiór. – *To jest praca, którą lubię, w której się realizuję. Staram się szukać nowych pomysłów i rozwijać swój dział* – tłumaczy Alla Gryc.

O sobie mówi tak: – *Mieszkam w najpiękniejszej i najczystszej ulicy, która awansowała ze wsi do miana ulicy Górnej. Wychowałam się na wsi, w domu byłam nauczona pracy i szacunku dla ludzi. Jestem spod znaku Lwa, mam swoje zasady. Nie znoszę chamstwa, kłamstwa i bezczelności. Jestem idealistą i wiecznym naprawiaczem świata. Moim napędem jest słońce. Jak świeci, to mam w sobie dużo pary, pomaga mi odnaleźć radość życia. Kocham życie, pomimo że przeszłam wiele i zawodów, i rozczarowań. Powinnam być szoferem, może nawet startowałbym w rajdach, lubię szybkość, lubię ryzyko, lubię przygodę.*

Mam troje cudownych dzieci – córka Ewa, syn Rafał, synowa Agnieszka. Jestem z nimi w doskonałym partnerskim kontakcie. Kochamy się i szanujemy wzajemnie. Znają doskonale historię naszego miasta i regionu, lubią podczytywać podrzucane przez mnie ciekawostki historyczne czy nowinki wydawnicze. Wszyscy

najbardziej lubimy wspólne wieczorne rozmowy, często przeciągające się do późnych nocnych godzin. Dzieci to umysły ściśle. Syn jest informatykiem i pracuje w swoim zawodzie jako programista. Córka jest na IV roku Akademii Ekonomicznej w Poznaniu – w Hajnówce zamierza otworzyć własny biznes. Synowa, przypadkiem, poszła moim śladem – jest bibliotekarzem i pracuje w Książnicy Podlaskiej.

Martwi mnie w naszym społeczeństwie takie narzekanie na wszystko po kolei. Nikt z nas nie sprawdzi i nie zweryfikuje siebie, swojej pracy, swojej winy. A razem można tak dużo zrobić. Żeby coś zrobić trzeba po prostu chcieć. Pamiętam jak ciężko dochodzili do wszystkiego moi rodzice. Wiem, że były inne czasy, inne pokolenie. Oni zawsze mieli tak dużo wiary, uporę, cierpliwości i pogody ducha, ciepła, miłości i własnej dumy.

W ludziach zawsze szukam dobra. Staram się postępować tak jak uczył mnie tato: „Pamiętaj aby nikt przez Ciebie nie płakał” i to jest moje motto życiowe.

Nie spodziewałam się powierzenia mi takiej funkcji. Zawsze mówię, że bezpieczniej się czuję w roli osoby wspierającej, ale skoro już jestem prezesem, nie mam wyboru. Cieszę się, że takie Towarzystwo działa w Hajnówce. Jest krąg osób, którym są bliskie sprawy miasta, regionu, pasjonatów historii, kolekcjonerów. Zrzeszali się w jakiś sposób w tutaj, w bibliotece. Zależy mi bardzo, aby były aktywne grupy ludzi, którzy zajęliby się również utrwalaniem historii, po prostu pisanie. Co zostanie zapisane nie zginie i można to przekazywać kolejnym pokoleniom.

Towarzystwo Przyjaciół Hajnówki zawsze przyjaźniło się z Miejską Biblioteką Publiczną, która nie tylko gromadzi, ale i upowszechnia dziedzictwo miasta i regionu. W bibliotece jest organizowanych szereg bardzo różnorodnych form pracy oświatowej dla różnych grup wiekowych – lekcje biblioteczne dla szkół, w tym z historii Hajnówki „Od uroczyska do praw miejskich”, spotkania autorskie, wystawy malarstwa czy fotografii

wraz z towarzyszącymi im wernisażami, promocje książek, wieczory literackie i historyczne, wieczory pamięci poświęcone wybitnym hajnowianom. W Małej Galerii odbyły się pierwsze wystawy integracyjne.

Alla Gryc jest znaną pasjonatką historii Hajnówki. Napisała książkę o Tadeuszu Rakowieckim, hajnowskim lekarzu i zasłużonym astronomie.

– *Wielki ukłon należy złożyć w stronę pana Witolda Tatarczyka, który napisał monografię Hajnówki. Zdaję sobie sprawę, że czytelnik oczekuje trochę więcej, ale należy podkreślić fakt, że Hajnówka do 1982 roku nie miała żadnego wydawnictwa. Pierwszym był właśnie przewodnik Witolda Tatarczyka, który otrzymał krytyczną recenzję, ale był bardzo przydatny, bo jedyny. Późniejsze dwuczęściowe „Dzieje Hajnówki”, wydane staraniem Miejskiej Biblioteki Publicznej i Towarzystwa Przyjaciół Hajnówki to wydawnictwo praktycznie na okrągło będące w obiegu czytelnicznym. Ważnym wydarzeniem było również wydanie pierwszego tomiku literackiego „Zapisać siebie”, wybór prozy i poezji hajnowian. Ostatnia publikacja to „W kręgu Puszczy”*

czy Białowieskiej”, nad której opracowaniem miałam przyjemność współpracować z Jadwigą Rudzińską-Patejuk i Wiktorem Kabacem. Moim zadaniem było opracowanie not biograficznych.

Towarzystwo Przyjaciół Hajnówki daje szansę wszystkim, którzy mają wolę i swoją wiedzę chcą przekazać innym, którzy mają informacje dotyczące historii miasta i mieszkańców, chcą tę historię utrwalić. Trzeba też promować miasto i region nie tylko w kraju, ale i w świecie. Nowa pani prezes Towarzystwa Przyjaciół Hajnówki planuje pracę na najbliższe lata. Pierwszym punktem będzie uruchomienie strony internetowej.

– Biblioteka posiada dokument, z którego wynika, że Towarzystwo Przyjaciół Hajnówki istniało już w okresie międzywojennym. Jego członkinią była m.in. pani Pelagia Rakowiecka – dodaje Alla Gryc. – Za pomocą strony internetowej spróbujemy poszukać byłych mieszkańców Hajnówki, rozproszonych po kraju i świecie, tych, którzy kiedykolwiek się wychowywali w Hajnówce. Elizabeth Orzechowska-Dyczkowski, która mieszka w Kanadzie, jest malarką w Hajnówce zupełnie nieznaną. Jan Sołowianiuk, także zajmuje się sztuką, ale od lat tworzy w USA. W bibliotece gościł Issac Lipel, mieszkaniec Tel Awiwu, który szukał tutaj swoich śladów. Chce założyć Towarzystwo Przyjaciół Hajnówki właśnie w Tel Awiwie, czy będziemy współpracować? Kto wie?

W Hajnówce są fantastyczni młodzi ludzie, licealiści, którzy piszą, fotografują, mają swoje wielkie ideały i marzenia, chcą coś zrobić nie dla siebie, a dla miasta. Ich zapał można wykorzystać w Towarzystwie Przyjaciół Hajnówki.

Mam wiele pomysłów co do działalności Towarzystwa, jak wyjdzie, nie wiem. To będzie zależało od wielu czynników. Najbardziej od ludzi, którzy są i będą w naszym Towarzystwie. Dzisiaj daję ogłoszenie do gazety. Może ktoś ma nadwyżkę i sprzeda mi trochę wolnego czasu....

Na zakończenie rozmowy pani Alla podkreśla życzliwość i wielkie wsparcie dla Towarzystwa Przyjaciół Hajnówki ze strony pani dyrektor biblioteki Haliny Wojskowicz i szczerze jej dziękuje. A my, nie mniej szczerze życzymy nowej pani prezes nie tylko sił i znalezienia odpowiedniej ilości czasu do realizacji nowych zadań, ale też licznych współpracowników, szczerze oddanych dziełu poznania przeszłości Hajnówki i promocji jej dzisiejszych walorów.

Krystyna KOŚCIEWICZ

22 maja w soborze św. Trójcy w Hajnówce rozpocznie się Międzynarodowy Festiwal „Hajnowskie Dni Muzyki Cerkiewnej 2005”. Komisja Programowo-Artystyczna zakwalifikowała do konkursu 31 chórów z krajów takich jak: Anglia, Belgia, Białoruś, Bułgaria, Grecja, Łotwa, Polska, Rosja, Serbia i Ukraina.

Muzyka cerkiewna jest „na fali”

Festiwal jest otwarty dla wszystkich, ekumeniczny, bo poza prawosławnymi, wystąpią katolicy i protestanci. – *To spotkanie Wschodu i Zachodu* – mówi ks. Michał Niegierewicz, proboszcz parafii św. Trójcy w Hajnówce i dyrektor festiwalu. – *W trakcie imprez towarzyszących chcemy w piątek, 27 maja, zrobić w Białowieży „Spotkanie trzech kultur chrześcijańskich Europy”, tj. kultury łacińskiej, bizantyjskiej i słowiańskiej. Będzie bardzo ładnie brzmiało, ponieważ zaprezentują się chóry z Brukseli, z Aten i chór słowiański, najprawdopodobniej Chór Duchowieństwa Diecezji Warszawsko-Bielskiej, który odnosi sukcesy od kilku lat, a na festiwalach w Kijowie i Mińsku otrzymał I miejsce.*

Do Hajnówki przyjadą wykonawcy z dziesięciu krajów, poczynając od chórów parafialnych do bardzo renomowanych, takich jak Chór Uniwersytetu Warszawskiego czy „Ridna Pisnia” filharmonii w Charkowie. Z Ukrainy będzie też chór z Kijowa. Poza tym miłośnicy hajnowskiego festiwalu będą mieli okazję posłuchać łacińskiego chóru „Com Jubilatus” z Belgii, chóru z Łotwy, chóru z Kostromy w Rosji, chóru Białoruskiego Radia i Telewizji w Mińsku, oraz chóru z Londynu. Koncerty chórów zaproszonych do udziału w tegorocznych Dniach Muzyki Cerkiewnej odbędą się także w Warszawie, Lublinie i w Toruniu. Chórzyści zaprezentują się także w amfiteatrze hajnowskim – 22 i 28 maja.

Podczas festiwalu w Hajnowskim Domu Kultury będzie otwarta wystawa konkursu fotograficznego „Życie Cerkwi. Sztuka sakralna w obiektywie”. Tradycją Hajnowskich Dni Muzyki Cerkiewnej są też seminaria. Dotychczas seminarium odbywało się w poniedziałek, przed rozpoczęciem przesłuchań. Organizatorzy stwierdzili, że takie rozwiązanie jest nieefektywne i w tym roku zaplanowano je na czwartkowe i piątkowe przedpołudnia.

Ponieważ przyjeżdża wiele chórów i wielu dyrygentów, a przesłuchania odbywają się po południu, więc zainteresowani będą mogli skorzystać z obecności na seminarium bardzo dobrych fachowców. Seminarium „Wartości duchowe i artystyczne muzyki cerkiewnej” zainauguruje dr Włodzimierz Wołosiuk wykładem na temat form muzyki cerkiewnej i jej tradycji wykonawczych w Polsce.

– Świat się interesuje prawosławiem i muzyka cerkiewna jest „na fali”, tak jak ikona. Bardzo wielu kompozytorów bierze się do tworzenia tego rodzaju muzyki, nie znając jej kanonów – tłumaczy ks. Michał Niegierewicz. – *Podobnie z ikonami, które się pisze, ale jeśli ktoś nie zna tych prawideł, to mówi, że chce namalować ikonę. Wówczas to nie jest ikona, ale obraz. Podobnie kompozytor, który nie zna kanonów i zasad, które rządzą muzyką cerkiewną, nie stworzy utworu, który będzie śpiewany podczas nabożeństwa, ale może być wykonywany w filharmonii.*

Prof. Mikołaj Denisow z Konserwatorium Moskiewskiego, znawca dawnej muzyki cerkiewnej, w tym również wykonywanej przez wyznawców Kościoła Staroobrzędowego, wybitny znawca śpiewu neumatycznego, będzie mówił na temat staroruskiego śpiewu liturgicznego „znamiennoho rozspiewu”. O polifonii, chóralnych formach w literaturze muzyki cerkiewnej i trudności w ich wykonaniu opowie wybitny specjalista z Kijowa, Wiktor Skoromnyj, mistrz w wykonywaniu muzyki Dymitra Bortniańskiego, który prowadzi znakomity Chór Radia i Telewizji Ukrainiejskiej. Natomiast ks. Andrzej Bondarenko z Białorusi, który jest przewodniczącym mińskiego festiwalu muzyki religijnej, podczas seminarium będzie mówił o roli współczesnego kompozytora w tworzeniu muzyki cerkiewnej.

Festiwal zakończy się w niedzielę 29 maja.

Krystyna KOŚCIEWICZ

Українські пісні, у виконанні київського ансамблю „Гайдамаки”, між іншим Полісся чи Сусідка, можна було почути в Білостоці. 25 січня в клубі „Фабрика” відбувся тут концерт цього відомого гурту, який заграє як комозиції зі своїх двох попередніх дисків, так зовсім нові пісні.

„Гайдамаки” добряче попрацювали у білостоцькій „Фабриці”

Гурт „Гайдамаки”, який до 2001 року мав назву „Актус”, засновано на початку 1990-х років групою київських студентів. З появою в колективі у 1993-му вокаліста Олександра Ярмоли музиканти залишили блюз-рокові експерименти та захопилися альтернативою з помітним впливом українського мелосу. За роки існування групи стиль та звучання багато разів трансформувалися від independent і post-punk до reggae, funk та Ska. У результаті постійних пошуків сформувався новий оригінальний стиль – Karpaten Ska, що являє собою гармонійне поєднання української автентики та різноманітних roots-впливів (від ямайського Ska до циганської мелодики). „Гайдамаки” своїми яскравими, експресивними виступами здобули популярність серед прогресивної молоді та були запрошені на концерти до міст майже цілої Європи (Польща, Німеччина, Словаччина, Чехія, Голандія, Франція, Італія та Росія). В такому ж стилі Karpaten Ska постали їх два диски – „Гайдамаки” та „Богуслав”. Недовзі буде записаний новий. Про це, в якому буде він стилі, запитала лідера гурту Олександра Ярмолу:

– Наш стиль ми будемо утримувати. Хоча не цільовито, тому що ми живемо і змінюється наша свідомість, смаки також. Навіть, як би ми не хотіли, все рівно буде не той сам матеріал. На новому диску буде більше наших авторських композицій, але манера виконання буде зближена до народної.

„Гайдамаки” разом з іншими українськими гуртами такими як „Воплі Відоплясова”, „Океан Ельзи”, „Танок на майдані Конго”, „Мандри”, Марія Бурмака, Тарас Петриненко, Оксана Білозір тощо, приєналися до Помаранчевої революції і своїми піснями під-

тримували прихильників Ющенка. Чому саме ваш ансамбль вклучився до революції?

– По-перше для того, що ми не хочемо, щоб українців сприймали, як щось нерозвинуте, – відповів Олександр. – Ми хочемо, щоб українців сприймали, як жителів інших європейських держав, наприклад: італійців, німців, шведів. По-друге ми підтримували Віктора Ющенка ще з самого початку, саме за його інтелігентність та культуру на відміну від інших політиків.

Як грається тепер після помаранчевої революції?

– Якось інакше грається, якось більше впевнено ми себе відчуваємо. Україна пробудилася і тепер Польща має

можже ще не рівного економічного сусіда, але вже демократичного. Ми й так думаємо, що всі негаразди минуть і Україна стане врешті демократичною країною та й певно економіка підніметься. А найважливіше, що українці не будуть себе почувати за кордоном як люди другого сорту.

Під час виборів не тільки виборці поділилися, але також гурти. Деякі музиканти підтримували Януковича?

– Так, деякі грали. Це явище показує байдужість до культури, бо для Януковича грали байдужі люди, які не мали свідомості, що відбувається.

Дехто каже, що тепер після перемоги ці колективи часто відкинені від музичної сцени?

Закінчення на 14 стор.

Szukam wschodniej muzyki z sercem i pazurem!

Rozmowa z Andrzejem Grygorukiem „Bazylem”, organizatorem cyklicznej imprezy „Muzyka ponad podziałami”

Ludmila Filimoniuk: *Od lat profesjonalnie zajmujesz się organizowaniem koncertów muzyki młodzieżowej w Białymstoku. Jaka muzyka znajduje się w kręgu Twoich zainteresowań? Jakie miejsce wśród niej zajmuje muzyka ukraińska?*

Andrzej Grygoruk: Generalnie interesuję mnie wszystkie rodzaje muzyczne. Przede wszystkim jednak musi mi się dany zespół podobać, abym zorganizował jego koncert. Mam ten komfort, że nie biorę wszystkiego. Jeżeli coś mnie w jakiś sposób „kręci” – robię to, poczynając od punk-rocka, alternative poprzez folk, po hip-hop i klubową scenę. Wszystko poza disco-polo i satanistami.

Jeśli chodzi o muzykę, mówiąc najogólniej, wschodnią, to ona nie tyle, że mnie interesuje. Ja ją po prostu kocham. Sam mam korzenie wschodnie, nie wnioskuję, jakie. Ukraińcy powiedzą, że ukraińskie, Białorusini, że białoruskie, a ja powiem za swoją babcią, że po prostu ruskie. Dlatego czuję bardzo silny związek ze Wschodem. Kocham wschodnią kulturę, niezależnie od tego, czy to jest kultura ukraińska, białoruska czy rosyjska.

A w związku z tym, jeżeli jest tylko okazja, aby zorganizować koncert z udziałem zespołów stamtąd, to chętnie się tego podejmuję.

– Kiedy zacząłeś organizować koncerty z udziałem muzyki ukraińskiej?

– Pierwszy koncert – brytyjskiej grupy „The Ukrainians” – zorganizowałem w 1996 roku w „Famie”. Był to koncert charytatywny na rzecz małego chłopca chorego na białaczkę. Dużo ludzi z całego miasta zbierało wtedy pieniądze, ale niestety, chłopak nie przeżył. Potem po raz drugi „The Ukrainians” przyjechali do Białegostoku za rok, latem 1997 roku. W 1998 r. zorganizowaliśmy w nieistniejącej już „Hucie” jeszcze dwa koncerty – jeden ukraińskiej kapeli „Aktus” z Kijowa, która zagrała wtedy z polską grupą „Pidżama Porno”, a drugi „Ole Lukkoye”, wspaniałej transowo etnicznej rosyjskiej grupy z St. Petersburga, którą supportowały podlaska „Czeremszyzna” oraz lokalne zespoły punkowe. Poza tym w również nieistniejącym już kinie „Studio” zorganizowaliśmy koncert pianisty ze Lwowa Igora Cembrowskiego.

Szczerze mówiąc, nie zrobiłem zbyt wiele tych koncertów. Chęci pewnie by się znalazły, ale nie było w Polsce tras koncertowych. Jednak to co było możliwe do wykonania, zrobiliśmy.

– Czy organizowałeś koncerty wyłącznie przy okazji większych tras koncertowych?

– Niekoniecznie. Często jednak występy odbywały się podczas trasy. Wiadomo, na to, by zaprosić na jeden koncert np. „The Ukrainians”, nie mamy pieniędzy. Same bilety lotnicze kosztują dużo. Dlatego zawsze organizujemy ich koncerty przy okazji większej trasy. „Haydamaky” ostatnio też zagrali podczas trasy po Polsce. Jednak zespoły z Białorusi często przyjeżdżają tylko na jeden koncert. Tak było w przypadku „NRM”, „Indiga”, „BN”, „Tarpach”, oraz ostatnio – „Zet”.

– Wszystkie te zespoły, tzn. „The Ukrainians”, „Haydamaky”, „NRM” i „Zet” wystąpiły z koncertami w ramach „Muzyki ponad podziałami” – cyklicznej imprezy, której jesteś pomysłodawcą. Jak zrodziła się idea zorganizowania cyklu koncertów z udziałem muzyki ukraińskiej i białoruskiej?

– Jako obserwator niezaangażowany w jakikolwiek ruch narodowościowy, zauważam, że ludzie, którzy mają tak naprawdę dużo wspólnego, przede wszystkim to, że są prawosławni, a po drugie – mówią podobnymi gwarami wschodniosłowiańskimi, nie trzymają się razem. Stąd ta inicjatywa – by pokazać, że można robić imprezy, gdzie będą grały i ukraińskie, i białoruskie zespoły, na które przyjdą dzieciaki i będą naprawdę fajnie się bawić. Nie liczymy na to, że choć w jakimś stopniu wpłyniemy na weteranów, bo ich już nic nie zmienia, ale myślę, że dzieciaki w wieku licealnym, albo tuż po licealnym, czyli między 15 a 20 rokiem życia, przyjdą na taki koncert bez jakichkolwiek uprzedzeń, przede wszystkim dlatego, by się pobawić. Bo chyba o to chodzi na koncertach, żeby była fajna zabawa. A tam gdzie jest dobra muza, nie ma miejsca na swary, kłótnie i jakieś chore sztuczne podziały.

– W październiku podczas pierwszej imprezy „Muzyka ponad podziałami” wystąpiły w „Gwincie” zespoły białoruskie oraz „The Ukrainians”. Ostatnio w „Fabryce” mogliśmy usłyszeć białoruski zespół „Zet”, polską kapelę z Białegostoku „Dropped Fel” oraz ukraińskich „Haydamaków”. Pod jakim kątem doбираłeś te zespoły na koncerty?

– „The Ukrainians” – wiadomo – mieli w Polsce trasę koncertową. Jeśli chodzi o „NRM”, to powiem szczerze, że nie znałem dobrze tego zespołu. Widziałem ich parę razy na Basowiszczy i spodobał mi się „Tarpach”, który razem z poprzednimi dwoma zespołami wystąpił na pierw-

szej imprezie „Muzyka ponad podziałami”, był jednym z laureatów Basowiszcz. „Indiga” była laureatem zeszłorocznego Basowiszcz. Jeśli chodzi o lokalne zespoły, to „Dropped Fel” był kiedyś w miarę kultową kapelą, która się rozpadła, ale ostatnimi czasy zmartwychwstała. Dlatego postanowiliśmy pokazać ją dzieciakom, które nie pamiętają ich z czasów, kiedy „łoiili” aż miło. Z kolei „Rima” to grupa założona przez Białorusinów z Gródka.

Chodziło mi o totalne wymieszanie. Z jednej strony chciałem pokazać angielski zespół śpiewający po ukraińsku, z drugiej – parę zespołów z Białorusi śpiewających po białorusku, z Ukrainy – śpiewających po ukraińsku, Białorusinów z Polski śpiewających po białorusku oraz Polaków śpiewających po polsku i po angielsku. Chodziło nam o jak największy misz-masz, o stworzenie takiego konglomeratu.

– *A jeśli chodzi o „Haydamaky”? Dlaczego właśnie ten zespół wystąpił w ramach imprezy?*

– Pomysł na zrobienie drugiego koncertu pojawił się od razu, w tym samym dniu zaraz po koncercie „The Ukrainians”. Początkowo „Muzyka ponad podziałami” miała być imprezą odbywającą się raz do roku, ale ze swoim kolegą Jackiem Bedkowskim, z którym jako „Grupa B+B” robimy różne dziwne akcje, stwierdziłem, że to za rzadko. Od razu po koncercie „The Ukrainians” doszliśmy do wniosku, że trzeba kontynuować imprezę. Dokładnej daty następnej co prawda jeszcze nie było, ale wiedzieliśmy już, że będzie to styczeń. Wtedy też zaczęliśmy rozmowy z zespołem „Zet”, którego liderem jest jak wiadomo lider „NRM”. Już wtedy, po pierwszym koncercie, wszystko pomału zaczęło się lepić.

– *Wtedy miałeś już pomysł, żeby zaprosić akurat „Haydamaków”?*

– Tak. Już wtedy były przymiarki do całej trasy koncertowej „Haydamaków”, w związku z czym od razu zgłosiliśmy chęć zrobienia ich koncertu w Białymstoku. Oczywiście jest dużo innych zespołów ukraińskich, ale „Haydamaky” podobają mi się szczególnie. Kiedyś bardzo mi się podobał „Aktus”, którego jak wiadomo „Haydamaky” są nowym wcieleniem, organizowałem parę lat temu ich koncert i dlatego teraz na drugi koncert w ramach „Muzyki ponad podziałami” zaprosiliśmy właśnie ten kijowski zespół.

– *Co szczególnie podoba Ci się w „Haydamakach”?*

– Kręci mnie to, że można swój rodzimy folklor, w tym przypadku ukraiński, połączyć z milionami innych stylów i że ten folklor wcale nie traci swojej barwy i energii, a wręcz przeciwnie – nabiera jej jeszcze więcej. Ale to jest też kwestia gustu, a o gustach się nie dyskutuje. Zaproszenie „Haydamaków” na naszą imprezę jest też związane z tym, że chcemy na imprezach „Muzyka ponad podziałami” mieć jak największą różnorodność, a „Haydamaky” są przykładem wspaniałego mieszania stylów muzycznych. Tam jest totalny miks – folk, reggae, punk-rock, ska, wpływy bałkańskie. Według mnie jest to rewelacyjny zespół.

– *Jak oceniasz dwie imprezy, które odbyły się dotychczas w ramach „Muzyki ponad podziałami”?*

– Wydaje, że cel został osiągnięty. Oczywiście były rotacje, tzn. fani muzyki białoruskiej bawili się tylko przy białoruskich kapelach, a fani ukraińskich zespołów tylko na swoich, ale nie były one tak strasznie zauważalne. Szczególnie widziałem to na przykładzie ludzi mniej więcej 30-letnich. Oni rzeczywiście się wymieniali. Jednak dzieciaki bawiły się super na jednych i na drugich kapelach, więc myślę, że cel został osiągnięty. Tak naprawdę będziemy to mogli stwierdzić za rok, kiedy tych imprez zrobimy jeszcze trzy, cztery. Zobaczymy wówczas, w jakim kie-

runku rozwija się „Muzyka ponad podziałami”.

– *Z tego wniossek, że masz zamiar kontynuować imprezę?*

– Jak najbardziej. Szykujemy się już do trzeciej imprezy, tylko nie jesteśmy jeszcze w stanie powiedzieć, kto na niej zagra. Prowadzimy rozmowy z paroma zespołami i na pewno za jakieś 3 miesiące będzie konkretna impreza z zespołami z Ukrainy, Białorusi, najprawdopodobniej z Rosji i oczywiście z Polski.

– *Jako organizator imprez z udziałem zespołów zza wschodniej granicy dość dobrze wiesz, co dzieje się na tamtejszej scenie muzycznej. Jeśli chodzi o muzykę ukraińską, na ile miałaby ona szansę, by zaistnieć w Białymstoku?*

– Jeżeli muzyka, którą prezentują zespoły, będzie dobra, to przyciągnie publiczność. Jeżeli nie za pierwszym razem, to za drugim, trzecim, piętnastym. Problem polega jednak na tym, że tak naprawdę muzyka ukraińska nie jest znana ogółowi mieszkańców Białegostoku. Oczywiście społeczność ukraińska zna ją bardzo dobrze, ale dzieciaki, które chodzą na koncerty rockowe, nie orientują się, kto to np. „VV” czy „Haydamaky”. Chodzi mi o to, by muzyka ta zaistniała nie tylko w środowisku ukraińskim, ponieważ bez wątpienia na to zasługuje. Dlatego chcemy ją wypromować. Czy nam się to uda, zobaczymy. Mamy nadzieję, że tak.

Pierwszy białostocki koncert „The Ukrainians”, 2 lutego 1996 r.

– *A czy rzeczywiście może stać się ona atrakcyjna dla przeciętnego młodego mieszkańca Białegostoku?*

– Wydaje mi się, że tak. Aby jednak stała się atrakcyjna, trzeba ją wypromować. Wydaje mi się, że trzeba uderzać w rozgłosie radiowe, grać tę muzykę w jakichś blokach tematycznych, aczkolwiek z tego, co się orientuję, radia niechętnie ją puszczały w normalnych blokach. Gra się ją tylko i wyłącznie w audycjach mniejszościowych, a audycji mniejszościowych nie słuchają przeciętni fani muzyki młodzieżowej. Trzeba byłoby docierać do mediów i poprzez media atakować uszy potencjalnego odbiorcy.

– *Co w muzyce ukraińskiej mogłoby przyciągnąć młodego fana spoza ukraińskiego środowiska? Czy mimo wszystko przeciętny nastolatek nie woli słuchać anglojęzycznej muzyki w rodzaju Britney Spears czy „Metallicy”?*

– Nie. Przede wszystkim muzyka musi przyciągnąć serce. „Metallica” już dawno to serce straciła. Miała je na pierwszych płytach, a teraz to jest normalny popowy zespół, który można postawić obok Britney.

Co może być atrakcyjnego w muzyce ukraińskiej, albo mówiąc ogólniej – zza wschodniej granicy? Przede wszystkim to, że większość zespołów stamtąd, niezależnie od tego, czy grają hip-hop, czy punk-rock, czy ostry hardcore, czy cokolwiek innego, generalnie rzecz biorąc, wykorzystuje w swej muzyce elementy kultury swego narodu. Oni się tego nie wstydzą. Bardzo mi się podoba to, że np. włączając płytę „Aktusa”, który tak naprawdę był w scenie punkrockowej, od razu wiadomo, że to ukraińska kapela, a jeżeli nie ukraińska, to na pewno wschodnia. Wiadomo to, zanim jeszcze wokalista zaczyna śpiewać. Słysząc po prostu elementy muzyki etnicznej. Słuchając punkrockowej kapeli czy hip-hopowego zespołu z Rosji, od razu wiadomo, że to wschodni zespół. Atrakcyjne dla słuchaczy może być więc to, co zrobili „Haydamaky”, czyli połączenie swojego folkloru z muzyką Zachodu, ponieważ rock, punk czy hip-hop to wytwór cywilizacji Zachodu rzecz jasna. Tak więc łączenie autentycznego folkloru wschodniego, takiego zadziornego, z popkulturą zachodnią, daje wspaniałe efekty. Wydaje mi się, że właśnie młodzież dość ma już zespołów pokroju „Metallicy”. Oczywiście są fale, mody. W Polsce nieśmiertelne są „Kult”, „Pidža-

ma Porno”, które będą grać po sto lat i dłużej. Ale ja mam nadzieję, że dzieciaki zaczną szukać też czegoś innego – naprawdę dobrej muzyki, która ma w sobie duży potencjał i przede wszystkim serce. A w muzyce ukraińskiej ja to serce odnajduję.

– *A Tobie jakie ukraińskie zespoły podobają się najbardziej?*

– Przede wszystkim „Haydamaky”, „Karpatiany” grają całkiem nieźle. Powiem jednak szczerze, że tak naprawdę z muzyki ukraińskiej największe wrażenie robią na mnie śpiewy cerkiewne. Jestem ich fanatykiem, to jest moja największa pasja. Przy cerkiewnych chórach z Kyjewa-Peczerskiej Ławry i z Poczażowa, to nawet „Haydamaky” są bardzo mali. Poza tym uwielbiam chór „Drewo”, którego słuchanie to istna uczta dla ucha i duszy. „Mandry” są w porządku, ale za „VV” nie przepadam. To fajny dobrze wyprodukowany, popowy komercyjny zespół, ale brakuje mi w nim ducha i serca. Generalnie nie patrzę na muzykę pod kątem super studia i efektów brzmieniowych, bo nie o to w niej chodzi. Albo muzyka ma duszę i serce, albo jej nie ma. W przypadku „VV” tego serca mi brakuje, aczkolwiek jakąś płytę w domu mam i czasem ją sobie włączam. Na kolana mnie jednak nie powala. „Okean Elzy” też bardzo miały. To takie plumkanie, nie ma tam pazura.

– *Czy oprócz „Muzyki ponad podziałami” planujesz inne imprezy z udziałem ukraińskich zespołów?*

– Drugi projekt leży już na stoliku. Będzie to sam hip-hop, ale tak jak w przypadku „Muzyki ponad podziałami” z udziałem zespołów z Ukrainy, Rosji, Białorusi, Polski. Staram się właśnie docierać do ukraińskiego hip-hopu, ale słabo mi to wychodzi, bo ludzie, z którymi się kontaktuję, podsyłają mi materiały, które tak naprawdę nie są hip-hopem, ale połączeniem metalu z hip-hopem. Mnie natomiast chodzi o sensu stricto hip-hop.

Trudno póki co mówić o szczegółach. Planujemy jednak poszerzyć tę imprezę, o ile pozwolą nam na to fundusze, o Bałkany, Serbię, Czarnogórę, może nawet Rumunię. Trzeba pokazywać, że Wschód ma bardzo dużo do zaoferowania i że tak na dobrą sprawę trzeba być dumnym z tego, że jest się właśnie człowiekiem Wschodu.

– *Dziękuję za rozmowę.*

Zdjęcia J. Hawryluka

„Гайдамаки”...

Закінчення з 11 стор.

– *Так, я чув про це. Але я би нікого не відкидав, хай люди самі вирішують, що хочуть слухати.*

Протести на майдані, мітинги з музикою, викликали на українській музичній сцені появу зовсім нових гуртів, які свої перші пісні уклали у зв'язку з революцією. Тут можна сказати про найбільш відому пісню революції „Разом нас багато” гурту „Гринджоли”, яка стала майже гімном Майдану. Чи ті колективи будуть існувати чи їхня діяльність закінчилася разом з кінцем революції? На думку Олександра Ярмоли їх існування залежить від підтримки медій, які під час революції промували такі ансамблі і якщо далі будуть їх пропагувати, тоді й вони будуть розвиватися.

Дивлячись на „Гайдамаків” під час концерту можна помітити, що їхній виступ це перш за все нагода до розваги для них самих. Цей добрий настрій членів гурту та динамічність швидко була передані публіці, яка щойно після кількох пісень на біс дозволила зійти „Гайдамакам” зі сцени.

Концерт в клубі „Фабрика” у Білостоці був частиною довшої концертної траси „Гайдамаків” містами Польщі, яка почалася від виступу на новорічній „Маланці” у Варшаві. „Гайдамаки” заграли, між іншим, в Гдині, Бидгощі, Познані, Вроцлаві та Кракові. Весь концертний тур організував Володимир Наконечний, директор музичного видавництва „Кока” (Варшава), натомість концерт у Білостоці влаштував Андрій Григорук.

Кароліна МАТЕЙЧУК
Фото Ю. Гаврилюка

8 березня 2005 року у Центрі православної культури в Білостоці відбулося святкування 191-ї річниці з дня народження Тараса Шевченка. Творча спадщина поета та маляра мала вирішальне значення у творенні української національної свідомості, тому вшанування його дня народження щорічно відбувається в цілій Україні та за її межами – всюди, де живуть українці, де живе Шевченкове слово.

Білостоцький листок у вінку пошани Кобзареві

Творчість Тараса Шевченка – це початок розвитку нової української літератури, утвердження в ній загальнолюдських демократичних цінностей та піднесення її до рівня передових літератур світу. У своїй поезії Шевченко звернувся до тем, проблем та ідей (соціальних, політичних, філософських, історичних, художніх), які в українській літературі до цього часу не порушувалися, або порушувалися надто несміливо й обмежено. Особлива вразливість Тараса Шевченка на долю сиріт, кріпаків виникала з його небуденного, але й жорстокого життя.

Майбутній поет народився 9 березня 1814 року у селі Моринцях на Черкащині, в родині закріпачених козаків. Швидко померли його батьки та став він круглим сиротою. Однак малому Тарасові пощастило, адже його талантом зацікавився багатий поміщик П. Енгельгардт, який забрав хлопця до себе на службу та вивіз спочатку до Вільна (1828-1831), а згодом до Петербурга (від 1831 року). Тут Шевченко познайомився з проживаючими у столиці Російської імперії українськими малярами та поетами, які у 1828 році, при допомозі своїх російських друзів викупили молодого маляра і поета з кріпацької неволі. Ставши вільною людиною Тарас Шевченко почав студії в петербурзькій Академії мистецтв та наполегливо працював над поповненням своєї освіти, жадібно читав твори класиків світової літератури, історіографії та філософії.

У 1840 вийшла друком перша Шевченкова збірка під заголовком „Кобзар”, який згодом став слугувати окресленням для всієї поетичної творчості письменника, якого стали звати просто Кобзарем. У 1845 році Шевченко закінчив студії та наступного року перебрався до Києва, де приєднався до таємного Братства Кирила та Мефодія, яке за свою мету ставило знесення кріпацтва і створення федерації вільних слов’янських держав, які б очолювала Україна. Вже весною 1846 року братство було виявлене полі-

цією, а його члени і симпатизи репресовані. Найважче покарано саме Шевченка, м.ін. з приводу поезій з гострим суспільно-політичним змістом, якого заслано на 10 років військової служби в казахських степах. Але й там, хоч офіційно накладено на нього заборону писати й малювати, Шевченко продовжував свою творчість. У своїх творах часто згадує козацтво, критикує причини занепаду козацької держави. Козацтво відіграє у Шевченка велику роль, він пишається ним і оспівує.

Після звільнення у кінці 1857 року, на волі прийшлося Шевченкові прожити всього 4 роки, переважно в Петербурзі. Саме там, виснажений духовно і фізично, поет важко захворів. 10 березня 1861 року Тараса Шевченка не стало. Поховано його в Петербурзі, щоб весною перивезти тіло в Україну та похоронити на вічний спочинок на Чернечій горі у Каневі, над високим берегом Дніпра.

Поезії, які склали Шевченків „Кобзар”, котрий став настільною книгою всіх українців, писалися на тернистих дорогах поетового життя – то в мандрах, то в казематах. Книга формувалася рік за роком самим життям. Емоційність образів, ширини і вільності, творче використання фольклорних мотивів, образів народної символіки, реалістична сила поезії Шев-

ченка – всі ці риси виявилися плідними й для новітньої поезії XX століття. Ще у XIX сторіччі Шевченкові поезії стали народними піснями, а і зараз привертають вони увагу виконавців. Ось хоч би в репертуарі сучасного, зовсім не народного за змістом творів і манерою виконання, гурту „Кому вниз” знаходяться композиції до відомих віршів поета.

Поезії Тараса Шевченка присутні також у підляському фольклорі. За словами Миколи Рощенка увійшли вони до канону народних пісень, що дало їм велику популярність на цілій етнографічній українській території. Люди часто навіть не знали, що це авторські поезії. Найкращим прикладом є пісня „Реве та стогне Дніпр широкий”. Зараз присутність Шевченкового слова набрала зовсім нового характеру – свідомої маніфестації почуття єдності підляшан з українським народом, з землею, яка народила Кобзаря.

В програму цьогорічних Шевченківських святкувань перш за все увійшли читання його поезій учнями, які вивчають українську мову в Білостоці та Більську. Гості свята мали також нагоду почути пісні на слова Тараса Шевченка у виконанні гурту „Ранок” з Більська.

Кароліна МАТЕЙЧУК
Фото Мирослава Степанюка

8 квітня ц.р. в приміщенні Загальноосвітнього ліцею в Гурові Ілавецькому на Вармії відбувся з'їзд Українського вчительського товариства у Польщі, з метою обговорення проблем пов'язаних з навчанням української мови та обрання нових влад. Узяли в ній участь передусім вчителі української мови, директори українських шкіл та методисти, автори підручників, а також представники Об'єднання українців у Польщі. Знайшлися серед них так само підляські вчителі (на фото), які вперше включилися в структури організації.

Підляські вчителі на з'їзді Українського вчительського товариства

Українське вчительське товариство в Польщі діє від 1992 року. Його основне завдання – інтеграція та активізація українських вчителів і вихователів та освітньо-виховна діяльність серед української громади. Свою мету організація здійснює по черзі організування шкіл з українською мовою та пунктів навчання, співпрацю з освітніми органами влади при їхньому творенні, опрацювання навчальних програм та видавання підручників, поширення знань про Україну, її культуру, географію, історію тощо. Крім того товариство організує конференції, наукові сесії та курси для вчителів української мови, а також розважальні заходи, табори, як для молоді, так для вихователів. Зараз нараховує воно приблизно 200 учасників, а відділення існують у Білому Борі, Лігніці, Гурові Ілавецькому та Перемишлі, тобто там, де знаходяться ліцеї з українською мовою навчання. Українське вчительське товариство у Польщі є видавцем часопису „Слово педагога” та кварталника „Рідна мова”.

На з'їзді обговорено основні проблеми пов'язані з українським шкільництвом. Його ситуація є особливо складною з огляду на велику розпорошеність українців у Польщі та поступуючі асиміляційні процеси. Унаслідок цього зменшується кількість дітей, що вчать української мови, хоча як підкреслює Марко Сирник, головний редактор журналу „Рідна мова”, ситуація є стабільною. Слід однак підкреслити, що за проведеними підрахунками, єдиним регіоном, в якому кількість дітей, які вчать української мови, останніми роками не зменшується, а навпаки – збільшується, є Підляшшя.

З'їзд почався від звіту діяльності товариства в роках 1998-2004. Згодом обговорювали питання пов'язані перш за все зі збільшенням ефективності дидактичного процесу. Говорилися так само про те, що зробити, щоб уроки української мови стали більш атракційними. Марія Туцька, дотеперішня заступник голови УВТ звернула увагу, що престиж української мови зростає без сумніву після введення додаткових балів для учнів матуральних класів за знання

цій мови. Іншим питанням була справа проведення олімпіад з української мови (для порівняння, ліцеї з білоруською мовою навчання завдяки олімпіадам з цієї мови мають високу позицію в загальнопольських рейтингах шкіл). З'явилася також пропозиція покликання координатора у справах навчання української мови при Міністерстві національної освіти і спорту, який відповідав би за українське шкільництво в

Польщі та слугував вчителям допомогою в їхній праці.

Звернуто на з'їзді увагу так само на те, що весь час залишається нерозв'язаним питання підручників та програм навчання затверджених Міністерством національної освіти і спорту для гімназій. Хоч протягом останніх років вийшли друком добрі підручники та зошити вправ для учнів початкових шкіл, а

Закінчення на 18 стор.

Wszystkie znaczące wydarzenia w życiu człowieka mają swoje pieśni. Dziecku śpiewają kołysanki, żeby rosło silne i zdrowe. Gdy młodzi biorą ślub, śpiewają im pieśni na szczęście. Są pieśni, jakimi żegnamy stary rok albo witamy wiosnę. Rewolucje też mają swoje pieśni. Francuzi mieli „Marsyliankę” (która zresztą została hymnem państwowym), Chilijczycy mieli „Pueblo uni-do jamas sera vencido” – pieśń Sergio Ortegi, który wykorzystał identycznie brzmiącą dewizę Che Guevary. Właśnie to zdanie w przekładzie na ukraiński – „Razom nas bahato”, zostało też hymnem ukraińskiej Pomarańczowej Rewolucji.

Po prostu – Razom nas bahato!

Nagrała ją w cztery godziny iwano-frankowski zespół „Gryndżoły”, w składzie dwóch Romanów – Kałyna i Kostiuka, wokalisty i gitarzysty grupy. Muzyką zajmowali się po amatorsku, a piosenkę nagrali, bo dość już mieli słuchania przemówień na wiecach. Utwór szybko stał się nieoficjalnym hymnem zwolenników Wiktora Juszczenki, którzy po sfałszowaniu przez władze drugiej tury wyborów prezydenckich zgromadzili się na Placu Niepodległości w Kijowie. Prosty tekst i zaraźliwy refren uczyniły z utworu przebój, który dzięki internetowi trafił w świat – w ciągu kilku dni ściągnięto go ponad 1,5 miliona razy!

– *Piosenka powstała po wiecach rozpoczętych na całej Ukrainie, gdzie nasz ukraiński naród walczył o demokrację i wolność. Pierwszy wiec, jaki odbył się w naszym rodzinnym Iwano-Frankowsku, natchnął nas do napisania piosenki, którą ludzie nazywają hymnem Pomarańczowej Rewolucji, a my nazywamy pieśnią wolności* – mówili Roman Kałyn i Roman Kostiuk.

Od razu po napisaniu piosenki muzy-

cy wystąpili z nią na głównym placu Iwano-Frankowska. Słuchacze żywo na nią zareagowali i nie minęło kilka dni, jak zabrzmiała na Majdanie Niepodległości w Kijowie. Przy czym sami muzycy nie wiedzą, jak utwór dostał się do Kijowa. Najpewniej ktoś go ściągnął z Internetu i przekazał na Majdan. Tak czy inaczej, hymn od razu zaczął rozbrzmiewać na Majdanie, w samochodowych odtwarzaczach, w programach telewizyjnych. Mało znany zespół „Gryndżoły” został jednym z najbardziej popularnych zespołów ukraińskich. Ich hymn Pomarańczowej Rewolucji stał się jednym z symboli Ukrainy. W ciągu kilku dni członkowie zespołu „Gryndżoły” zostali muzycznymi bohaterami. Zagraniczne środki masowego przekazu zainteresowały się zespołem. Chłopcy udzielali wywiadów największym światowym stacjom i gazetom, np. „Financial Times”, BBC, CNN, Reuters, „Times”, TV ASAHI (Japonia), +Canal (Francja).

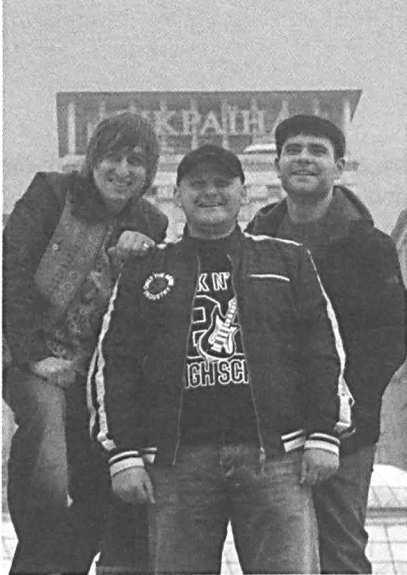
Kompania Ukrainian Records podpisała kontrakt z zespołem i wydała rewolucyjną pieśń na CD. Na singlu można

też znaleźć remiksy ukraińskich dj-ów oraz piosenkę zespołu „Pora”, poświęconą zwycięstwu demokracji na Ukrainie. Zespół nagrał też wideoklip do piosenki „Razom nas bahato”. Drugie życie utworu ten przeżył w Polsce – dwudziestu znanych wykonawców nagrało piosenkę po polsku i trzeba przyznać, że dosyć często puszczano ją w polskich radiostacjach.

Historia zespołu

Przyszli członkowie grupy „Gryndżoły” poznali się w 1992 roku. Roman Kostiuk, który odbywał służbę wojskową w Iwano-Frankowsku, w Domu Oficera poznał Romana Kałyna. Chłopcy dogadali się w sprawach muzycznych. Roman Kostiuk zachwycił się grą na gitarze, a Roman Kałyn, który zakończył szkołę muzyczną w klasie akordeonu, grał już w zespole „Zachid”. Po spotkaniu dwóch Romanów, jakie przerodziło się w owocną twórczą przyjaźń, zostali oni członkami zespołu „Nema Marli”. Sama nazwa nowo utworzonego zespołu pokazuje koncept muzyki: chłopcy z „Nema Marli” grali wesołe reggae z domieszką ukraińskiego folkloru, m.in. piosenkę „Gryndżoły”, która z czasem stała się nazwą całego projektu. Z czasem muzycy zmienili światopogląd muzyczny i zaczęli grać poważniejszą i „cięższą” muzykę: rock-balady i poezję śpiewaną. W 1997 r. chłopcy stworzyli własny zespół „Gryndżoły”. Słowo to w gwarze huculskiej oznacza drewniane sanki, zaś prawidłową formą wg ukraińskiej ortografii jest właśnie *гryndżолу* (*gryndżoły*), a nie *гryndжолу* (*hryndżoły*). Słowo to jest ciekawe jeszcze i z tego powodu, że w języku angielskim, dominującym w dzisiejszym świecie, można je traktować jako *green jolly* – co oznacza „wesoły i zielony”.

Jako zespół „Gryndżoły” występowali często w Iwano-Frankowsku i innych miastach Ukrainy, brali udział w festiwalach. Otrzymali drugą nagrodę na festiwalu „Przyszłość Ukrainy” w 1998 r., w tym też roku otrzymali 2. nagrodę na festiwalu „Melodia”. W następnym roku także drugą nagrodę w festiwalu „Perły Sezonu”. Dzisiaj dwóch Romanów ma własne studio nagrań „Roma Rekord”. Roman Kostiuk pracuje jako reżyser dźwięku w radio „Zachidnij Polus”. Roman Kałyn jest dyrektorem w lokalnej telewizji „Tretia Studija”, gdzie prowadzi 2 projekty. Obecnie muzycy przygotowu-

*Gotowi do Eurowizji 2005
Od lewej: Roman Kostiuk, Roman
Kafyn i Andriy Piseckij*

ją materiał do płyty. Pełni patriotyzmu i wiary w sprawiedliwość, „Gryndżoły” przedstawia nową alternatywę ukraińskiej muzyki.

Zespół wziął udział w krajowych eliminacjach do tegorocznego festiwalu Eurowizji i wygrał. Na dwa dni przed konkursem skład zespołu powiększył się o Andrija Piseckiego. Duet zmienił się w trio. A więc czekamy na „zimowe reggae” na Eurowizji 2005, której finał niebawem odbędzie się w Kijowie. Piosenka zabrzmi w nieco zmienionej, wielojęzycznej wersji (dla porównania podaję oba teksty).

Andrzej DAWIDZIUK

Разом нас багато – нас не подолати!

Приспів (4):

Разом нас багато –
Нас не подолати!

1 куплет (2):

Фальсифікаціям – ні!
Махінаціям – ні!
Понятіям – ні!

Ні брехні!

Ющенко – так!

Ющенко – так!

Це – наш президент.

Так! Так!

Приспів.

2 куплет (2):

Ми – не бидло,

Ми – не козли.

Ми – України

Доньки і сини.

Зараз чи ніколи –

Годі чекати!

Разом нас багато –

Разом нас не подолати!

Приспів.

We won't stand this – no! Revolution is on!
Cuz lies be the weapon of mass destruction!
All together we're one! All together
we're strong!

God be my witness we've waited too long!
Фальсифікаціям – ні! Махінаціям – ні!
Понятіям – ні! Ні брехні!
Віримо – Так! Можемо – Так!
Знаю переможемо – Так! Так!

Приспів:

Разом нас багато – нас не подолати!

What you wanna say to your daughters
and sons?

You know the battle is not over till
the battle is won!

Truth be the weapon! We ain't scared
of the guns!

We stay undefeated, cuz together we're one!

Ми – вже разом, ми – назавжди!

Ми – України доньки і сини!

Зараз як ніколи – годі чекати

Разом нас багато – нас не подолати!

Разом нас багато – нас не подолати!

Jest nas wielu, nas nie pokonacie

Alle wir in allem, sind wir nicht zu fallen

Si estamos juntos, somos invencibles

V ednote ja nase sila

Le people uni serait jamais vaincu

Вместе мы едины, мы не победимы

Разом нас багато – нас не подолати!

Підляські вчителі на з'їзді УВТ

Закінчення з 16 стор.

також хрестоматії для окремих класів ліцею, то весь час вчителі української мови в гімназії змушені самостійно підбирати матеріали з різних джерел. У зв'язку з тим з'явилася думка опрацювати спільну хрестоматію з української мови для трьох класів гімназії.

Уперше свою присутність на з'їзді

позначили вчителі української мови з Більська та Білостоку. І хоч досі представники Підляшшя не були присутні в офіційних структурах Українського вчительського товариства, то їхній контакт з цією організацією був постійним. УВТ слугувало підручниками, програмами навчання та допомогою, а вчителі з Підляшшя мали нагоду брати

участь у вчительських конференціях та у 2003 році – могли поїхати на вчительський вишкіл до Івано-Франківська в Україні.

Участь у з'їзді Українського вчительського товариства дала нам, підляським вчителям, можливість заіснувати на українському загальнонавчальному форумі, обмінятися досвідом та думками, а також відчутти, що у своїй праці з українськими дітьми не залишаємося самі і що завжди можемо розраховувати на допомогу організації. Основним однак результатом нашого перебування на зустрічі в Гурові Ілзавецькому була ідея покликання місцевого підляського відділу УВТ, що, цілком імовірно, здійсниться вже в недалекому майбутньому.

Людмила ФИЛИМОНЮК

Фото Ю. Місюка

24 rzeźby Sławomira Smyka z Kleszczel były wystawione w galerii „Hayno”, mieszczącej się w Muzeum Kultury Białoruskiej w Hajnówce. Galeria „Hayno” została uruchomiona z inicjatywy Towarzystwa Przyjaciół Hajnówki. Okazało się, że był to dobry pomysł, bo znalazło się stałe miejsce na prezentację twórców lokalnych i spotkań odbiorców sztuki.

Rzeźby, które można „ogłądać” z zamkniętymi oczyma

– Nie wiem, skąd się wzięła rzeźba u syna, to Pan Bóg jemu tak dał, a Michał, kolega namówił – zastanawia się Nina Smyk, matka artysty. – Kiedy wybudował dom w Kleszczelach i zaczął go wykańczać, zrobił coś takiego, przywiózł do mnie i zapytał „tobie się podoba?” A mnie się spodobało.

– Cieszę się, że mogę wystawić po raz pierwszy w Hajnówce. Wystawiałem już poza granicami Polski, ale miałem wielką chęć w Hajnówce, bo jestem z tych okolic – mówi Sławomir Smyk. – Nie skończyłem żadnej szkoły artystycznej. Rzeźba to moja pasja. Swego czasu miałem wielki problem życiowy związany z alkoholem. Rzuciłem to, ale musiałem jakoś wypełnić pustkę, która powstała. Nie wiedziałem, co robić. Michał Markiewicz, kolega z rodzinnej Dobrowody pokazał, dał kilka dłuć i rzeźba stała się moim sensem życia. Daje dużą satysfakcję. Mogę sobie jeździć i pokazywać. Moje rzeźby są w różnych częściach świata, w Kanadzie, Stanach i Anglii, i w Watykanie nawet dwie są...

Drewno jest wdzięcznym materiałem. Każde drzewo ma swoją duszę. Moja rola polega tylko na odrzuceniu tego, co jest niepotrzebne. Bardzo lubię rzeźby płynne, które można „ogłądać” z zamkniętymi oczyma, wyczuć kształty przez dotyk. W moim przypadku rzeźbienie jest jak kłębek nici, który nie ma końcówki. Dotknę pnia to tu, to tam i coś się zaczyna dziać. Długo nie myślałem nad jakąś tam formą. Najlepsze rzeźby powstają w sposób spontaniczny. Czasami nie wiem, jak mam dotknąć drewna. Stoję dosyć długo, przyglądam się. Ale używam narzędzi szybkich, piły motorowej. W Holandii zostałem określony jako „szybki i głośny”.

Sławomir Smyk jest leśnikiem. Rzeźbi od 15 lat. Jest artystą bardzo twórczym i bardzo płodnym. Pracuje przede wszystkim przy pomocy wspomnianej piły motorowej. Szczególnie lubi rzeźbić w drewnie o wyrazistym układzie słoju, jakim jest dąb. Podczas

wyjazdów zagranicznych podkreśla, że drewno, z którego powstają jego rzeźby, pochodzi z okolic Puszczy Białowieskiej.

– Znam rzeźby Sławka. Są ciepłe, delikatne w formie i ludzkie – powiedział Jarosław Perszko, utytułowany rzeźbiarz z Hajnówki. – W drewnie nie pracuję, bo kocham drzewa. Wolę je żywe. To jakiś atawizm z dzieciństwa, które spędziłem w leśniczówce. Pamiętam sytuacje z dzieciństwa, gdy widziałem drewno na zrębach, wówczas płakałem. Może dlatego. To jest piękny materiał, jeżeli się go szanuje, jak Sławek. On podąża za formą, za materiałem, za tym co dyktuje drewno. W ten sposób wyraża się szacunek. Nie wbrew, nie na przekór.

Hajnówka ma olbrzymie tradycje w rzeźbie. Poczynając od lat 60., odbyło się tu 14 wielkich międzynarodowych plenerów rzeźby w drewnie. – Gdy dzisiaj widzimy pomnik w Warszawie czy nawet Chicago, często ma on tabliczkę, że pochodzi z Hajnówki, z drewna Puszczy Białowieskiej – tłumaczy Wiktor Kabac, plastyk hajnowski. – Jesteśmy dumni, że Sławomir Smyk swoją rzeźbą nawiązuje do najlepszych tradycji rzeźby w drewnie. Mnie się rzeźba pana Smyka podoba z dwóch powodów, przede wszystkim z powodu perfekcji technicznej. Z dru-

giej strony jest to bardzo efemeryczna forma, która wyrzuca bardzo dużo samej masy drewna, pozostawiając jak gdyby tkanę artystyczną, samą formę. W tej rzeźbie jest coś z wirtuozerii secesyjnej, nawiązującej troszkę do abstrakcji.

Hajnówianie cieszą się z możliwości bezpośredniego kontaktu ze sztuką. – To jest jedyna okazja, aby zobaczyć rzeźby w drewnie. Dzisiaj mi mocniej serce bije, bo Sławek pochodzi z Dobrowody, podobnie jak ja – mówi Tamara Jawdosiuk. – Jest mi miło. Pochodzimy z takiej małej miejscowości, o której pani Jadwiga Patejuk powiedziała, że jest „zapyziała”. Ale to nieprawda, bo Sławek jest artystą i Michał Markiewicz, który ma galerię w Dobrowodzie. Z Dobrowody jest też Bazyl Krupicz, profesor Politechniki Białostockiej, Nadzieja Perło, Janek Smyk.

Rzeźby, które Sławomir Smyk wystawił w Hajnówce, w maju pojadą do Stuttgartu. – Tam czeka na mnie pieńek trzymetrowy, 50 cm średnicy. Zrobię rzeźbę – dodaje Sławomir Smyk.

Krystyna KOŚCIEWICZ

Na zdjęciu: Sławomir Smyk z rodzicami podczas wernisażu w galerii „Hayno”

Майже сотня представників українства у Польщі зібралися в Ольштині над Линою, щоб взяти участь в роботі з'їзду, який проходив 9 і 10 квітня 2005 р. До участі в ньому запрошено представників обох Церков, Союзу українців Підляшшя та українських студентських середовищ. Офіційні представники державних установ і громадських організацій прибули з Варшави, Торонто та Ольштина.

У з'їзд Об'єднання українців у Польщі

У з'їзд ОУП відкрив голова організації М. Кертичак, який представив стан громади за останні 4 роки. «Час від січня 2001 р. для української громади в Польщі та України був вагомим і нелегким, часом напруженої діяльності, особливо у період президентських виборів в Україні», — підкреслив М. Кертичак.

В основному протягом 4 років вдалося виконати ті завдання, які складаються на щорічний план праці, тобто заходи культурно-освітнього характеру. У деяких справах, що стосувалися історичного минулого, розв'язка яких роками затягувалася, вдалося врешті досягти успіху (компенсація для в'язнів Явожна, ратифіковано Рамкову конвенцію Ради Європи про нацменшини, схвалено в Україні Закон про статус закордонного українця та в Польщі Закон про національні меншини). Справи національних меншин зараз підпорядковано МВСіА, однак досі не призначено фондів на діяльність у 2005 р., що примушує організацію брати позики. На думку Головної управи ОУП, вважає М. Кертичак, це ознака саботажу державної політики міністерськими чиновниками.

До присутніх під час відкриття з'їзду звернувся представник президента РП Є. Бар, який зачитав вітального листа від А. Квасневського, в якому підкреслено вклад українців у Польщі в розвиток польсько-українського партнерства.

Від імені Президента України і Посольства України в Польщі виступив радник О. Мисик, який зачитав вітання від В. Ющенка, де підкреслювалося зусилля українців у Польщі у збереженні рідної культури і традицій та те, що тільки силами українців на всьому світі можна зміцнити Україну.

Натомість митрополит І. Мартиняк наголосив на тому, що конче потрібна міцніша співпраця ОУП з церковними структурами у вихованні молодого покоління.

Від митрополита Сави вітання зачитав о. О. Шоломов, підкреслюючи, що ОУП робить великі зусилля у зберіганні національної тотожності.

Представник законодавчої влади — посол Я. Бира із вдовolenням відзначив схвалення закону про національні меншини, хресним батьком якого був Я. Куронь

та підкреслив велику ініціативну роль ОУП у «помаранчевих» заходах у Польщі, особливо серед молоді, що також вплинуло на зближення до себе польських політиків.

У з'їзд ОУП привітали також: від імені міністра внутрішніх справ і адміністрації Р. Каліша — директор Д. Гловацька-Мазур, від ольштинського воєводи — Й. Ваньковська, від польської громади в Україні — Е. Хмельова.

Українську діаспору американського континенту на з'їзді представляв Б. Шевчик — голова товариства «Закерзоння» в Торонто.

Громадську ініціативу «Наш вибір — Україна», що в Польщі сформувалась напередодні виборів в Україні, представляв В. Клебан, який зауважив, що серед заробітчан зараз наступило пожвавлення і гуртування довкола культурних заходів, у чому ОУП могло б відіграти велику роль, особливо у підтримці локальних ініціатив.

Учасників з'їзду привітав також гість з України староста Яворівського району І. Новоженець та президент Ольштина — Є. Малковский.

Лист від голови Союзу українців Підляшшя М. Рижики зачитав Ю. Гаврилюк — головний редактор журналу «Над Бугом і Нарвою».

На руки президії з'їзду надійшли вітальні телеграми від депутата ВР України

Г. Удовенка, від В. Домбровського — міністра культури Польщі, від СКУ, УВКР, владики В. Юцака та Конгресу українців Естонії.

Чимало часу у з'їздовських дебатах відведено на дискусію, в якій в основному з новими постулатами виступала молодь, яка хоче активно включитися в організаційні заходи, бо сама вже бачить, що іде деконструкція національної свідомості. Для цього слід схвалити молодіжну програму, надаючи їй пріоритетність в плані праці ОУП. (нк)

У з'їзд завершився обранням керівних органів ОУП. Шляхом таємного голосування з-поміж 52 поданих кандидатур у склад Головної ради обрано 28 чол. В її склад входитимуть також голови 10 воєводських відділів. Головою організації обрано Мирона Кертичака.

Не сформовано на першому засіданні Головної ради повного особового складу Головної управи. Заступником голови обрано Р. Дрозда, членами — М. Сирника, С. Лайкош, П. Тиму. Не обрано секретаря Головної управи та 3 членів. Цим питанням займеться Головна рада на найближчому засіданні.

Головну ревізійну комісію очолюватиме Я. Келлер. Головою Товариського суду обрано Р. Божика. (в)

Рік України в Польщі та Закон „Про правовий статус закордонних українців” – це були головні теми пресової конференції, яка відбулася 30 березня в Любліні. Прес-конференцію зорганізувало Генеральне консульство України в Любліні.

Україна звертається в сторону своєї діаспори

Був вже Рік Польщі, який проведено в Україні – а тепер надійшов час Року України в Польщі. Офіційно його відкрив 11 квітня Президент Віктор Ющенко у Варшаві. У зв'язку з цим Генеральний консул України в Любліні Іван Грицак передбачає багато заходів.

– Зараз ми підняли ініціативу через громадську організацію „Спільне коріння” дати гуманітарну допомогу людям, які постраждали на катастрофі в Чорнобилі. 26 квітня – це 19 річниця цієї катастрофи. Ми хотіли б, щоб ця акція відбулася не тільки у Любліні, але щоб підтримали її всі міста Польщі. Наступно хочемо зорганізувати відпочинок для молоді зі східних регіонів України, також тут у Польщі.

Ми працюємо також над великим конгресом „Україна в ХХІ столітті”. Конгрес відбудеться у Любліні в середині червня під патронатом президентів України і Польщі і, сподіваємося, з їх участю. Крім різноманітних виставок та фестивалів відбудеться науково-політична дискусія, в якій виступлять видатні політики сучасності.

Урамках Року України в Польщі хочемо також навести порядок на цвинтарях так польських в Україні, як і українських в Польщі. Тому звертаємося з пропозицією, щоб через 2-3 роки зробити це – включаючи до того заходу перш за все молодь. Це б дозволило перегорнути ту сторінку, яка була в історії польсько-українських відносин.

Щодо Закону України „Про правовий статус закордонних українців” пан Іван Грицак підкреслював, що закон має сприяти розвитку національної свідомості українців, які проживають за межами України,

зміцненню зв'язків з Батьківщиною та поверненню їх в Україну.

Згідно з документом, закордонний українець це особа, яка ідентифікує себе українцем, є громадянином іншої держави або особою без громадянства, а також має українське етнічне походження або є походженням з України. Особа, яка хоче отримати статус „закордонного українця” мусить мати виповнене 16 років. Рішення про надання, відмову або припинення статусу закордонного українця приймає Національна рада з питань закордонних українців. Закордонний українець, який перебуває в Україні на законних підставах, користується такими самими правами і свободами, а також несе такі самі обов'язки, як і громадянин України, крім політичних прав.

Генеральний консул України в Любліні Іван Грицак сказав, що тепер міняється політика України щодо діаспори.

– Зараз Президент Віктор Ющенко дав доручення розробити нову програму роботи в Україні з українською діаспорою. Якщо раніше Україна тільки чекала, що діаспора принесе в Україну, то тепер Україна звертається в сторону своєї діаспори, тобто основні пріоритети це допомога українцям за кордоном, в тому числі і матеріальна: навчання дітей, а також сприяння інвестиціям.

Кароліна МАТЕЙЧУК

На фотографії Ю. Гаврилюка будинок Генерального консульства України при вулиці Куницького 24 в Любліні

W „Czasopisie” z lutego 2005 roku ukazał się artykuł Jana Maksymiuka *Pisati po-swojomu*. Autor postuluje w nim, aby stworzyć wersję pisaną języka, którego użytkownicy zamieszkują Podlasie między Bugiem i Narwią. Nazywa ich Białorusinami-*Pudłaszami*, a ich język *pudłaśkim* albo *ruśkim* i postrzega go jako odmienny od *lićwińskiego*-białoruskiego. W dalszej części artykułu doszukuje się analogii między pisanymi wersjami *pudłaśkiego* z językami retoromańskim i tak zwanym rusińskim. Ponadto proponuje oprzeć zapis *pudłaśko-ruśki* na alfabecie łacińskim, a nie na cyrylicy.

„Po-swojomu” – to znaczy „po-jakomu”?

Zjawisko funkcjonowania w obrębie Słowiańszczyzny języków mających postać pisaną, wykorzystywanych w tych samych funkcjach, co narodowe języki literackie, jednakże w bardziej niż one ograniczonym zakresie i zawsze funkcjonujące równoległe z jakimś językiem narodowym, genetycznie pokrewnym lub niepokrewnym określa się jako literackie mikrojęzyki. Cechuje je zwykle mniejszy stopień kodyfikacji normy niż literackie języki narodowe, funkcjonują one na niewielkim terytorium, w obrębie społeczności charakteryzującej się odrębnością kulturalną i językową. Niektóre z nich pozostają w bezpośrednim kontakcie z rodzimym obszarem językowym, inne – w oderwaniu od niego – mają charakter wyspowy.

Najwięcej takich mikrojęzyków występuje na obszarze południowej Słowiańszczyzny. Jest to używany przez ludność chorwacką mikrojęzyk tzw. gradiszczańskich Chorwatów w Austrii (ok. 35 tys. użytkowników) i w Molise we Włoszech (ok. 5 tys.); słoweński mikrojęzyk prekmurski (ok. 90 tys.) i rezjański (ok. 3 tys.); język Bułgarów Banatu (ok. 15 tys.); język rusiński – występujący w Wojwodinie, Baczce i Banacie, lecz genetycznie nie południowosłowiański, a oparty na heterogenicznym dialekcie zawierającym elementy wschodniosłowiańskie (ukraińskich dialektów zakarpaccich) i zachodniosłowiańskie (wschodniosłowackie) używany przez około 30 tys. osób. W przeszłości funkcjonował taki mikrojęzyk w społeczności zakarpaccich Ukraińców – wraz z emigracją został przeniesiony do USA, gdzie zachował się do dzisiaj. Pozostaje w użyciu literacki język rusnacki

(ukraiński dialekt zakarpacki) w Słowacji (ok. 30-130 tys.) oraz łemkowski (ukraiński dialekt południowo-zachodni, ok. 6-60 tys.). Za żywy mikrojęzyk na obszarze zachodniej Słowiańszczyzny uznawany jest także język literacki oparty na dialektach kaszubskich (ok. 60 tys.)

Szacowana przez autora liczba potencjalnych użytkowników literackiej wersji języka *pudłaśko-ruśkiego* (32 tys.), niewielkie terytorium, na którym występuje, poczucie kulturalnej i językowej odrębności *białostockich pudłaśów* wobec przypisywanej im białoruskiej (*język jest zdecydowanie bliższy standardowi ukraińskiego języka literackiego niż białoruskiego*), bezpośredni kontakt z rodzimym obszarem językowym (gwary podlaskie stanowią bezpośrednie przedłużenie ukraińskich dialektów północno-zachodnich obwodu brzeskiego), ograniczony stopień unifikacji (*nie należy od razu narzucać jakiegoś jednego standardu gramatyczno-ortograficznego*), zapis wyraźnie odróżniający od narodowej wersji języka literackiego (*powinniśmy adaptować do zapisu swojej mowy alfabet łaciński*) – wszystko to wyczerpuje cechy postulowane przez definicję mikrojęzyka.

Mikrojęzyk najczęściej tworzy się w opozycji do narodowej wersji języka literackiego, z chęcią odizolowania od niego. Przy czym nie musi tu chodzić o fizyczną barierę np.: zakaz używania narodowego języka literackiego, a raczej o brak poczucia wspólnoty z nim. Prześledźmy historię powstania jednego z przywołanych w tekście artykułu mikrojęzyków, a mianowicie *rusińskiego*, którego dzieje dobitnie ilustrują przedstawioną wyżej sytuację poczucia braku wspólnoty.

Należy wiedzieć, że na przełomie XIX i XX wieku na Zakarpaciu, które w tym czasie znajdowało się w granicach Węgier, język ukraiński był wyłączony z jakichkolwiek funkcji społecznych i istniał w formie kilku wiejskich dialektów, w dodatku znacznie różniących się między sobą. Nieliczna inteligencja łącznie z hierarchią cerkiewną orientowała się przeważnie na Węgrów albo pokładała nadzieje na pomoc ze strony słowiańskiej potęgi – Rosji – przejmując idee moskalofilskie. Zauważalna orientacja „narodowa” pojawia się dopiero po 1900 r. pod wpływem Galicji.

Co do określania ludności Zakarpacia mianem „Rusyny”, to jest to jak najbardziej właściwe, bo chociaż region ten w czasach historycznych politycznie nie należał do Rusi, nazwa ta w pełni oddaje jego charakter etniczny. Na przełomie stuleci zmienił się jednak sens tej nazwy, która w pewnej mierze zaczęła oddzielać austro-węgierskich *Rusinów* od podrosyjskich *Małorusów*. To dawało uzasadnienie do zachowywania lokalnych cech gwarowych przy tworzeniu języka literackiego. W owym czasie pojawiają się na Zakarpaciu dwie jego redakcje. Pierwsza to wersja moskalofilska, będąca właściwie językiem rosyjskim z mniejszą lub większą domieszką lokalnych elementów językowych, druga zaś to wersja, którą można by określić jako ukraińską, ale zawierająca dużą domieszkę cerkiewnosłowianizmów i miejscowych wyrażeń.

Chaos językowy pogłębił się po przyłączeniu Zakarpacia do Czechosłowacji. Demokracja, którą przynieśli Czesi, sprawiła nie lada kłopot. Zakarpacie otrzymało autonomię i prawo używania „języka lu-

dowego” (*lidovy jazyk*) w szkołach i jako urzędowego w ogóle. Zakarpaccy chłopcy jednak na ogół nie wiedzieli, w jakim języku rozmawiają. Jedni uważali, że miejscowy język, to odrębny język *rusiński*. Wtedy powstawało pytanie, który z dialektów należy wziąć jako jego podstawę? Inni odrzucali „nieokrzesaną chłopską mowę” i obstawali przy tradycji cerkiewnosłowiańsko-rosyjskiej w jej nieskończonej liczbie wariacji. Szukając obiektywnej opinii władze zwróciły się do Czeskiej Akademii Nauk w Pradze z prośbą, aby ta w końcu zdecydowała jaki „język ludowy” będzie służył administracji i szkolnictwu. Stojąc na stanowisku przestrzegania zasad demokracji Akademia odpowiedziała, że sprawą samego „ludu” jest decydować, jaki język literacki on sobie wybiera, ale jednocześnie nie radziła tworzenia nowego języka *rusińskiego* na podstawie jednego z miejscowych dialektów, a uważała za celowe wprowadzenie języka ukraińskiego w jego redakcji galicyjskiej: *Dlatego, że miejscowy „rusiński” dialekt, o którym mówi Statut – jest bezsprzecznie małoruski* [ukraiński – JM], *należy więc za język literacki tej społeczności uznać literacki język małoruski [...], czyli galicyjski ukraiński. Co do języka rosyjskiego to należy uczyć go jako przedmiotu w szkole.*

Demokratyczna proukraińska polityka Czechów nie była przyjęta przychylnie przez ogół społeczeństwa Zakarpacia. W przeprowadzonym plebiscycie szkolnym zwyciężyła „partia” rosyjska. Paradoksalnie pierwszym skutkiem „wojny językowej” był wzrost zainteresowania miejscowym dialektem, drugim zaś szybki przyrost liczby szkół czeskich. W przeprowadzonym w 1930 r. spisie powszechnym 455 tys. osób zadeklarowało narodowość *rusińską*, a tylko 2355 nazwało siebie Ukraińcami. (Podlascy Ukraińcy nie wypadają więc aż tak kiepsko, bo żeby zachować proporcję, którą osiągnięto na Zakarpaciu – 0,0052% Ukraińców – na Podlasiu wystarczyłoby, aby podczas spisu w 2002 roku narodowość ukraińską zadeklarowało tu tylko 7 osób!).

W takich okolicznościach ukraińska „partia” niespodziewanie znalazła wpływowego sojusznika – partię komunistyczną. Już wcześniej Piąty Kongres Międzynarodówki Komunistycznej w 1924 r. zdecydował, że istnieje nierozłączny pro-

blem ukraiński w Polsce, Rumunii i Czechosłowacji i może być on rozwiązany tylko przez przyłączenie terytoriów tych państw do radzieckiej Ukrainy. W związku z tym miejscowej partii komunistycznej, która prowadziła robotę w lokalnym dialekcie *rusińskim*, polecono przejść na literacki język ukraiński (na Podlasiu w tym samym czasie komuniści z KPZB zaczęli używać języka białoruskiego zamiast rosyjskiego; zdziwienie jakie wywołała taka akcja wśród ludności postulowanej jako białoruska, ale posługującej się na co dzień gwara ukraińską, opisał w swojej powieści „Judas” Włodzimierz Pawluczuk).

Nadal jednak „partia” ukraińska pozostawała jedną z trzech „partii językowych” – obok *rusińskiej* i *rosyjskiej*. W większości szkół w młodszych klasach obowiązywały podręczniki pisane „jazyczem”, osobliwą mieszkanką rosyjskiego, cerkiewnosłowianizmów i miejscowego dialektu, w starszych obowiązywały rosyjskie. Zdarzały się strajki szkolne na rzecz nauczania po rosyjsku. „Partia” ukraińska oskarżała moskalofili (etnicznych Rosjan, głównie „białych” emigrantów, było tu niewielu) o wykorzystywanie dwuznaczności *ruskiej/ruśkiej* i propagowanie nieprawdziwego wizerunku rosyjskiego jako „języka ogólnoruskiego” – dającego dostęp do skarbów światowej kultury języka „pańskiego”, „szlachetnego”, przy jednoczesnym przedstawianiu języka ukraińskiego jako „prostego” i „chłopskiego”, w naukę którego wkłada się nie mniej wysiłku, a nie będzie to wynagrodzone dostępem do jakichkolwiek „wyższych wartości”.

W konsekwencji kwestia językowa pozostawała nierozwiązana i w 1930 r. status języka urzędowego otrzymał czeski. Jednak na skutek fali protestów administracja czeska wycofała się z tej decyzji. Konsekwencją było uznanie równorzędności języka rosyjskiego i ukraińskiego. W rzeczywistości w standardowym literackim języku ukraińskim nie wydawało się tu prawie nic, a po rosyjsku bardzo mało i to tylko przez niemiejskich autorów. Praktycznie wszystko miało domieszki miejscowych gwar, różnica polegała tylko na ich „wadze”. Był to więc jakby osobliwy zakarpacki sposób przejścia od lokalnego dialektu do języka literackiego – ukraińskiego lub rosyjskiego. Językowe rusofilstwo znika dopiero wskutek sowieckiej okupacji w 1944 r. Zresztą nie tylko w konsekwencji oficjalnej polityki językowej, ale także dlatego, że znika wyobrażenie o „pańskości” języka rosyjskiego – w konfrontacji z „niearystokratycznymi” Rosjanami, którzy pojawili się wraz z władzą radziecką. Chociaż dzisiaj *rusiński* istnieje w kilku redakcjach, to poza nazwą nie mają one wiele wspólnego. Dzieli je różna geneza powstania, a łączy to, że konkurują z ukraińskim – narodowym językiem literackim.

Masowe zideologizowane wyobrażenia mogą nawet bardzo długo blokować właściwe poczucie rzeczywistości lingwistycznej. Bez bodźca z zewnątrz, rozczarowania „ideą” – zmiana układu jest prawie niemożliwa. Czasami tą przeszkodą jest bariera fizyczna. Po części z taką mamy do czynienia, gdy mówimy o języku ukraińskim w obwodzie brzeskim na Białorusi. Aktualnie język ten nie ma tam

Szkoła w Tiaczewie na Zakarpaciu (w „Podkarpackiej Rusi”). Lata 20. XX w.

absolutnie żadnych praw publicznych, a ukraińskie organizacje społeczno-kulturalne, powstałe w latach 1990-1995 zostały zdelegalizowane (oficjalnie – nie przeszły procedury „ponownej rejestracji”).

Poza tym pomiędzy połową lat 80. a połową lat 90. podejmowano tu próby stworzenia mikrojęzyka *jitveżkiego* na bazie ukraińskich gwar okolic Pińska jako *drugiego białoruskiego języka narodowościowego*. Ukraińcy aktywistów tego ruchu oskarżali o dywersję inspirowaną przez tajne służby w celu odwrócenia uwagi od rzeczywistego lingwistycznego charakteru tych gwar. Wydaje się jednak, że podobnie jak w przypadku „rusinizmu” z pogranicza karpackiego, idea ta odzwierciedlała jedynie negatywną świadomość językową ludzi, którzy zdawali sobie sprawę, że rozmawiają w innym języku niż jej przypisywany białoruski, ale nie potrafili go nazwać w taki sposób, by zachodziła zgodność między osobistym poczuciem a rzeczywistością lingwistyczną.

Być może literacka *pudłaško-ruśka mova* zmieni fałszywą świadomość językową tych 32 tys. *Pudlaszuow*, którzy nazwali swój język białoruskim, choć prawdopodobnie mieli oni na myśli coś zupełnie innego niż literacki język białoruski, który nadal nauczany jest w szkołach, czy gwary, którymi posługuje się nazywana *Ličwinami* etnograficznie białoruska ludność od Białowieży i Narewki po Zabłudów i Sokółkę. Jak stwierdza J. Maksymiuk tacy właśnie *Białorusini-pudłaśe* stanowią *prawie 80 procent białostockich Białorusinów*. Osobiście przykro mi, że wskazana część *Pudlaszuow* nie czuje się Ukraińcami, chociaż uważam, że ma wszelkie podstawy ku temu, aby deklarować właśnie narodowość ukraińską, a nie białoruską czy polską.

Języka białoruskiego, zwanego także *literackim* (nie bardzo rozumiem, dlaczego białoruski jest językiem literackim ukraińskiego dialektu?), z różnych powodów – najczęściej w związku z wykonywaną pracą albo funkcją, bo żadnego innego praktycznego znaczenia on nie posiada – nauczyła się stosunkowo nieliczna grupa *Pudlaszuow*, dlatego też nie stał się on językiem komunikacji i raczej nigdy już takim tu – między Byrom i Hapboio – nie będzie.

Postulowany przez J. Maksymiuka zwrot ku *pudłaško-ruśkim* źródłom według mnie jest próbą wybrnięcia z kłopotliwej sytuacji, w jakiej jest elita w stosunku do społeczności, na której chciałaby się oprzeć. Właściwie nie ma już do kogo zwracać się po białorusku-*ličwiński* na terenach etnicznie białoruskich – *ličwińskich*. Nie to jednak decyduje, lecz poszukiwanie poparcia na terenie pochodzenia owych elit, również w 80% *pudłaško-ruśkich*. Elity te już wcześniej brały pod uwagę *projekt rozwinięcia swojej movy jako pełnowartościowego języka polskich Białorusinów* i nie komunikowały się między sobą inaczej jak w *języku pudłaško-ruśkim*. Dlatego po co w ogóle zwracać sobie głowę *ličwińskim*? Paradoksalnie to właśnie *litaraturnaja mova* w ich środowisku pełni rolę balastu, języka nienaturalnego, rytualnego, używanego w oficjalnych sytuacjach. Teraz proponuje się przywrócić równowagę i podaje przykłady z Zakarpacia i Szwajcarii: *Rusyni ... rozwijają równoległe cztery wersje języka rusińskiego, bazujące na żywych gwarach w krajach swego zamieszkania... My także mamy swoje trzy lub cztery „retoromańskie” dialekty... Czy my na Białostocczyźnie nie poradzimy sobie z dwoma językami narodowościowymi?*

Pozostaje jednak problem całej rzeszy ludzi żyjących z *ličwińskiego*, przede wszystkim ich najliczniejszych przedstawicieli – nauczycieli języka białoruskiego. To oni, a nie rodzina, mają decydujący wpływ na jego obecność i przekaz. Gdy każe się im uczyć *pudłaško-ruśkiego* nie trudno będzie przewidzieć przyszłość *litaraturnej movy* w *bielostockim kraju*, która natychmiast znajdzie się na równi pochyłej, w gronie europejskich *potentially endangered languages*. Czy za sprawą *pudłaško-ruśkiej* frondy? Chyba nie, bo o istnieniu zadecyduje miejsce tego języka w kraju, który dał mu nazwę. Tam jednak, przynajmniej w tej sprawie, perspektywy nie są wesołe.

Czy będzie więc, nie tylko wśród ludu między Byrom i Hapboio, ale też w Białymstoku i jeszcze kilku ośrodkach akademickich – wśród inteligencji i studentów trwał i nabierał rumieńców język *pudłaško-ruśki*? Myślę, że jest to niemożliwe. Wystarczy porównać ewolucję dawnych „gwar ruskich” (używając przedwojennej

terminologii Władysława Kuraszkiewicza) na współczesnym pograniczu państwowym polsko-białorusko-ukraińskim. W północnej części Ukrainy gwary te zostały zastąpione przez wersję literacką języka ukraińskiego. Ukraińskimi gwarami na Podlasiu w granicach Polski posługuje się tylko starsze pokolenie na wsi. W miastach słyszy się tylko język polski. Najmłodsze pokolenie używa ich w bardzo ograniczonym zakresie i to tylko w rozmowie ze starszymi, z rodzicami lub dziadkami. Między sobą dzieci rozmawiają po polsku.

Podobnie przedstawia się sytuacja w obwodzie brzeskim na Białorusi, z tą różnicą, że miasta i młodzież są rosyjskojęzyczne, a gwary wiejskie stały się osobliwą mieszaną ukraińsko-rosyjską. Nauczany w szkole białoruski język literacki nie wywarł na nie żadnego wpływu – zarówno na Podlasiu, jak i w obwodzie brzeskim i nie jest językiem codziennej komunikacji. Nie można jednak powiedzieć, że nie stał się fasadą, w obwodzie brzeskim wiele oficjalnych napisów jest bowiem po białorusku. Taką samą fasadowość proponuje się teraz wprowadzić na Podlasiu – poprzez dwujęzyczne nazwy oraz funkcje rytualne przy wszelkiego rodzaju świeckich celebracjach, ale już nie religijnych.

Postulat używania języka *pudłaško-ruśkiego* jest przestarzały. Przestaje istnieć naturalne środowisko, w którym się rozwijał, czyli tradycyjna wieś. Wraz z migracją do Bielska, Hajnówki, Siemiatycz czy Białegostoku gwary wymieszały się. *Howoryti po-swojomu* w mieście, to najczęściej rozmawiać mieszaną ukraińsko-polską z zachowaniem fonetyki okolicy pochodzenia gwary. Taka rzeczywistość nie wzbogaca języka. W zależności od orientacji ideologicznej miesza się z gwarowymi wyrażeniami albo pojedyncze słowa rosyjskie, prawie nigdy białoruskie. Nie istnieją żadne kryteria poza indywidualnym wyborem.

Pozytywne w postulatcie Jana Maksymiuka jest jednak to, że zachęca on do dyskusji w środowisku białoruskim nad rzeczywistym charakterem gwar między Bugiem i Narwią. Dotychczasowe wnioski z rozpoczętej z jego udziałem prawie ćwierć wieku temu debaty na ten temat pomogły w krystalizacji społeczności Ukraińców Podlasia.

Jerzy MISIEJUK

Wieś Dołhobrody leży nad rzeką Bug, pomiędzy Włodawą a Sławatyczami. Administracyjnie należy do gminy Hanna w powiecie włodawskim, województwie lubelskim. Geograficznie wieś jest położona na krańcach Południowego Podlasia i Polesia Lubelskiego w odległości 4 km na południe od Hanny i 17 km na północ od Włodawy. Wieś leży na wysokiej skarpie pradolinny rzeki Bug i rozciągnięta jest z południa na północ na przestrzeni ok. 3 km w średniej odległości od rzeki 2 km. Właściwa wieś otoczona jest przysiółkami: Łęgi, Patochy, Łydyny, Baje, Pawluki, Zahrodocze, Lipinki i kolonia Zaświatyche.

Dołhobrody – wieś artystów

Przytoczoną na górze strony informację dotyczącą położenia geograficznego można znaleźć na stronie internetowej dotyczącej wsi Dołhobrody. Ale nie tylko – autorka strony zadbała także o informacje dotyczące historii miejsca, opisu fauny i flory, a także bieżących wydarzeń kulturalnych, bowiem wieś można nazwać wcale nie szumnie wsią artystów.

Nie jest to moje pierwsze spotkanie z tym miejscem. Po raz pierwszy przyjechałam tutaj w 2002 roku towarzysząc dziadkowi, Janowi Ignaciukowi, w jego etnograficznych poszukiwaniach, dzięki czemu mogłam posłuchać „pieśni chachłackich” w wykonaniu pani Katarzyny Weremczuk i Karoliny Demianiuk, podziwiać podlaskie stroje wykonane również przez panią Demianiuk, a także panią Stanisławę Baj i porozmawiać z poetką panią Kazimierą Pawluk. Wtedy to miejsce zrobiło na mnie duże wrażenie. Nie ma nic wspólnego z wyobrażeniem zapadłej wsi na „ścianie wschodniej”. Wręcz przeciwnie – przyciąga oko schludnym wyglądem i gdzieś tam starymi chatami z charakterystycznymi zdobieniami na okiennicach i jasnym oraz okazałym kościołem stojącym na miejscu dawnej drewnianej cerkwi. Najmilsze wrażenie jednak pozostawiło po sobie spotkanie z ludźmi – serdecznymi, otwartymi, zawsze znajdującymi czas na rozmowę. I tym razem było podobnie.

Pierwszą wizytę złożyliśmy znanej śpiewaczce ludowej pani Katarzynie Weremczuk, która w tym roku wraz z zespołem „Jutrzenka”, do którego należy od dziesięciu lat, zdobyła pierwszą nagrodę na Festiwalu Kapel i Śpiewaków Ludowych w Kazimierzu Dolnym. Talent odziedziczyła po ojcu, wybitnym artyście śpiewaku, ale z pieśniami osłuchiwała się także dzięki matce, ucząc się piosenek w czasie wspólnych prządek, szydełkowania, wyszywania czy tkania.

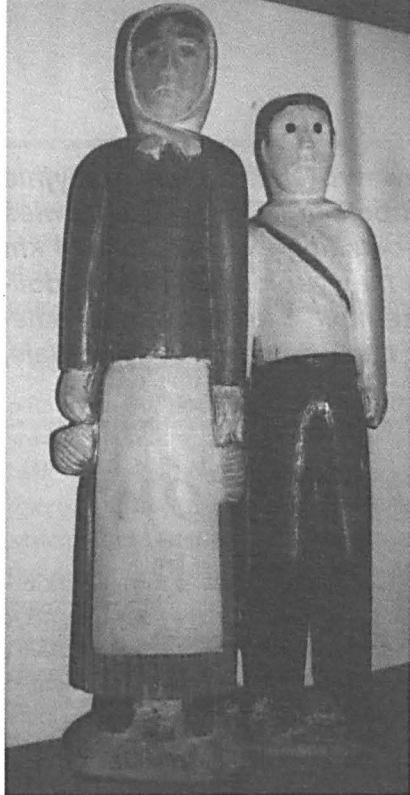
– *Ja najbardziej lubię ballady, czy takie różne smutne, miłosne pieśni* – wyznaje pani Weremczuk. W jej rodzinie śpiewała także ciotka i siostry, ale na pytanie, czy dalsze pokolenia kultywują tradycję śpiewaczą odpowiada, że córki jedynie podśpiewują, a młodych dziewcząt już to nie interesuje. Podobnie jest z „językiem chachłackim” (według informacji mojego dziadka jest to nazwa obraźliwa, nadana temu językowi przez Rosjan od słowa „chochoł”), będącym gwara języka ukraińskiego, używaną niegdyś przez ludność Południowego Podlasia. Sami użytkownicy nazywają ją ruskim, ukraińskim, bądź też twierdzą, że mówią „po naszymu” lub „po prostu”. Obecnie jest to język, którym posługują się jedynie starsze osoby, urodzone jeszcze przed drugą wojną światową.

Pani Karolina Demianiuk, tkaczka i śpiewaczka, zarówno język polski, jak i

„chachłacki” uważa za równie bliskie. – *Mnie już rodzice uczyli po polsku, jak ja miałam iść do szkoły, żebym wiedziała o co chodzi. Ale my w domu od początku rozmawialiśmy po chachłacku, od mojego urodzenia (...)* A który dla mnie bliższy? *Mnie oba są jednakowe, oba lubię. Na przykład moja bratanica mówi – „Czemu ty ciocia tak do mnie mówisz?” – Ja mówię: Tak mówię dziecko, żebyś ty wiedziała. – „A ja i tak nie umiem mówić” – ona mówi. A ja jej mówię tak: Nie umiesz, ale rozumiesz, wiesz doskonale, co ja mówię. Ona do mnie po polsku, a ja w swoim języku, dlatego żeby przynajmniej rozumiała. Ona każde słowo rozumie. Mówię dlatego, żeby znała, bo to się wszystko zapomni i nikt nie będzie wiedział nawet jak powiedzieć. A oba są mi bliskie, ten jest bliski, bo mnie rodzice tak nauczili, a ten jest bliski, bo my przecież jesteśmy Polakami.*

Karolina Demianiuk podczas rozmowy z Janem Ignaciukiem, badaczem ukraińskiej mowy i kultury mieszkańców Południowego Podlasia, których większość już nazywa siebie Polakami

Rzeźba Adama Weremczuka

Wydaje się, że obecnie jest to jedyna droga, żeby język ukraiński przetrwał chociaż „ze słyszenia” w pamięci młodszego pokolenia. Pani Demianiuk z chęcią opowiada również o dawnym sposobie tkania odzieży, pokazuje swoje wyroby: spódnice, fartuchy, perebory, narzuty. Tka do tej pory, ale z gotowej włóczki, a nie jak kiedyś – z lnu i konopi. Swoje umiejętności przekazuje w czasie warsztatów organizowanych przez Skansen Lubelski, ale chęci wśród młodych dziewcząt nie widzi żadnych. Jak podkreśla pani Karolina, kiedyś rękodzielnictwo wyrażało z potrzeby, „z konieczności”: – *W naszej wsi nie było domu, w którym nie byłoby krosien. Każda dziewczyna musiała mieć posag, skrzynię z własnymi wyrobami, a w niej płótno było na koszulę własnej roboty, ze lnu tkane, spodni tam musiała być kilka. Na lato nazywały się „fartuchy”, ze lnu lub konopi; na zimę nazywały się „burki”, bo były z wełny tkane, ale jak już dziewczyna wyszła za mąż, to musiała i spodnie wytknąć i dla dzieci tzw. „nahrudniki”.*

Talent do tkania pani Karolina odziedziczyła po mamie, podobnie jak umiejętności śpiewacze, bowiem należy również do zespołu „Jutrzenka”, który w swoim repertuarze ma nie tylko polskie i „chachłackie” pieśni, ale także występy teatralne m. in. cieszące się uznaniem „Wesele dołhobrodzkie”.

Z następną wizytą wybieramy się do pani Marii Kazimiery Sarnackiej, poetki i zdobywczyni pierwszej nagrody za *korowaj* w ogólnopolskim konkursie na wypieki regionalne. Jadąc samochodem przez wieś pytamy pierwszą spotkaną na drodze kobietę o dom pani Sarnackiej. Okazuje się, że rozmawiamy z jego właścicielką. Zostajemy zaproszeni do jasnego, ciepłego domu z biegającymi wnukami i uśmiechniętą synową. Pani Sarnacka zaczyna opowiadać spokojnym nieco melancholijnym głosem, kontrastującym z pojawiającym się dyskretnie uśmiechem, skąd się bierze jej pisanie.

– *Ja piszę przeważnie o przyrodzie, bardzo kocham przyrodę, a najbardziej wiosnę, ale piszę na różne tematy. Czasami jak coś złego się wydarzy, to jest natchnienie na wiersz, czasami jak coś dobrego, a czasami bez żadnego powodu wyjdzie wiersz.*

Pani Sarnacka wspomina także o prowadzeniu dziennika, który obrazował jej „nielekkie życie” i który spaliła, nie chcąc pokazywać na światło dzienne złych chwil, co świadczy o chęci zachowania w pamięci tego co dobre, z czego należy się cieszyć. Dlatego z humorem opowiada o pierwszych sukcesach jej męża w plecionkarstwie. Pan Czesław Sarnacki brnił się przed wstąpieniem do Związku Twórców Ludowych, ale sukces i tak sam do niego przyszedł, a jego wyroby można spotkać w różnych muzeach m.in. w Muzeum Wsi Lubelskiej.

Pani Sarnacka wydała kilka tomików poetyckich w tym m.in. debiutancki zbiorek pt. *Wiersze* (1992) czy najobszerniejszy tomik z lat 1992–2000 pt. *Sercem pisane*, choć pisać wiersze zaczęła kilkanaście lat temu. W czasie rozmowy przybywa mąż pani Sarnackiej, który czułością dla żony i żartobliwą rozmową jeszcze bardziej wzmacnia miłą atmosferę. W czasie oprowadzenia po swoim warsztacie wyznaje z szelmowskim uśmiechem, że „dlatego tak długo żyje, bo żartować musi”.

Idziemy dalej, do pani Kazimiery Pawluk, którą odwiedziliśmy już dwa lata temu. Osobowość pani Pawluk odzwierciedla jej mieszkanie: słoneczne, z kolorowymi zasłonkami, dopasowanymi umiejętnie do różowej i zielonej

barwy pomieszczeń. Ten dom choć sprawia wrażenie prostego, zbudowany jest ze szczegółów: rodzinnych zdjęć w ramach wiszących na ścianie, polnych kwiatów stojących na każdym stole, delikatnych ornamentów wyrytych na szybkach drzwi. To dom cieszący oko, odzwierciedlający artystyczne talenty jej mieszkanki. Pani Pawluk potrafi szydełkować, haftować, dawniej także tkala. Z zawodu jest krawcową, a z zamiłowania także poetką. Tym razem trafiamy jednak na parę poetów, gdyż do pani Pawluk z wizytą przybył znajomy, pan Marian Zalewski z okolic Siedlec, który podarował mi swój zbiorek *Słowem malowane*.

Pani Pawluk pisać zaczęła stosunkowo niedawno, w 1991 roku, jak sama przyznaje dlatego, że była nieszczęśliwa. Pisanie wierszy stało się więc remedium na bóle duszy. Wydała trzy tomiki poetyckie w tym autorski pt. *Wiersze* (1994), drukowała w antologiach, w czasopiśmie „Twórczość Ludowa”, „Niedziela” i „Słowo Podlasia”.

To już ostatnia wizyta w Dołhobrodach, gdzie spędziliśmy niemal cały dzień. Przyjechaliliśmy z deszczem, wyjeżdżamy ze słońcem. Ale to nie wszystko o artystach ludowych ze wsi Dołhobrody, wielu osób nie zdążyliśmy odwiedzić, a należałoby wspomnieć o poetkach: Antoninie Matczuk, Krystynie Baj, Janinie Klepackiej, tkaczach: Stanisławie Baj, Annie Dudyk, Antoninie Waszczeniuk. Obok pana Czesława Sarnackiego plecionkarstwem zajmują się Władysław Marciocha i Jan Dudyk, koronkarstwem Jadwiga Wawdejuk, malarstwem: Adam Kondraciuk, Maria Horbaczewska, Andrzej Klepacki, a rzeźbą: Adam Weremczuk i Eugeniusz Kuźmiuk. Zaś malarzami wywodzącymi się z Dołhobród, którzy odnieśli światowy sukces, są Stanisław Baj i Kazimierz Matejuk. Wieś Dołhobrody to wysyp talentów. O każdym artyście można by napisać oddzielny reportaż, dlatego zostaje z tą myślą, że jeszcze w to miejsce powrócę.

Monika DURSKA
Zdjęcia autorki artykułu

Powojenna Polska krajem jednonarodowym. Przynajmniej oficjalnie. Ukraińców i Białorusinów wywieziono do ZSRR, Niemców do NRF, a ocaleli Żydzi sami uciekli do Izraela. Gdziekolwiek tylko tliło się jakieś „mniejszościowe” życie, o którym jednak nie wiedziała tzw. opinia publiczna. Podlasie było jednak regionem, w którym dopuszczano oficjalnie istnienie mniejszości – pod warunkiem, że byli to Białorusini.

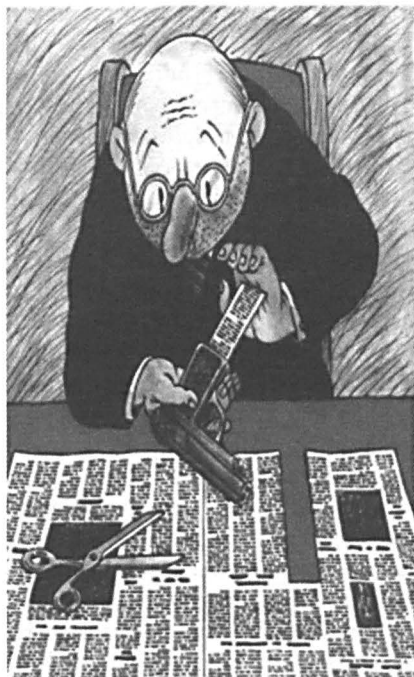
O sztuce czynienia zamieszania w sprawach prostych

Cisza przed burzą.

I tak przez dziesiątki lat podtrzymywano tu szkoły z obowiązkowym nauczaniem „rodnej mowy”, działały zespoły, jedna słuszna organizacja i prosta recepta na białoruskość, która zawierała się we wszystkim mówiącym zwrocie frazeologicznym „prawosławny Białorusin”, który to wpłynął na ukucie stereotypu do dziś głęboko zakodowanego w głowach zainteresowanych i nie tylko. Idylla jednak się skończyła, pojawiły się głosy kwestionujące dotychczasowy zakonserwowany peerelowskim duchem „odwieczny” ład. Nowe organizacje, gazety, nowe poglądy, dostęp do informacji – z tego chaosu po „Wielkim Wybuchu” 1989 roku wynurzyła się na Podlasiu i mniejszość ukraińska. Jej pojawienie się na dotychczas zmonopolizowanym przez Białorusinów rynku mniejszościowym wymusiło także prze wartościowanie dotychczasowych poglądów na białoruskość mieszkańców regionu. Jednak po pewnym czasie rewolucyjny kurz opadł, okopano się na swoich zdobytych pozycjach i życie nadal toczyło się swym odwiecznym, sennym, jak to na Podlasiu, nurtem. I pewnie by się toczyło dalej, gdyby nie głośnie pukanie do drzwi – a to podczas spisu powszechnego padło pytanie o narodowość i język, a to przyjęto ustawę nadającą, nie wiadomo po co, prawo porozumiewania się z urzędem w swoim języku lub stawiania dodatkowych tablic przed miejscowościami zamieszkałymi przez mniejszości. W ich języku, często innym alfabetem, a co w naszym regionie najgorsze – znowu wywołało to dyskusję, zdawałoby się dawno zakończoną: kim jesteśmy, po jakiemu mówimy (czy też mówili nasi przodkowie) i jakie z tego płyną wnioski. Czyli klasyczny kij w (zaspane) mrowisko ...

Nu to szto? Heta nieprauada?

To, retoryczne raczej, pytanie padło z ust redaktora naczelnego białoruskiego „Czasopisu” podczas dyskusji na żywo, jaka odbyła się we wrześniu 2003 roku w Radiu Białystok. Czego dotyczyła dyskusja i powyższe pytanie? Ano tematu, który solidarnie zaprzętał głowy liderów wszystkich mniejszości w 2003 r. – czyli podsumowania opublikowanych wyników spisu powszechnego w części doty-

czącej ilości poszczególnych mniejszości i używanych przez nie języków, w szczególności Białorusinów.

Ostatni spis powszechny jako pierwszy w demokratycznej Polsce zawierał pytanie dotyczące narodowości i języków używanych przez obywateli. Pytanie to wywołało pewne zamieszanie w kręgach

mniejszościowych, ponieważ powszechnie obawiano się fałszerstw i zaniżania liczby mniejszości przez ankierów oraz świadomego ukrywania swej narodowości, szczególnie przez mniejszości białoruską i ukraińską. Weryfikacji miały być poddane liczby podawane przez organizacje mniejszościowe – stąd uzasadniona obawa o wykorzystywanie wyników spisu jako argumentu do ograniczania np. subwencji dla mniejszości, które okazały się mniej liczne niż wcześniej oficjalnie przyjmowano. Wyniki okazały się rzeczywiście dosyć pesymistyczne, nie mówiąc o pojawieniu się największej, bo 170 tysięcznej, „nowej” mniejszości – Ślązaków, która odebrała wielu członków dotychczas uważanej za najliczniejszą mniejszości niemieckiej oraz przysporzyła pewnych kłopotów państwu polskiemu. Nas jednak najbardziej interesowały wyniki dotyczące Północnego Podlasia, szczególnie liczby Białorusinów, uważanych i uważających się za największą mniejszość w regionie, oraz nas, Ukraińców, którym do tej pory odmawiano wręcz prawa do istnienia w tym regionie, odsyłając co najwyżej do Przemyśla, Mazur lub Ziem Odzyskanych na Zachodzie. Wyniki nie były chyba zaskakujące, niewiele osób zadeklarowało białoruskość, a liczba świadomych Ukraińców oscyluje pomiędzy 1 a 2 tys.

I wszystko byłoby w porządku, gdyby nie pewne „ale”...

Otóż liderzy mniejszości białoruskiej podawali do tej pory dosyć optymistyczną liczbę 250-300 tys. Białorusinów zamieszkujących Podlasie. Liczba ta wynikała pewnie z dosyć szeroko przyjętych kryteriów białoruskości, zaliczających do tej grupy i białoruskojęzycznych katolików z okolic Sokółki, Dąbrowy i Białe-

gostoku, a także wszystkich wyznawców prawosławia mieszkających w naszym regionie, niezależnie od tego, czy posługują się gwarami białoruskimi czy ukraińskimi czy już tylko językiem polskim. Osiągnięty wynik, czyli ok. 46 tys. okazał się więc daleki od przyjmowanych wcześniej szacunków. Co więcej okazało się, że biorąc pod uwagę rozmieszczenie geograficzne potencjalnych Białorusinów, nie można już wcale mówić o białoruskości wśród katolików na północ od Białegostoku, a i prawosławni w tych okolicach nie bardzo już przyznają się do swych korzeni. Największymi białoruskimi patriotami okazali się, co nie było dla nikogo niespodzianką – ukraińskojęzyczni mieszkańcy wsi i miasteczek między Bugiem i Narwią, czyli terenu z najbardziej rozbudowanym szkolnictwem białoruskim na poziomie podstawowym i średnim (2 licea u Podlaszu, żadnego Lićwinou) oraz zapleczem kulturalnym i organizacyjnym, co nie pozostanie, jak się dalej przekonamy bez wpływu na kształt całej mniejszości białoruskiej w Polsce. Otóż Podlasze stanowią ok. 75 % ludności, która w naszym województwie podaje narodowość białoruską i białoruski jako język używany w domu. I właśnie te 75% stało się tematem dyskusji.

Redaktor „Czasopisu” mimo pięciokrotnie mniejszej niż szacunkowa liczby osób, jaka przyznała się do białoruskości, uznał chyba, że wynik jest na tyle korzystny w stosunku do podlaskich Ukraińców, że tymi ostatnimi nie ma się co przejmować i można sobie pozwolić na chwilę szczerości w rozpoczętej dyskusji na temat przyszłości, a jak się dalej okaże i przeszłości mniejszości białoruskiej. W jednym ze swych artykułów przyznał oto, że „mieszkańcy powiatów bielskiego i hajnowskiego, którzy posługują się gwarą jednoznacznie ukraińską, również zadeklarowali się jako Białorusini.” Tym samym zaprzeczył oficjalnej, do tej pory prezentowanej linii ruchu białoruskiego na Podlasiu, uznającego, że Podlasie zamieszkują Białorusini posługujący się gwarami białoruskimi, ewentualnie przejściowymi, białorusko-ukraińskimi, by odebrać argumenty tym, którzy zauważali ich podobieństwo do języka ukraińskiego. I za to spotkała go surowa krytyka innych działaczy białoruskich, szczególnie pochodzących z terenów ukraińskojęzycznych, czyli przeważającej większości. Ich krytyka i reakcje były ostre i nawet powołanie się na prace prof. Kondratiuka, świadomego Białorusina, określającego w

pracy „Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny” gwary między Bugiem a Narwią jako ukraińskie nie przekonało rozmówców. Redaktor prowadzący audycję musiał zmienić temat na bardziej bezpieczny. Po roku od tej dyskusji poproszono nawet prof. Kondratiuka, by „odkreślił” wyniki badań potwierdzających ukraińskość podlaskich gwar, z czego tenże wywiązał się stwierdzając, że gwary ukraińskie przynależą Białorusinom, i szans na Podlasiu nie mają tak obce tu, narzucane ukraińskie słowa jak *rik* czy *leleka*. Jakoś mnie to nie przekonało. W końcu tak „bliskie” białoruskie *szmat*, *heta* czy *jon* jakoś się tu też nie przyjęły.

A przecież chciał tylko powiedzieć prawdę.

Wyniki badań naukowych stwierdziły tylko przynależność gwar do określonego języka, nie do narodu. Mała ilość świadomych Ukraińców na Podlasiu miała więc być przepustką dla aktywistów białoruskich do dyskusji i rewizji dotychczasowych poglądów na temat języka podlaskich Białorusinów. Jeden z nich stwierdził np. z rozbijającą szczerością, że: „Szacunkowo, około 32000 ludzi z tej grupy to pudlaśë [pudlaszi – red. „NBiN”], którzy identyfikowali swój język domowy jako białoruski. Ta identyfikacja, nawet jeśli nie jest całkiem poprawna z naukowo-lingwistycznego punktu widzenia, jest całkiem zrozumiała na emocjonalnym poziomie i ma dla nas bardzo ważne znaczenie. Oznacza bowiem, że co najmniej 32000 pudlaśôv [pudlaszuov] w 2002 r. nie miało zamiaru identyfikować się w jakikolwiek sposób z ukraińskością, mimo że ich język jest zdecydowanie bliższy standardowi ukraińskiego języka literackiego niż białoruskiego, o czym z uporem maniaka przypomina im Związek Ukraińców Podlasia”. Dziwnie jednak w zestawieniu z tą teorią brzmią słowa innego autora: „Można więc zadać sobie pytanie, czy samo przecucie własnej tożsamości, poczucie więzi rodzinnych (w tym duchowych), uznanie wartości języka rodziców i dziadków, wystarcza do budowania tożsamości narodowej? Tożsamości, z której wyklucza się język jako jej najważniejszy zewnętrzny atrybut?”.

Nie pierwsza to i nie ostatnia sprzeczność, ale w końcu od tego jest dyskusja, żeby sobie wyjaśniać pewne rozbieżności poglądów. Oto w końcu, po dziesiąt-

kach lat uznano, że można przyjąć – tak, język Podlaszucków jest ukraiński, ale jakie to ma znaczenie, skoro po kilkudziesięcioletnim powtarzaniu (też „z uporem maniaka”), że wszyscy prawosławni są Białorusinami, przyniosło to w końcu dosyć dobry skutek. Przecież język to niby nie wszystko. Są angielskojęzyczni Irlandczycy, niemieckojęzyczni Austriacy, serbskojęzyczni Chorwaci i wiele innych nacji korzystających wspólnie z jednego języka lub używających mowy sąsiadów. Nawet część Białorusinów i Ukraińców mówi przecież w nie swoim języku rosyjskim, co wcale nie oznacza, że czują się Rosjanami. Tak ma się pewnie stać i u nas, na Podlasiu. Różnica polega jednak na tym, że ukraińskiego nikt tu nie narzucał miejscowym „Białorusinom”, w odróżnieniu od rosyjskiego. To po prostu język przodków, który wcale nie zajął miejsca pierwotnie używanego białoruskiego.

O ile wcześniej w oficjalnej propagandzie monopol miała idea białoruskości gwar południa województwa, to pojawienie się w latach 80. ruchu ukraińskiego musiało przynieść zmiany. No dobrze, niech wam będzie – są to gwary białoruskie z niewielkimi wpływami ukraińskimi, a raczej poleskimi – zaczęto przyznawać podlaskim Ukraińcom. Później nastąpił krok naprzód – przyznano, że ukraińskie, a stało się to na łamach jednej z ważniejszych gazet Białorusinów w Polsce przez pochodzącego z terenów etnicznie białoruskich autora. A właściwie to tak naprawdę już mi się miesza, która teoria była pierwsza – czy gwar mieszanych, czy przejściowych czy tylko bezpiecznej domieszki kilku południowych słów. Pewnie i sami Białorusini, co widzimy na wyżej przytoczonych przykładach, nie są pewni, co ma być „jedynie słuszną linią partii”. A to jeszcze nie koniec „językoznawstwa”. Każdy sobie rzepkę skrobie i publikuje coraz to nowe teorie gwar, języków, mieszania, a nawet najdalej idące – podważające rolę języka w kształtowaniu narodowości. W chwili zagrożenia za obronę „wspólnej sprawy” biorą się jednak nawet nie mający o językoznawstwie zielonego pojęcia. I tak jedna z felietonistek stwierdza („Czasopis”, nr 1/2004) „Jeszcze jedna sprawa: główny red. „Cz” pisząc o spisie powszechnym chyba się pomylił, podając do wiadomości czytelnikom, że mieszkańcy Bielska, Hajnówki i okolic, mimo że mówią po ukraińsku, określili się jako Białorusini. Otóż to są Białorusini! Panie Redaktorze, muszą to powiedzieć, poprosili mnie o to dotknię-

ci do żywego Białorusini stamtąd: oni nie mówią po ukraińsku, oni mówią dialektem zbliżonym do języka starobiałoruskiego, zachowanego w tym miejscu prawie w stanie czystym. To przecież nie są Białorusini jakiejś drugiej kategorii. Nie czynimy zamieszania w sprawach prostych.”

No właśnie. Wypadałoby przeprosić tych Białorusinów, którzy w końcu dowiedzieli się, że dla dobra ogółu nieco przekwalifikowano ich język, z czego wynikało dzisiejsze zamieszanie. Jeszcze na koniec warto powiedzieć o kolejnej teorii. Oprócz idei gwar białoruskich, bez wyjątków: mieszanych, przejściowych czy tylko poleskich, mamy jeszcze ideę starobiałoruską. Jej centrum stał się Bielsk Podlaski, a propagatorem jeden z tamtejszych animatorów białoruskiego ruchu kulturalnego. Podczas wielu lektur starych pism zauważył on ze zdziwieniem,

że gwary Podlaszucków są bardzo podobne do języka kancelarii Wielkiego Księstwa Litewskiego. Stąd łatwo doszedł do wniosku, że skoro językiem WKL był „starobiałoruski”, to i nasz język jest z nim tożsamy, i tylko – żeby nie zarzucano mu wpływów ukraińskich – co niektóre końcówki odpowiednio „przyszlifowuje”, by bardziej odpowiadały literackiemu ideałowi. Aż dziw bierze, że nie zauważono podobieństwa do języka Słowian Sołuńskich, czyli staro-cerkiewno-słowiańskiego. Końcówki na „-ti” są tam często używane, więc czemu by nie? Co prawda autor i propagator teorii nie wyjaśnia, jaki jest południowy zasięg terytorialny starobiałoruskiego (chyba niebezpiecznie zachaca o dużą połać Północnej Ukrainy), ani jak to się stało, że na południe od Narwi mówią starobiałoruskim, a na północ białoruskim, czy też przez analogię – nowobiałoruskim. Czyżby ominęła nas

jakaś średniowieczna reforma starobiałoruszczyzny, przez co staliśmy się żywym skansenem? Może właśnie dlatego Podlaszucków spotkał zaszczyt posiadania na swoim terenie większości szkół białoruskich, by mogli w tej dziedzinie nadrobić kilkusetletnie zaległości w stosunku do Lićwinou zza rzeki.

Czyli chciany starobiałoruski czy niechciany?

Pewnie chciany, w końcu starobiałoruskich Podlaszuow jest 3 razy więcej niż nowobiałoruskich Lićwinou, i mimo tych kilkudziesięciu lat edukacji, setek narodnych festau, czytania „Nivy” i wysyłania dzieci do szkół, z nazwy białoruskich, wciąż nowobiałoruski się nie przyjmuje u Podlaszuow.

Poczucie wspólnoty narodowej ma się opierać na jedzeniu kartofli od Witebska do Białegostoku?

Chyba nie, ale niedługo może tak być wobec proponowanej przez różnych autorów i ideologów istocie pojmowania języka jako czynnika jednoczącego. No bo na czym tu się innym opierać i co ma być tym pozajęzykowym spoiwem Rusinów Podlasia? Prace językoznawców białoruskich przekonują nas, że Polesie i Podlasie mówią od wieków gwarami białoruskimi. Inni – Polacy, Rosjanie, Niemcy, Austriacy już dawno stwierdzali ich przynależność do ukraińskiego areału językowego. Ale co tam. Niech sobie stwierdzają, co chcą! Nie znają się, nie czują tutejszego ducha, przywiązania do bliskiej przez granicę ojczyzny, a nie odległej o tysiące kilometrów (sic!), jak stwierdza jeden z żurnalistów, Ukrainy.

Zaiste już w tym momencie widać, jak szeroka jest idea białoruskości w dziedzinie języka – od przemieszania lub czystości gwar, po ich różne umiejscowienie na drabinie czasu aż po przyjęcie świadomości białoruskiej z językiem ukraińskim, dla czego analogią ma być sytuacja 4-języcznych Szwajcarów. Ale to jeszcze nie wszystko. Analizując podejście do nadania językowi podlaskiemu odpowiedniego statusu, spotykamy się z dosyć mętными i wzajemnie wykluczającymi się deklaracjami. I tak naczelny „Czasopisu” w marcu 2003 stwierdza w odpowiedzi czytelnikowi „Przypomnę, że przed dziesięć laty próbowaliśmy nawet w „Cz” publikować teksty w tzw. języku podla-

skim, ruskim. Nasi czytelnicy odebrali to jednak tylko jako ciekawostkę, która po prostu się nie przyjęła.” By już po 2 latach i cytowanej wyżej audycji i krytyce, jaką otrzymał, przemyśleć sprawę i z entuzjazmem stwierdzić: „Гэты нумар атрымаўся ў нас асаблівы. Гістарычны, так сказаць. Бадай упершыню публікуем тэксты на бельска-гайнаўскай гаворцы. (...) Тыя гаворкі выміраюць, таму абавязкова трэба хаця б увекавечыць іх у друку. Для гістарычнай памяці, але, можа, – дзякуючы „Ч” – прымуцца яны і ў публіцыстыцы ці ў літаратуры...”

Lektura dwóch ostatnich numerów „Czasopisu” przekonuje nas, że nie chodzi tu tylko o zachowanie bogactwa gwar czy wzbogacenie literatury. Otóż naród białoruski ma stać się dwu, a raczej 3-języczny, wliczając język białoruski, rosyjski i podlaski, czyli ukraiński. Istna Szwajcaria białoruska! Lecz by „nie nastąpić znowu na te same grable”, czyli nie dawać argumentów „tzw. podlaskim Ukraińcom”, autor tejże teorii od razu zapewnia, że podniesienie gwar ukraińskich do statusu trzeciego języka Białorusinów ma służyć ich białorusyfikacji, czyli podnoszenia świadomości narodowej, a nie tworzenia nowej mniejszości. Bo skoro większość ukraińskojęzycznych Białorusinów Podlasia uznała swój język za białoruski, to trzeba uznać tę ludową lingwistykę za jeden z elementów budowy tożsamości.

Po co to wszystko?

Wydawało mi się, że sama deklaracja użytkownika nie zmienia języka, trzeba jeszcze zacząć nim mówić. I choć jeden ze zdolniejszych w XX stuleciu ministrów propagandy uważał, że kłamstwo powtórzone 5 razy staje się prawdą, to chyba na Podlasiu zasada ta nie do końca się sprawdziła. Wobec braku powodzenia polityki kilkudziesięcioletniej białorutenizacji tak na terenach białorusko-, jak i ukraińskojęzycznych nie dziwi raczej poszukiwanie innego niż literacki język białoruski spoiwa narodowego. Poczucie obcości oraz zbyt oczywista różnica między językiem używanym na co dzień przez większość zadeklarowanych Białorusinów a białoruskim językiem literackim i gwarami mniejszościowej grupy Lićwinów musiały doprowadzić w końcu do dyskusji podsumowującej lata głoszenia nieprawdy w imię, jak się wydawało – dobra ca-

łej grupy. Przy tym jednych stać było na przyznanie, że białoruskość części Podlasian nie wynika z ich rzeczywistego pochodzenia etnicznego, inni wciąż nie mogą się z tym pogodzić – w końcu trudno w jednej chwili zmienić poglądy wyznawane przez całe życie. To miotanie się między niewygodnymi faktami a zakorzenionymi w świadomości ogółu stereotypami prowadzi często niestety do oskarżania właśnie nas – Ukraińców – o współudział w niszczeniu dorobku mniejszości białoruskiej. Opinie wyrażane przez osoby uważane często za autorytety, znane szerokiej opinii publicznej w naszym regionie, a często i szerzej, mają chyba odwrócić uwagę od istoty problemu i przynajmniej częściowo przekonać, że Ukraińcy na Podlasiu są tylko obcym ciałem, i – w zależności od autora – są albo szpiegami nasłanymi tu, aby rozwalać prężny i silny ruch białoruski, albo chłopami ledwo co wykształconymi, co to się wstydzą wiejskiego białoruskiego pochodzenia i chcą się podczepić pod bardziej atrakcyjny nurt ukraiński (słowa Największego Autorytetu), albo nawet, że zaistnieli w wyniku trwającej 20 lat pracy metropolity Sawy i państwowej administracji. („Hiba”, № 4, 25.01.2004). Kolejne karłowate tłumaczenia przypominają bardziej brniecie w bagno niż próbę uporządkowania raz na zawsze „ukraińskiego problemu”. I chociaż w jednym ze wstępniaków redaktor naczelny „Czasopisu” stwierdza, że białoruskie środowisko nie będzie wchodzić w polemikę na ten temat z „Wikraińcami” (ciekawe skąd się wzięło to słowo, bo w żadnym słowniku języka ukraińskiego go nie ma?), i odsyła nas do piaskownicy, w której mamy bawić się sami, to ilość miejsca poświęconego nam na białoruskich stronach raczej się nie zgadza z tą deklaracją.

Jest już pewnie za późno na przekazanie tego wszystkim mieszkańcom ukraińskojęzycznej części Podlasia. Asymilacja zbiera swoje żniwo, a Białorusini ukraińskojęzyczni mają prawo mieć swoją tożsamość, nawet jeżeli zbudowana była na manipulacjach i nieprawdzie. Ale na pewno różnice poglądów w środowisku białoruskim między Podlaszami a Lićwinami, oraz istnienie ruchu ukraińskiego wpłyną na część Podlasian poszukujących swej tożsamości. Nie tylko byli działacze białoruscy z Bielska Podlaskiego są Ukraińcami, jest wielu i w innych miejscowościach. Setki przykładów świadczą o tym,

że fałszowanie historii jednak ma swój kres i mydlana bańka musi prysnąć. Nie wszystkim w smak „ukraińska problematka”, no ale cóż, nikt nie mówił, że będzie łatwo.

Czy Ustawa wszystko „wyrówna”?

W czasie, gdy toczy się ta, jakże ciekawa i dla nas, dyskusja o mowie Podlaszuchów ustawodawca niespodziewanie zakończył trwające kilkanaście lat prace nad Ustawą o mniejszościach narodowych i etnicznych. Jedną z konsekwencji jej przyjęcia będzie możliwość używania języków mniejszości jako pomocniczych w urzędach gmin i przyjęcia nazw miejscowości także w języku mniejszościowym. Dotyczy to gmin, w których przynależność do danej mniejszości podczas spisu powszechnego zadeklarowało co najmniej 20% mieszkańców. Jest więc szansa, że przed wieloma miejscowościami zamieszkanymi przez ludność ukraińskojęzyczną staną niedługo tablice z podwójną nazwą – polską i pisaną cyrylicą białoruską. Aby tak się stało, ludność będzie musiała się zgodzić w konsultacjach społecznych na przedstawione jej propozycje. Już pojawiają się po stronie białoruskiej głosy, że ludność w większości nie zaakceptuje białoruskich nazw. Aby temu zapobiec, padają nawet ze strony białoruskiej propozycje zapisywania nazw polskimi literami i zapisywania ich lokalną gwara, sugerujące wprost, że nazwy w białoruskim języku literackim będą wręcz zakłamywaniem historii tych terenów. Dotychczasowy brak zainteresowania ze strony samorządowców z gmin zamieszkałych przez ludność deklarującą swą białoruskość oraz samej ludności nie daje jednak powodów do optymizmu, tym bardziej że ustawa raczej nie przewiduje wprowadzania nazw gwarowych. Referenda w tej sprawie, o ile się odbędą, zweryfikują dodatkowo wyniki spisu, a co za tym idzie wskażą rzeczywistą wartość składanych podczas niego deklaracji. Zweryfikują raczej negatywnie. Jedno jest pewne – Litwini, mimo że są jedną z mniejszych mniejszości w kraju – na pewno nie będą mieli takich problemów. No może 100 lat temu ...

Andrzej DAWIDZIUK
Fot. J. Hawryluka

Традиційний характер господарювання, обмежене використання мінеральних добрив та хімічних засобів захисту рослин, а також натуральний спосіб виготовлення паші – все це дозволяє говорити про продукти молочарського кооперативу в Гайнівці як про екологічно чисті харчі. Має це також позитивний вплив на смак і якість виробів, які доцінили покупці з Кракова, Кельц і Варшави.

Інтерв'ю з головою Кооперативного Молокозаводу у Гайнівці Вірою Павлючук

„Традиціоналізм” на селі то добри смак і якість

Андрій Артем'юк: *Ви уже багато літ працюєте в галузі переробки молока. Якім був ваш шлях до фотеля презеса одного з найбільших кооперативів нашого регіону?*

Віра Павлючук: Ціле моє професійне життя зв'язане з молочарством, починаючи од студіїв в Рольнічо-Технічній Академії в Ольштині, які я скуончила у 1972 рокові і пришла до роботи в більській молочарні. Там працювала до 1990 року на всяких становісках, починаючи од стажисткі, а кунчаючи на становіску презеса. Через довгі час била віцепрезесом од справ продукції і технікі, а на кунець презесом кооперативу. На початку дев'яностих літ децизією надзорчої ради більської молочарні звуольнілі мене зо становіска голови кооперативу. Потум я працювала в Білостоці при надзорванні продукції морозіва (льодув), которе висилалі ми на експорт до Росії. А становіско презеса молочарні в Гайнувці заняла весною 2000 року і вже п'ять літ управляю гайнувською молочарньою.

Куолькі люди на сьогоднішній день належит до кооперативу і як великі є терен скупку молока?

Зараз до кооперативу належит коло 3000 господаруов, якіє є доставцями молока до молочарні. Терен, з якого наш кооператив скуповлює молоко, займає Гайнувський повіт, а тоже часть Більсь-

кого і Сім'ятицького: гміна Вуорля, всхуодня часть Більської гміни, немало господаруов маємо з Ботькув, з Бранська, троху з Мілсейчич, Черемухі і Нурця. До того ще доходіт реїон Білогостоку: гміни Юхновець, Городок, Міхалово і Заблудув.

Умови для розвітку продукції молока в нашум регіоні є корисними. Землі не барзо урожайни, мноуго пасвіск, шшто предиспонує до годуовлі бидла.

Господарства троху у нас нетипови, менши ніж у захуодній частіні воевуодства, але є тоже господарства великі, спеціалізовані і їхня участь в обйомі скупованого молока збуольщується.

Як можете у кількох словах оцєніті кондицію молочарні?

Через остатніх п'ять літ ми подвоїлі куолькость скуповуваного і перероблюваного молока. Тепер переробляємо понад 50 мільйонуов літруов молока в руок.

При продукції масла, як і каждого іншого виробу дбається як про смак, так і про гігієну

Через тис п'ять літ ми реалізували стратегію укерунковану на концентрацію і спеціалізацію сировинної бази, бо вона буде основою для переробки молока – од того одвороту нема. В рамках теї стратегії ми стосовали доплати для тих господаруов, котори доставляли найбуольш молока, штоб заохотіті їх до розширення продукції. Найбуольши доставці отримуют цену подобну до теї в краях «старой» Унії, а бив час, у мінулому рокові, колі ми платілі цену вижшу ніж у тих краях.

Кооператив наставівся на звуження асортименту – основним продуктом є жовти сир, якого продукуємо коло 3 тисяч тон на руок, до того тварогі – 2 тисячи тон разних гатункув, всіє з передовжаною тривалостею. Окруом того з надвижок молока, найбуольш лієтом, продукуємо буольш масла, молока в порошкові, а также на льокальний ринок – споживче молоко, сметану і маслянку.

Чи у зв'язку з можливістю скористання грошима з європейських структуральних фондушув є в молочарній працівники, якіє допомагают господарам у користанні з тих форм допомоги?

В кооперативі є служба до справ сировини, котора займається дорадніцтвом в справах якості. Окруом того спупрацюємо з Агенцією модернізації, проводімо вишколи на темат європейських фондушув, технології продукції молока доброї якості, і, звичайно, про користане з єврофондушув. До того кооператив сам користає з разних фондушув на модернізацію і розбудову закладу переробки молока.

Ми користалі з допомогі Сапарду вже 3 рази – купілі обладнане до холодіння молока, нови самоходи до звозіння молока, урухомілі нови технологічні лінії до переробки сироваткі. До того ми змодернізували систему охолоджувания, вентиляції і кліматизації. Коштовало то понад 6 мільйонув золотих, з чого 50% дофінансовано з європейських фондушув. На сьой руок ми зложили вньоскі на дальши модернізації на суму 10 млн зл.

Як кооператив допомагає тим, хто хоче збуольшити продукцію?

Молочарня допомагає таким господарам – даємо позичкі, дораджуємо у справах продукції чи структуральних

Жовтий сир, пока попаде до продажі, мусіт своє одлежати – аби оно миши не довідаліся...

фондушув. Помагаємо в отриманні чи збуольшенні квоти молока, яку можна вводіті на ринок. Той, хто хоче збуольшуваті продукцію може зворочуватісь до кооперативу і ми пудтримаємо його вньосок до Агенції ринку рольного, або пудкажемо у кого можна такую квоту купіті, або взяті в оренду, бо є такіє доставці, якіє пересталі продаваті нам молоко. Окруом того кооператив створив 2 фонди: Фонд розвітку бидла і Фонд взаємної допомоги. Вони утворюються з одпісув з зиску. З тих фондув господаріє могут браті неопроцентовани позичкі на модернізацію обори, закуп потрібних машин чи обладнання до продукції і переховування молока.

Што на Вашу думку є основним атутот продуктув вироблюваних вашою молочарнею?

Слабши землі, буольш традиційни характер господаровання, менш вживання штучних навозув, хемічних сьродкув охорони рослін, натуральни спосуб приготавлювання паши – тоє всьо позволяє говориті про наши продукти як про екологічні. Традиційни спосуб продукції молока в господарствах нашого регіону поводує, што наши продукти є здоровши, смачнійши. Наши клієнти позналіся на якості продуктув з гайнувської молочарні, переконаліся, што то є якість, котора утримується. На наших продуктах пішемо, што вони походят з отуліні Біловезького парку. Про узнане для наших виробув свідчит той факт, што продаємо їх у Кракові, Кельцах чи Варшаві.

Чи на Вашу думку наш регіон має шанс статі у майбутньому «молочарським заглембійом»?

Як подівітісь на цієле Пудляське воєуодство, то воно вже є такім заглембійом, бо кажди 5-ти літер молока у Пуольши походіт з нашого воєуодства. Будут певни ограніччия в формі молочних квот, але в скалі краю відно певну тенденцію у пересованьові бази продукції сировини для молочарства з полудня краю на пувнуочни-схуод. За остатні рокі бачимо зростаючу динаміку скупку. Луонського року скуп пуднявся на 10%, што уважаємо корисною тенденцією. Наступає зменшине числа господаруов-доставців, при одночасному збуольшинню обіюму молока од одного господарства. Так, што наступає концентрація і спеціалізація продукції.

Звичайно треба переконуваті і заохочуваті господаруов. Продукція молока вимагає мнуого часу і увагі, а результати праці відно аж по кількох лієтьох. До того потрібна певна фінансова стабільність. Важним при тому є й факт, што господаріє отримуют заплату за молоко систематично і в тому самому терміні каждого мієсеця. То вельмі важне для каждої сім'їє на селіє.

Дякую за розмову і бажаю успіху у дальшум управляньові кооперативом.

Розмовляв Андрій АРТЕМ'ЮК
Фото Ю. Гаврилюка

Powstanie niepodległego państwa ukraińskiego zaowocowało w środowiskach uniwersyteckich znacznym wzrostem zainteresowania językiem ukraińskim, zarówno jako obiektem badań naukowych, jak i przedmiotem nauczania dla studentów. W chwili obecnej katedry ukrainistyczne posiadają wszystkie liczące się uniwersytety w Polsce. Nie brak jednak paradoksów. Jednym z nich jest brak ukrainistyki w strukturze Uniwersytetu w Białymstoku, ośrodku położonym w bezpośrednim sąsiedztwie jedynej w Polsce zachowanego w stanie pierwotnym obszaru występowania gwar ukraińskich w okolicach Bielska Podlaskiego, Hajnówki i Siemiatycz. Drugim paradoksem, również mającym historyczne uwarunkowania jest fakt, że w woj. lubelskim, na Ziemi Chełmskiej, gdzie obecności ludności ukraińskiej nikt nie negował, w chwili obecnej język ukraiński nie ma już raczej szans, aby trafić do miejscowych szkół jako język ojczysty, a co najwyżej jako... język sąsiada – nawet w Hrubieszowie, którego okolice do lat 40. XX w. były obszarem najsilniej rozwiniętej ukraińskiej aktywności kulturalno-narodowej. O tempora, o mores! – zakrzyknęliby w swoim ojczystym języku antyczni Rzymianie. (red.)

Ukraiński – językiem sąsiada

Rozmowa z profesorem Feliksem Czyżewskim, dyrektorem Instytutu Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Jan Ignaciuk: Panie profesorze, jaką ofertę pedagogiczną proponuje Instytut Filologii Słowiańskiej na rok akademicki 2005/2006?

Prof. Feliks Czyżewski: Instytut Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie w bieżącym roku akademickim proponuje studia z zakresu filologii rosyjskiej, realizowane w trzech grupach, oraz studia z zakresu filologii ukraińskiej, realizowane w dwóch grupach. Studenci filologii ukraińskiej od tego roku mają także, obok specjalizacji pedagogicznej, specjalizację tłumaczeniową. Następnie kolejny kierunek studiów to slawistyka, która jest realizowana w bieżącym roku w dwóch profilach, mianowicie o profilu białorusko-rosyjsko-czeskim i profilu bułgarsko-rosyjsko-ukraińskim. Tak więc oferta dydaktyczna naszego Instytutu to oferta w zakresie filologii rosyjskiej, filologii ukraińskiej oraz szeroko rozumianej slawistyki, gdzie spośród pięciu języków słowiańskich student wybiera trzy języki jako te języki, które są przedmiotem studiów. Wreszcie ostatnia już propozycja to roszjznawstwo, a więc kierunek nie wyłącznie filologiczny, o profilu politologicznym.

Studia odbywają się na poziomie dziennym, zaś jeśli chodzi o filologię rosyjską to oprócz studiów dziennych mamy dwuletnie studia zaoczne na poziomie magisterskim. Są one realizowane w gru-

pie zamiejscowej w Białej Podlaskiej, gdzie trafiają absolwenci kolegów licencjackich z regionu. W tym roku kształcimy głównie absolwentów kolegium Wyższej Szkoły Zawodowej w Siedlcach, teraz będziemy też przyjmować absolwentów Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Białej Podlaskiej. Na slawistyce mamy studia dwustopniowe, do czego zobowiązuje nas Traktat Boloński, a więc trzyletnie studia licencjackie, a po nich dwuletnie uzupełniające studia magisterskie. Obok tego mamy wcześniej utworzone jednolite pięcioletnie studia magisterskie.

Nasi studenci mogą więc zakończyć edukację na poziomie licencjackim i podejmują między innymi prace jako nauczyciele w szkołach podstawowych. Większość jednak decyduje się na studia drugiego stopnia - magisterskie po licencjacie, bo daje to większe możliwości w zakresie pracy w szkołach, bowiem od 2006 roku do gimnazjów i do szkół średnich będą przyjmowani wyłącznie nauczyciele ze stopniem magisterskim. Tak więc tworząc studia dwustopniowe mamy przekonanie, że absolwenci licencjatu będą kontynuować studia na poziomie magisterskim.

Chciałbym jeszcze zwrócić uwagę na nową specjalność, jaką wprowadziliśmy w tym roku, mianowicie roszjznawstwo. Na poziomie licencjackim są to studia fi-

lologiczne, natomiast na poziomie magisterskim studenci mogą kontynuować zarówno profil filologiczny, jak też wybrać studia na politologii, socjologii lub kulturoznawstwie. Organizując te studia wzorowaliśmy się także na doświadczeniach środowisk akademickich w Krakowie, w Warszawie, a także w Łodzi, gdzie takie podobne specjalności są realizowane. Kształcimy więc kadrę do pracy w roli działaczy politycznych, znawców problematyki stosunków międzynarodowych w zakresie Wschodu, głównie Rosji. W tej chwili już mamy duże zainteresowanie tą specjalnością.

W tym roku, podobnie jak w poprzednich latach, na filologię rosyjską będziemy przyjmować taką liczbę studentów, by wypełnić limit trzech grup, więc około 50 osób. Dodam, że filologia rosyjska od kilku lat realizowana jest w określonych profilach, mamy więc profil bułgarystyczny i profil białorusnistyczny. Jeśli chodzi o filologię ukraińską, to limit określamy na dwie grupy, w sumie 40 osób. Kandydaci, którzy wykażą się dobrymi wynikami na świadectwach, mogą oczekiwać, że będą przyjęci ponad limit.

Slawistykę realizujemy w tym roku w czterech grupach, dwie grupy w Lublinie i dwie grupy w Białej Podlaskiej. Będziemy więc dokonywać naboru na grupę lubelską i na grupę w Białej Podlaskiej, gdzie dokumenty można składać w Kole-

gium Licencjackim przy ulicy Piłsudskiego nr 24. Opiekę organizacyjną sprawuje tutaj Fundacja Wspierania Talentów w Białej Podlaskiej, zaś zajęcia realizują tu pracownicy naszego Instytutu i Akademii Podlaskiej w Siedlcach.

W roku ubiegłym na slawistykę przyjęliśmy wyłącznie absolwentów liceów z ocenami celującymi lub bardzo dobrymi. To pokazuje, że zainteresowanie tym kierunkiem jest duże i myślę, że się utrzyma. Dodam, że na tym kierunku pracują zarówno specjaliści z kraju, z naszego Instytutu i z innych ośrodków, jak też specjaliści z zagranicy. Mamy więc absolwentów i pracowników Uniwersytetu im. Karola w Pradze, wykładowców uniwersytetów bułgarskich – Sofia, Szumen, a także z Białorusi – z Mińska i z Brześcia. Oczywiście mamy także specjalistów z Ukrainy – ze Lwowa i z Doniecka. Ta współpraca jest sformalizowana, gdyż nasz uniwersytet zawarł odpowiednie umowy z ośrodkami slawistycznymi za granicą, które zapewniają nam wymianę kadry naukowej i jej ciągłość w zakresie kadry dydaktycznej.

Chciałbym jeszcze jeden wątek tutaj wnieść, a mianowicie chciałbym zwrócić uwagę na miejsce języka rosyjskiego i języka ukraińskiego w regionie lubelskim. Przed rokiem Rada Naukowa Instytutu w spotkaniu z lubelskim kuratorem oświaty Waldemarem Godlewskim, a także z podległymi mu pracownikami kuratorium wspólnie analizowała stan nauczania języka rosyjskiego i języka ukraińskiego w województwie lubelskim. Wnioski z tej analizy są następujące: po pierwsze język rosyjski jest językiem, który wśród języków obcych zajmuje jedno z gorszych miejsc. Wprawdzie województwo lubelskie plasuje się tutaj w skali krajowej na dobrej pozycji, jednakże ta dobra pozycja w skali ogólnopolskiej nie satysfakcjonuje nas jako pracowników naukowych, kadrę nauczającą, a także kuratorium, jak również młodzież.

Dlatego chcielibyśmy przełamać to negatywne nastawienie, które początek swój bierze jeszcze z pewnych uwarunkowań politycznych lat dziewięćdziesiątych. Szkoły średnie są zobligowane do prowadzenia nauki dwóch języków obcych. Jest taka możliwość by rady szkół, obok jednego języka zachodniego: angielskiego bądź niemieckiego, jako drugi wprowadzały do programu język rosyjski.

W ten sposób, wydaje nam się, mielibyśmy naturalną, właściwą dla tego obszaru sytuację językową.

I kolejna sprawa, którą podnosiliśmy – jest rzeczą naturalną, że uczniowie powinni poznawać nie tylko dwa języki kongresowe, w tym wypadku byłyby to języki angielski i niemiecki, a z drugiej strony język rosyjski, ale także język sąsiada. W naszym przypadku jest to język ukraiński. Z analizy, którą dokonaliśmy wspólnie z władzami oświatowymi, wynika, że język ukraiński w szkołach województwa lubelskiego jest nauczany sporadycznie i najczęściej na zasadzie przedmiotu fakultatywnego. Jest to bardzo niekorzystna sytuacja, co podkreślają i studenci, i kandydaci na filologię rosyjską czy szerzej slawistykę; podkreślają to też uczniowie i dyrektorzy szkół. Sytuację należy odwrócić.

W tym roku wystąpiliśmy do ministra edukacji narodowej z prośbą, by przekonać władze oświatowe w regionie o konieczności zmiany dotychczasowego układu przedmiotów. Chodzi o to, aby zamiast dwóch języków zachodnich utrzymano jeden język zachodni, a wprowadzono jako drugi język rosyjski. Oczywiście ministerstwo nie może niczego narzucać, decyzje są suwerennie podejmowane na szczeblu administracji lokalnej. Nam chodziło o to, by ministerstwo zareagowało na nasze wystąpienie i nawet w sytuacjach, kiedy szkoły zdecydują się na prowadzenie dwóch języków zachodnich, była możliwość realizowania nauczania

też trzeciego języka – rosyjskiego jako kongresowego, bądź ukraińskiego, który byłby językiem sąsiada.

Chcielibyśmy, by dotychczasowe niekorzystne tendencje zostały przełamane, a jednocześnie prosilibyśmy ministerstwo o dotacje. Z drugiej strony nasze pismo, nasze stanowisko prezentowaliśmy kuratorowi Godlewskiemu, prezydentowi Lublina, i informowaliśmy także o tym środki masowego przekazu. Ukazała się swego czasu w „Gazecie Wyborczej” publikacja pt. „Języki wschodu”, gdzie redaktor powołuje się także na nasze stanowisko. Również ciekawe są głosy z terenu, głosy dyrektorów szkół, m.in. dyrektora szkoły w Hrubieszowie, który stwierdza, że istnieje naturalna potrzeba kształcenia w języku ukraińskim, bo jest to, jak stwierdza dyrektor, język naszego najbliższego sąsiada. Środowiska lokalne są przekonane o potrzebie nauki tego języka. Myślę więc, że spotkanie, które planujemy w najbliższym czasie, z udziałem kuratora, a także dyrektorów szkół pozwoli nam zmobilizować działania, i wyrażam nadzieję, że język ukraiński znajdzie się w szkołach od nowego roku.

Wytworzyła się też pozytywna relacja w stosunkach polsko-ukraińskich, mamy dobrą politykę zewnętrzną, międzynarodową. Relacje polsko-ukraińskie są dzisiaj na najwyższym w ciągu ostatnich lat poziomie i myślę, że także tę koniunkturę polityczną trzeba wykorzystać.

Dziękuję za rozmowę.

Rozmawiał Jan IGNACIUK

*Стара, неіснуюча нині, церква Турковицького монастиря на Холмищині.
Поштова картка з-перед 1915 року*

Ważne znaczenie w dziejach naszego regionu ma proces powstawania w XV i XVII w. miast, czyli osiedli posiadających odrębne prawa, zwane prawami miejskimi (niektóre z nich prawa te później utraciły). Większość współczesnych miast na zamieszkanym przez ludność ukraińską terytorium Podlasia powstała z osad przygodowych, ich metryka sięga więc co najmniej XI-XII w. W ten sposób z ruskich podgrodzi rozwinęły się największe nowożytne miasta – Drohiczyn, gdzie obok grodu i podgrodzia rozwinął się ośrodek handlowy i rzemieślniczy obejmujący kilka osad, oraz Bielsk i Mielnik.

„Miasta Ruskie” i „Miasta Lackie”

Szkic o miejskich dziejach Podlasia w XV-XVII wieku

Ludność zamieszkująca osady wokół wymienionych grodów, podobnie jak i okoliczna ludność wiejska, była ruska. Od wsi osady te różniły się większą zwartością przestrzenną i koncentracją ludności oraz innymi zajęciami mieszkańców, skupiały się w nich bowiem takie instytucje handlowe i wytwórcze, jak targi, karczmy, warsztaty rzemieślnicze oraz obiekty kultu religijnego – cerkwie i monastery. Ludność pozostawała w zależności od władzy urzędników książęcych i ponosiła podobne obciążenia jak ludność wiejska, biorąc udział w tłokach, stróży na zamku, dostarczając podwód gońcom i urzędnikom, udzielając im stacji i uiszczając daniny. Do obowiązków mieszkańców osad przygodowych należała też naprawa dróg, grobli i mostów.

Zasadnicze zmiany sytuacji prawnej ludności podlaskich osad o charakterze miejskim, a więc nadanie im samorządu, nastąpiły dopiero wraz z upowszechnieniem niemieckiego prawa miejskiego, głównie w wersji wypracowanej w XIII-wiecznym Magdeburgu (stąd potoczne określenie „prawo magdeburskie”). W Rusi Halicko-Wołyńskiej, do której należał terytorialny rdzeń późniejszego woj. podlaskiego, a więc obszar między Bugiem i Narwią oraz okolice Brześcia, prawo magdeburskie zaczęto stosować już w pierwszej połowie XIV w., ale dość sporadycznie – przed 1324 r. we Włodzimierzu, w 1339 r. w Sanoku. Również władcy Wielkiego Księstwa Litewskiego, w którego granicach wkrótce znalazło się Podlasie, prawa miejskie nadawali początkowo tylko największym ośrodkom – przed końcem XIV w. otrzymały go tylko Wilno, Kowno, Troki oraz Brześć (w 1390 r. – prawo magdeburskie). Były to

największe ośrodki handlu i produkcji rzemieślniczej, leżące w zachodniej, najlepiej rozwiniętej gospodarczo części państwa litewsko-ruskiego. Szerokie upowszechnienie praktyki lokowania starych i nowo powstających osad na prawie niemieckim nastąpiło więc dopiero w XV w.

Na Podlasiu akcja lokacji miast, zarówno w dobrach gospodarskich (wielkopszących), jak i prywatnych, zakończyła się około połowy XVI w. Na leżącym obecnie w granicach Polski terenie ówczesnego woj. podlaskiego objętym kolonizacją przez ludność ukraińską (ziemie bielska, drohiczynska, mielnicka i brzeska), istniało wówczas około 30 miast – zarówno znaczących ośrodków handlowych i rzemieślniczych, jak też osad o charakterze rolniczym, pełniących rolę centrum administracji dobrami i drobnego handlu lokalnego. Do ich grona należały Drohiczyn, Bielsk, Mielnik, Brańsk, Suraż, Narew, Kleszczele, Wysokie (Mazowieckie), Łosice, Milejczyce, Wołyń, Pieszczatka (Piszczac), Łomazy, Węgrów, Sokołów, Międzyrzec, Mąkobody, Mordy, Janów, Wortel (Lewków, Dokudów), Boćki, Łuniew, Kodeń, Rożanka (Różanka), Włodawa, Miedzna (Międzylesie), Siemiatycze oraz Horodyszcze. W XVII w. prawa miejskie otrzymała też Orla.

Wystawiane przez władcę przywileje lokacyjne określały sposób zarządzania miastem oraz jego obciążenia podatkowe wobec skarbu gospodarskiego. Na ogół ludność miejska była uwalniana spod władzy urzędników ziemskich, którą otrzymywał wójt, od końca XV w. dzielący ją z magistratem, składającym się z wybieralnego burmistrza i rajców. Organem sądowniczym, głównie w sprawach kryminalnych była też ława, złożona z obieral-

Pieczęć miasta Bielska, wyciśnięta na dokumencie z 1574 roku. Poniżej pieczęć Drohiczyna

nych ławników. Wójt początkowo był mianowany przez wielkiego księcia, ale później urząd ten był często wykupywany przez miasto. W sferze gospodarczej lokacja na prawie niemieckim uwalniała mieszczan od powinności wspólnych dołąd z ludnością wiejską. Miasta otrzymywały liczne dochody dla własnego pożytku i potrzeb. Dodatkową ulgą, mającą wzmocnić organizm gospodarczy reorganizowanego lub lokowanego na surowym korzeniu miasta była wolnizna – zwolnie-

nie od podatków na kilka lub nawet kilkanaście lat, zależnie od sytuacji w chwili lokacji.

Przywileje lokacyjne wprowadzające zasady niemieckiego prawa miejskiego (zarówno w najbardziej powszechnej wersji magdeburskiej, jak i rzadziej praktykowanej chełmińskiej) nie były jednolite, więc ich zakres w przypadku poszczególnych miast bywał różny i rozszerzał się w miarę uzyskiwania kolejnych przywilejów. W przypadku Drohiczyna i Bielska początkiem ewolucji w stronę pełnego prawa miejskiego było ustanowienie urzędu wójta (1429-1430), przy czym przywilej na wójtostwo w Bielsku zastrzegano, iż wójt ma osadzać w tym mieście jedynie katolików, Polaków i Niemców, chociaż bez szkody dla mieszkających tu Rusinów. Natomiast pojawienie się w tych miastach rad miejskich nastąpiło dopiero w końcu XV w. W Bielsku, wg przywileju wielkiego księcia Aleksandra z 1495 r. corocznie miało być wybieranych 5 rajców – trzech miało назначать wójt, dwóch wspólnota miejska. Ustępu-

jący samorząd miał być rozliczany ze swej działalności przez wójtę z nowo obranymi rajcami. Podobnie było w Drohiczynie, w którym 16-osobowa rada miejska, wybierana wspólnie przez wójtę i mieszczan pojawiła się na mocy przywileju z 1498 r. Podobną różnorodność składu i sposobu obierania organów samorządowych widzimy w przywilejach dla innych miast podlaskich. I tak w Mielniku wójt z mieszczanami wybierał corocznie 4 rajców, w Suraziu zaś 3. W Mielniku burmistrza ustanawiał starosta, w Kleszczelach, które otrzymały prawo chełmińskie, jednego burmistrza wybierali mieszczanie, drugi zaś był przedstawicielem dworu hospodarskiego. Corocznie wybierano też burmistrza w Narwi.

Nadając miastom prawo niemieckie ich właściciele kierowali się przede wszystkim nadzieją na ożywienie gospodarcze, którym powinno zaowocować zniesienie dotychczasowych obciążeń ograniczających inicjatywę ich mieszkańców. W przywileju na prawo magdeburskie dla Bielska wielki książę Aleksan-

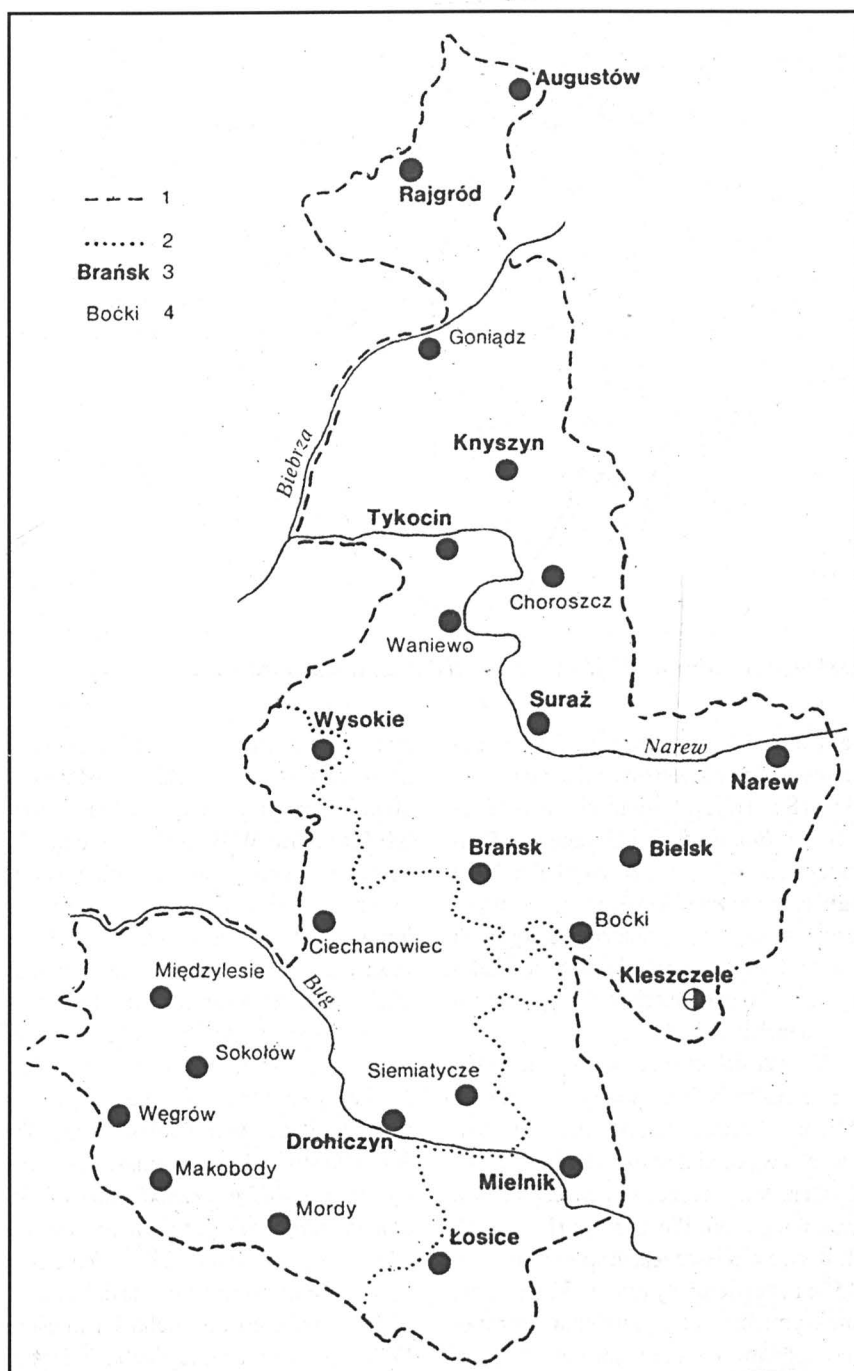
der oświadcza więc, że *pragnąc usilnie wzrostu państwa oraz mając wzgląd na rozkwit porządku w niektórych miastach litewskich, obdarzonych przez naszych przodków prawem magdeburskim, umyśleliśmy je nadać i innym miastom oraz niektórym miasteczkom. Przeto miastu naszemu Bielskowi w ziemi drohiczkiej dajemy na wieczne czasy prawo magdeburskie w zupełnej jego obszerności i mocy*. Cel ten został rzeczywiście osiągnięty, bowiem miasta podlaskie w XVI w. szybko się rozwijały, przez co nie tylko rosła zamożność ich mieszkańców, ale też stale zwiększał się dochód skarbu hospodarskiego (po włączeniu Podlasia do Korony Polskiej – skarbu królewskiego).

Wzrost gospodarczy możliwy był m.in. dzięki znacznemu potencjałowi demograficznemu. Ludność 13 miast królewskich ziemi bielskiej, drohiczyńskiej i mielniczkiej w końcu XVI w. szacowana jest na 26 tys. mieszkańców (ok 25% mieszkańców wszystkich dóbr królewskich). W 12 miastach prywatnych mieszkało zaś ok. 17 tys. osób, co daje w sumie około 43 tys. ludności miejskiej (ok. 17% ludności całego województwa). Był to więc obszar stosunkowo dobrze zurbanizowany. Dla porównania, w całym Wielkim Księstwie Litewskim, do którego Podlasie należało do 1569 r., mieszkańcy miast stanowili zaledwie 8% ogółu ludności. Według szacunków przeprowadzonych przez historyków w drugiej połowie XVI w. najludniejszy był Bielsk, którego liczbę mieszkańców szacuje się nawet na 4 tys. osób, po nim zaś Drohiczyn (2 tys.). Ponad 1 tys. mieszkańców miały Suraz, Brańsk, Mielnik, Kleszczele, Łosice, Siemiatycze, Sokołów, Węgrów i Boćki, później zaś Orla.

Mimo rozwoju demograficznego i ekonomicznego, miasta podlaskie pozostały przy drewnianej zabudowie mieszkalnej. Przykładowo Bielsk w opisach z XVI-XVII w. charakteryzowano jako *miasto drzewiane, na Podlasiu najprzedniejsze lub też miasteczko...*, gdzie znajduje się *wiele drewnianych budowli*. Większość ludności miast podlaskich związana była z rolnictwem, rzemieślnicy zaś z przemysłem spożywczym i skórzanym (garbarze, szewcy, kuśnierze). Budownictwem i obróbką drewna oraz kowalstwem zajmowało się o wiele mniej rzemieślników. Rozwój przemysłu spożywczego wiązał się przede wszystkim z potrzebą zaopatrzenia przebiegających przez Podlasie ważnych

Lokacje miast na prawie niemieckim w XV-XVII wieku

Miejscowość	Powiat	Data lokacji	Własność
Biała	brzeski	przed 1522	prywatna
Bielsk	bielski	1430-1495	hospodarska
Boćki	bielski	1509	prywatna
Brańsk	bielski	1493	hospodarska
Drohiczyn	drohiczyński	1429-1498	hospodarska
Hanna	brzeski	1546	prywatna
Horodyszcze	brzeski	1558-1569	prywatna
Janów	brzeski	XV w.	kościelna
Kleszczele	bielski	1523	hospodarska
Kodeń	brzeski	1511	prywatna
Komorówka	brzeski	1662	prywatna
Łomazy	brzeski	przed 1566	hospodarska
Łuniewo	brzeski	1510	prywatna
Mielnik	mielnicki	1440-1495	hospodarska
Międzylesie	drohiczyński	1531	prywatna
Międzyrzec	brzeski	1486	prywatna
Milejczyce	brzeski	1516	hospodarska
Mordy	drohiczyński	1488	prywatna
Makobody	drohiczyński	1496	prywatna
Narew	bielski	1514-1519	hospodarska
Orla	bielski	1634	prywatna
Piszczatka	brzeski	1530	hospodarska
Rossosz	brzeski	1551	prywatna
Różanka	brzeski	1524	prywatna
Siemiatycze	drohiczyński	1542	prywatna
Sławatycze	brzeski	1577	prywatna
Sokołów	drohiczyński	1424	prywatna
Suraz	bielski	1445	hospodarska
Wisznice	brzeski	1579	prywatna
Włodawa	brzeski	1507-1528	prywatna
Woiń	brzeski	1522	hospodarska
Wortel	brzeski	1503	prywatna
Wysokie	drohiczyński	1494-1503	hospodarska
Zubacze	brzeski	1580	prywatna

Miasta województwa lokowane przed 1569 rokiem wg Włodzimierza Jarmolika
Oznaczenia: 1 - granice województwa; 2 - granice ziem; 3 - własność wielkopolska; 4 - własność prywatna

szlaków komunikacyjnych i wewnętrznych potrzebami miast. Poważniejsze ośrodki handlowe wytworzyły się w Bielsku i Drohiczynie. Jarmarki w innych miastach miały znaczenie jedynie lokalne.

Rozwój rzemiosła i stałe zwiększanie się przedstawicieli poszczególnych specjalności zaowocował powstaniem nieznanego dotąd organizacji cechowej. Przykładowo w Bielsku miejscowy magistrat wydał statuty dla 6 cechów – rzeźniczego (1516 r.), kowalskiego (1530), szew-

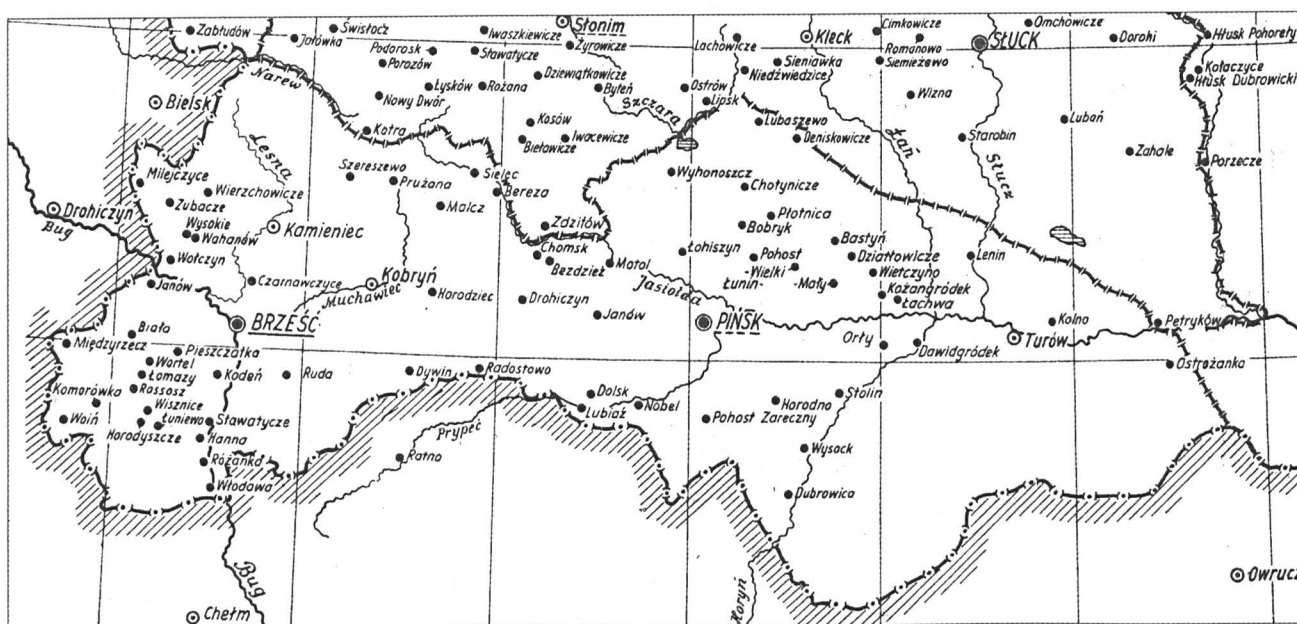
skiego (1549), garbarskiego (1565), piwowarskiego (ze słodownikami – 1571) oraz dla czapników (z krawcami – 1580). Z uwagi na mieszany skład wyznaniowy każdy z cechów dawał świecę zarówno do cerkwi (po jednej świecy do jednej cerkwi), jak i do kościoła. Najliczniejszy z cechów bielskich – garbarski (kuśnierski) – dawał świecę do sobornej cerkwi Bohojawleńskiej.

W XVI wieku we wszystkich wymienionych wyżej miastach mieszkała lud-

ność ruska (ukraińska), istniały liczne prawosławne cerkwie. Jak pisał na początku XX w. polski historyk Ignacy T. Baranowski, autor monografii poświęconej Podlasiu w przededniu unii lubelskiej: *Zaprowadzenie prawa niemieckiego w miastach podlaskich, wzmożenie się wśród nich katolicyzmu, kulturalne wysiłki Bony, stosunki handlowe z Polską i Prusami – musiały powoli zmienić typ starych grodów: Drohiczyna, Bielska, Suraza i Brańska i nadać im bardziej zachodnioeuropejski charakter. Odtąd miasta podlaskie różniły się od polskich głównie pod względem narodowościowym. Gdy w polskich miastach mieszczaństwo niemieckiego pochodzenia stanowiło część znaczną, zwłaszcza zamożniejszej części ludności, wśród mieszczaństwa podlaskiego nie znajdziemy prawie nazwisk o brzmieniu germańskim; ludność miast składa się prawie wyłącznie z rdzennych mieszkańców Rusinów i z napływowych „Lachów”.*

Największy procent ludności ruskiej miały oczywiście miasta położone we wschodniej części Podlasia, tam gdzie nie dotarła wiejska kolonizacja mazowiecka. Jak zauważa I. T. Baranowski: *w największym z miast podlaskich, w starożytnym Bielsku, żywioł ruski zachował swój wpływ przemożny w epoce, którą się zajmujemy. Przejrzymy na przykład listę notabłów bielskich z r. 1534, a znajdziemy na niej Jeśka Onyszkowicza, Iwana Sieheniewiczza, Kuca Denisowicza, Waska Kopyla, Jakima Ożacharowicza, Piotra Lichniewiczza, Micka Sobolewiczza, Waska Masłowiczza, Iwana Petrowiczza, Jacka Monocewiczza, Iwana Sierpa, Saka Żerebkowiczza, Iwana Sokoleckiego, Fied'ka Grymalowiczza, Jacka Stebka, Waska Miłoszewiczza, Paszka Koncewiczza, Mikolaja Puchalskiego, Stefana Neteslego, Denisa Hrywaczyczza, Hrynja Bohdanowiczza. Jak widzimy, prawie wszyscy ci mieszczaństwo mają ruskie imiona i nazwiska.*

Wspomniany w tym wyliczeniu Iwan Seheniewicz (Seheń – od ludowej wersji imienia Jewsyhniej) był niewątpliwie przedstawicielem najbogatszej na Podlasiu rodziny kupieckiej, z której wyszedł m.in. pierwszy ihumen monasteru w Supraślu Pafnutij (1500-1510). Na stronach jednej z rękopiśmiennych ksiąg, które były przechowywane w monasterskiej bibliotece zapisano, iż: *naczasia sozydati sij monastyr ... wi'roju i lubowiju, żelanijem i trudom mnohohri'sznoho*

Miasta województwa brzeskiego w połowie XVII w. wg Stanisława Aleksandrowicza

swjaszczennoinoka ihumena Pafnotija, rodom iz Biłska. Oprócz prowadzonego na szeroką skalę handlu, Sehenie zajmowali się również dzierżawą komór celnych, przemysłem drzewnym, posiadali też znaczne majątki ziemskie. Fed'ko Seheń m.in. pożyczyl 450 kop groszy na wykupienie przez mieszczan wójtostwa bielskiego z rąk Jana Radziwiłła (1534 r.), a przejąwszy od kupca Fedora Witablanina dobra Szumki i Hawryłowicze w pow. bielskim, spłacił jego długi na sumę 600 kop groszy, co dobitnie świadczy o jego zamożności. Rodzina Seheniów została później nobilitowana.

Rola Rusinów w Bielsku nie maleje też w wieku następnym. Np. w dokumentach z lat 1633-1699 spotykamy wielu z nich w funkcjach burmistrzów i rajców. Np. w latach 1629-1633 burmistrzami byli aktywni członkowie prawosławnego bractwa Bohojawleńskiego Sawko Hliwko i Herman Tymoszewicz. Opisując w pierwszej połowie XIX w. znajdujące się w ratuszu archiwum miejskie, Józef Jaroszewicz zwrócił uwagę, że najstarsza z zachowanych ksiąg miejskich do połowy 1591 r. pisana była wyłącznie w języku ruskim, w ciągu następnych 14 lat pojawiła się pewna ilość dokumentów polskich, zaś od połowy 1609 r. wszystkie dokumenty były już pisane po polsku. Jednak mimo widocznej w mowie ksiąg samorządu miejskiego znacznej polonizacji zewnętrznych form życia publicznego, królewski przywilej z 1649 r., ustanawia-

jący w Bielsku trzy coroczne czterotygodniowe jarmarki, naznaczał ich daty – w dzień Św. Trójcy, Narodzenia NMP (*Prezczystoji Bohorodici*), i Objawienia Pańskiego (*Bohojawlenia*) – wg kalendarza juliańskiego (*ruskiego*). Same zaś wyliczone tu święta, wyznaczające początek poszczególnych jarmarków, odpowiadały parafialnym świętom w poszczególnych cerkwiach bielskich.

W pozostałych miastach prawie całkowicie ruską ludność miały Kleszczele, Mielnik, Narew, Orla, Boćki, jak też miasteczka w południowo-zachodniej, położonej na lewym brzegu Bugu, części pow. brzeskiego, np. Pieszczałka (Piszczac). Tak więc w Kleszczelach spis młynarzy z 1576 r., zawierający prawie 30 nazwisk, nie wymienia żadnego imienia o brzmieniu polskim. Wymieniając kleszczelowskich posłańców do króla z 1568 r. inny polski badacz dziejów Podlasia z początku XX w., Aleksander Jabłonowski podkreśla iż to *sama Ruś*. Niewiele też imion i nazwisk wskazujących na polskie lub litewskie pochodzenie mieszczan w Kleszczelach zawiera rejestr z 1560 r. Po imieniu zostali tu wymienieni też trzej członkowie samorządu miejskiego – burmistrz Sać Czyżewicz (*Sacz Ciżewicz*), pisarz Kornilo i ławnik Grześ, a więc możliwe, że Polak (Rusin zostałby zapisany raczej jako Hryć lub Hryń). W Mielniku sporządzony w 1600 r. spis właścicieli włości miejskich na ponad 100 nazwisk wymienia jedynie kilka polskich.

Narew – inwentarz z r. 1560 wymienia na ok. 130 właścicieli włości miejskich ok. 20 imion mogących należeć do Polaków lub Litwinów. W Boćkach, wg danych, którymi dysponował A. Jabłonowski, mieszkańcy mieli prawie wyłącznie ruskie imiona i nazwiska. Sporządzony w 1566 r. inwentarz miasta Pieszczałka na ponad 300 właścicieli gruntów miejskich wymienia jedynie kilku Żydów i 2-3 imiona mogące należeć do Polaków. Co do Orla, to bliższy nam badacz procesów osadniczych na Północnym Podlasiu Jerzy Wiśniewski stwierdza, że w miasteczku tym *mieszczan polskiego pochodzenia nie było, albo było zbyt mało, jeżeli nie zbudowano w niej kościoła katolickiego, tylko 2 cerkwie* (kościół nie ma tutaj do dzisiaj).

W drugim co do wielkości mieście Podlasia, Drohiczyń, liczba Polaków była znaczniejsza, trudno jednak określić jakieś proporcje. Mieszany skład narodowościowy tego miasta możemy zauważyć np. w składzie sądu ławniczego. W 1546 r. ławnikami byli: *Nicolai Pidaj, Jacobi, Joannis, Alberti Szulborski, Ondruch Daniłowicz, Stecko Kobula i Onaczko Kowalewicz*; w r. 1565 – *Francisci Drewnowski, Leonard i Żak, Joannis Rostek, Andrea Vardacz, Joanne Kuchta, Sienkone Busłówka*; w r. 1566 – *Leonardo Żak, Andrea Suchaj, Ivan Kuchta, Sienko Busłówka, Dominico Bloch, Bartolomeo Boratyński, Gabriele Jaroszewicz*. Drohiczyńskie księgi miejskie prowadzone były po łacinie, zaś większość imion – jak

widzimy to na przykładzie ławnika Kuchty, który raz występuje jako *Joanne* drugi raz zaś jako *Ivan*, latynizowano. Trudno więc dokładnie określić narodowość wszystkich członków ławy, a tym samym stwierdzić, czy była ona kompletowana w określonej proporcji, jak miało to miejsce w przypadku rady miejskiej, która składała się z 8 prawosławnych i 8 katolików.

W Drohiczynie, obok cechów rzemieślniczych, istniał też cech kupiecki (konfraternia), którego nie spotykamy w żadnym innym mieście podlaskim. Jego statut został ostatecznie spisany i potwierdzony przez króla dopiero w 1643 r., jednak, jak podkreślono w dokumencie, istniał on już wcześniej. Należał do tej konfraternii (bractwa) ogół kupców z obu części miasta – cechmistrz jednego roku miał być obierany ze strony laskiej, klucznik zaś z ruskiej, natomiast w następnym odwrotnie. Wosk, będący karą za przewinienia członków konfraternii, miał być w

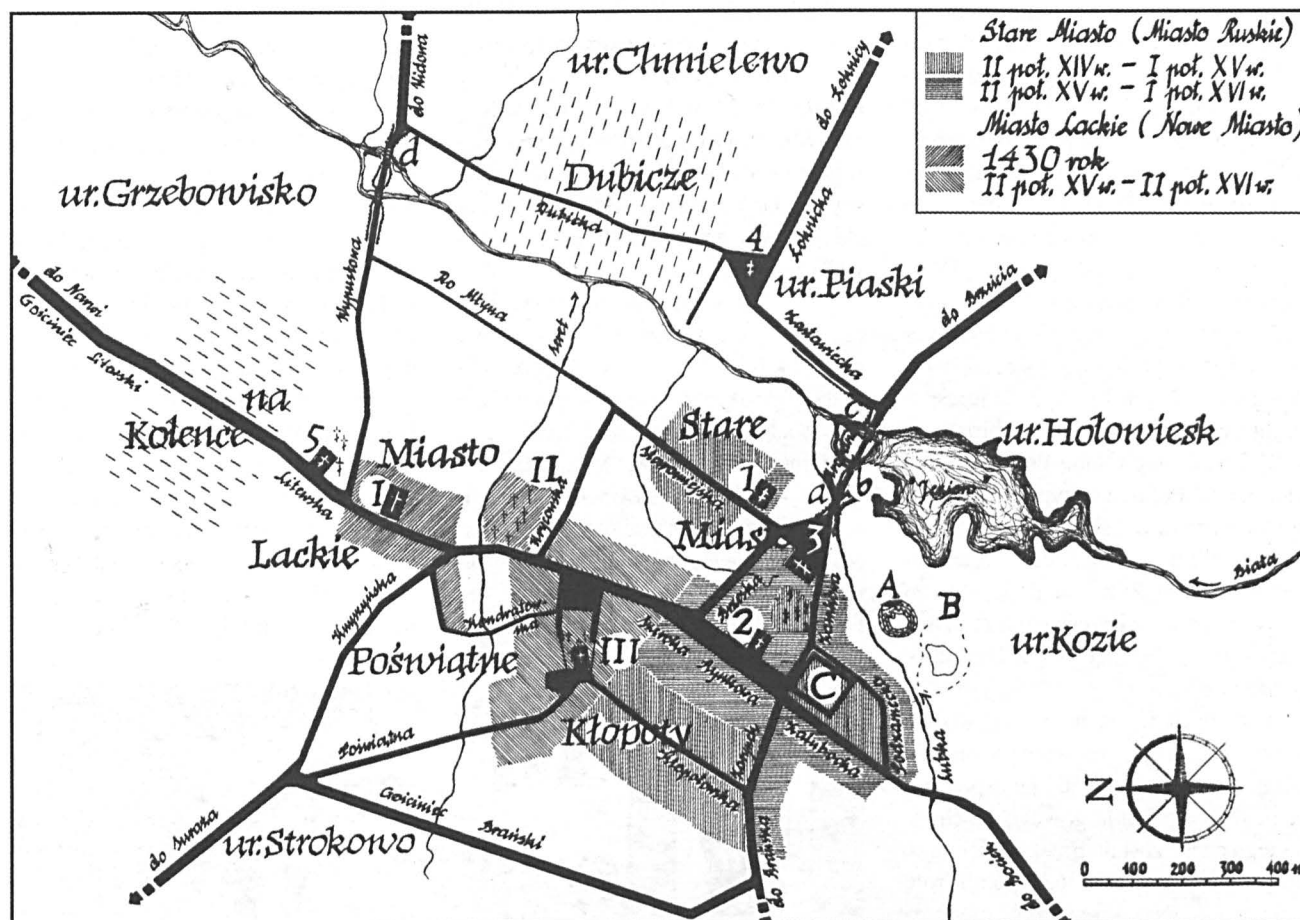

Widok z grodziska na dawną lewobrzeżną część Drohiczyna – Ruską Stronę

równych częściach oddawany do cerkwi i kościoła. Zróznicowany skład narodowościowy miały też Brańsk i Suraż. Sporządzony w 1558 r. spis dzierżawców wólk miejskich w obu miastach wskazuje, iż Rusini i tu stanowili co najmniej połowę ludności miejskiej, zdecydowanie przeważając w wielu okolicznych wsi, zwłaszcza koło Brańska.

Mimo że podziały narodowościowe nie

prowadziły do powstawania zamkniętych gett i, jak podkreśla A. Jabłonowski, w miastach podlaskich ... czasem Polak i Rusin siedzieli na jednej włóce, to w tych miastach, które posiadały znaczny odsetek nowo osiadłej ludności polskiej, można wyróżnić istnienie swoistego podziału na „miasto ruskie” i „miasto laskie”. Wiązał się on jednak nie tyle z narodowościowym składem mieszkańców po-

Układ przestrzenny Bielska w 1563 roku wg Jerzego Zieleniewskiego

Oznaczenia: A - grodzisko; B - teren podgrodzia; C - zamek (XIV w. - 1563); 1 - cerkiew p.w. Narodzenia NMP; 2 - cerkiew p.w. św. Michała; 3 - monaster św. Mikołaja; 4 - cerkiew p.w. Zmartwychwstania Pańskiego; 5 - cerkiew p.w. Św. Trójcy; I - Kościół p.w. św. Marcina; II - cmentarz św. Marcina; III - kościół i cmentarz p.w. Narodzenia NMP i św. Mikołaja; a - młyn Szypliwy; b - młyn Ożarówiec; c - młyn Jazykowicz; d - młyn Sikinin

Ulica Dubicze w Bielsku to pozostałość osady z własnym placem targowym i cerkwią (na jej miejscu stoi teraz kapliczka)

szczególnych „miast”, lecz z ich stosunkiem do wprowadzanych w XV w. elementów nowego ustroju miejskiego. Tak więc nazwa „miasto ruskie” odnosiła się do obszaru dawnej osady przygródowej, natomiast „miastem lackim” nazywano ten obszar, na którym w XV w. osadzano ludność katolicką, z zasady polską, bo osadników niemieckich podlaskie miasta raczej nie kusily. Pierwotnie tylko ten obszar objęty był zwierzchnictwem wójta, który miał rządzić i sądzić wg zasad prawa niemieckiego, zaś „miasto ruskie” nadal podlegało staroście, który rządził i sądził wg zwyczajowego prawa ruskiego.

W przypadku Bielska najstarsza jego część powstała w bezpośrednim sąsiedztwie dawnego ruskiego grodu, w XIV w. już nie wykorzystywanego. Obok nowego XIV-wiecznego zamku, który przetrwał do pożaru w lipcu 1564 r., pierwotny organizm miejski tworzyły dwie wspomagające osady o charakterze obronnym, w XVI w. zwane Osadą Podzamecką i Kłopotami. Pomiędzy tymi osadami a zamkiem znajdował się obszerny majdan, pełniący rolę placu targowego i węzła komunikacyjnego. Rozchodziły się z niego trakty w kierunku Brześcia, Nura i Drohiczyna (rozgałęziający się w Brańsku), Suraza i Grodna.

W miarę jak Bielsk przekształcał się z zespołu obronnego w nowożytne miasto, nastąpiła rozbudowa osad i zagospodarowanie terenu placu targowego. Zachodnia jego część została przekształcona w ulicę Wielką, która do 1563 r. pełniła rolę rynku miejskiego. Wraz z zagospodarowywaniem pozostałej części dawnego targowiska powstały cerkwie Bohojawieńska oraz św. Mikołaja i Uspeńska wchodzące w skład zespołu monasterskiego. Przeniesiona z terenu zamku, cerkiew Na-

rodzenia NMP została umiejscowiona na południowym skraju Osady Podzameckiej. Uformowany w ten sposób organizm miejski, powstały w konsekwencji istnienia zamku namiestników gospodarskich (wielkopsiążących) i rozwoju ekonomicznego osad handlowo-rzemieślniczych określany był w XVI w. właśnie mianem „Miasta Ruskiego” (także „Starego Miasta” lub dzielnicy „Zamkowej”). W XV w., wraz z rozwojem garbarstwa (ośrodek bielski był w XVI-XVIII w. największy na Podlasiu), na północny zachód od Starego Miasta, na prawym brzegu rzeki powstała osada Dubicze, posiadająca własny plac targowy obok cerkwi Woskreszeńskiej. Osada ta związana była z „zamkową” częścią miasta.

Druga część miasta, odpowiadająca „miastu lackiemu”, zaczęła kształtować się po 1430 r., gdy ustanowiony przez Witolda wójt rozpoczął akcję osiedlania *ludu rzymskiego obrządku*. Powstała wówczas, na północny zachód od „Miasta Zamkowego”, dzielnica „Poświęcińska”, z kościołem i szpitalem pod wezwaniem św. Marcina z cmentarzem (kościół ten i szpital spłonęły w czasie wielkiego pożaru miasta w 1591 r.). W końcu XV w. po-

między obu dzielnicami wybudowany został kościół parafialny p.w. Narodzenia NMP i św. Mikołaja (dokument fundacyjny wystawiono w 1492 r.). Wezwanie kościoła, odpowiadające wezwaniom głównych cerkwi bielskich, dostosowywało terminy świątecznych jarmarków odbywanych przez katolików do tradycyjnych jarmarków w święta prawosławne, co jednak straciło znaczenie po zastąpieniu przez katolików kalendarza juliańskiego gregoriańskim (1585 r.).

Tak więc przez ponad 60 lat, do nadania w 1495 r. ogółowi ludności prawa magdeburskiego, na terenie współczesnego Bielska istniały właściwie dwa miasta – rządzone różnymi prawami i podlegające dwóm różnym urzędnikom wielkopsiążącym. Jednak i po 1495 r. niecały obszar miasta został podporządkowany władzy wójta i rady miejskiej. Część „miasta ruskiego”, przylegająca do zamku, została wyłączona spod jego władzy, tworząc tzw. jurydykę, podlegającą nadal władzy starosty, którą zwano Podzamczem (w 1563 r. było na nim 36 domów przy 830 w całym mieście). Również obok kościoła parafialnego istniała wyłączona spod władzy wójta jurydyka Poświętne.

Garbarze przy pracy. Drzeworyt XVI-wieczny

Pewne zmiany w rozplanowaniu miasta przyniosła reorganizacja (tzw. pomiar włóczna), przeprowadzona w 1560-1563 r. i porządkująca jego strukturę. Dokonano wówczas przeniesienia cerkwi Woskresieńskiej z Dubicz na ul. Brzeską. Powstała wówczas na północnym skraju miasta nowa dzielnica zwana „Na Kolenie”, zamieszkała przez ludność ruską. Królowa Bona ufundowała tu cerkiew św. Trójcy. W miarę upływu czasu następowało również przemieszczanie się ludności polskiej i ruskiej (ukraińskiej). Przykładowo na terenie Poświętnego i Podklasztorza (obok powstałego po 1632 r. klasztoru karmelitów), jurydyk podlegających zwierzchnictwu duchowieństwa katolickiego, już w pierwszej połowie XVII w. mieszkala też ludność unicka, a więc Rusini.

Identyczny podział na „miasto ruskie” i „miasto lackie” był też w XV-wiecznym Drohiczynie. Prowadziło to do komplikacji we wzajemnych stosunkach dwóch społeczności, co podkreślano w hospodarskim przywileju z 1498 roku: *zważając, że w niektórych miastach W. Ks. Litewskiego mieszczanie żyją w niezgodzie z powodu różnicy praw i zwyczajów, wpływających z wyznania obrzędów łacińskiego i greckiego, pragnąc przeto zaprowadzić między nimi dobre porozumienie i jedność, obdarzamy tak jednych jak i drugich, po obu stronach rzeki mieszkających, prawem magdeburskim. Pospólstwo z wójtem corocznie wybiorą 8 rajców wyznania łacińskiego i tyluż greckiego, ci zaś wspólnie z wójtem obiorą z grona swego dla obu wyznań po 1 burmistrzu.*

W późniejszych dokumentach, np. w lustracji 1576 roku, widzimy podział Drohiczyna na „Stronę Ruską” i „Stronę Lacką” pokrywający się z jego podziałem topograficznym. „Strona Lacka”, w której wójt ustanowiony w 1429 r. osadzał osadników na prawie niemieckim, znajdowała się na prawym (północnym) brzegu Bugu – była to centralna część miasta, tutaj bowiem znajdował się zarówno stary ruski gród, na którym w czasach nowożytnych stał drewniany zamek oraz rynek, wokół którego usytuowane były cerkwie i kościoły. Tak więc obok Rusinów mieszkali tutaj też Polacy, natomiast „Strona Ruska”, położona na lewym brzegu Bugu miała ludność raczej jednolicie ruską (dzisiaj z tej części Drohiczyna pozostała niewielka, składająca się z kilku domów wieś Ruska Strona).

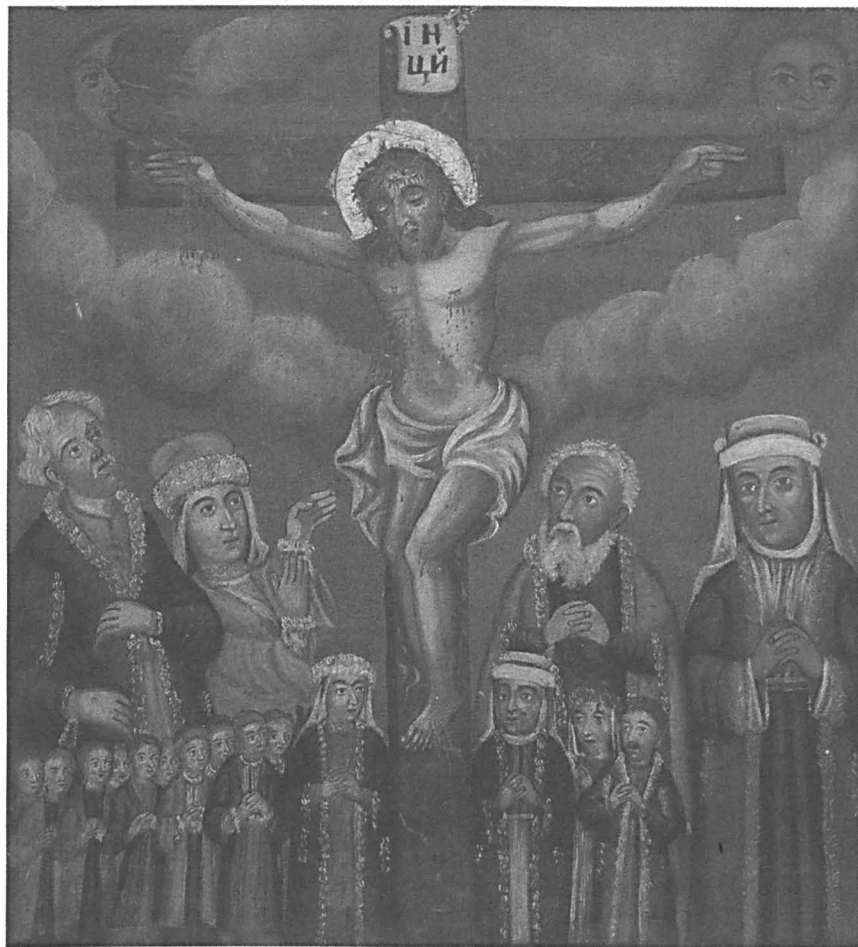
Podobna sytuacja istniała w Surazżu, który przedzieliła rzeka Narew. „Stroną Lacką” nazywano część miasta, położoną na lewym (zachodnim) brzegu rzeki, zaś „Stroną Ruską” część prawobrzeżną. Znajdujący się na „Stronie Lackiej” rynek miejski powstał na miejscu dawnego podgrodzia, przylegającego do XI-wiecznego grodziska ruskiego. Na południowym krańcu rynku wzniesiony został drewniany kościół, stąd też wychodziła ulica Lacka. Z przeciwległej, północno-wschodniej strony rynku wychodziła natomiast ulica Ruska, prowadząca do mostu łączącego obie strony miasta. Już na „Stronie Ruskiej”, tuż przy moście, znajdowała się cerkiew św. Piotra. Rejestr pomiarowy z 1562 r. wspomina również *popa spaskiego* (tzn. proboszcza cerkwi Spaskiej), posiadającego grunt przy ul. Ruskiej, tuż przy rynku. Ulica Spaska była przeczną ulicy Ruskiej, nie znajdujemy jednak we wspomnianym źródle wzmianki o lokalizacji cerkwi Spaskiej (Przemienienia Pańskiego).

Również w XVI-wiecznym Brańsku widzimy ulicę Ruską i Lacką (od 1594 r.

zwana Kościelną). Obie ulice wychodziły ze skrajów rynku i prowadziły do świątyń obu wyznań – Ruska (obecnie Sienkiewicza) do cerkwi św. Szymona Słupnika, zaś Lacka do kościoła p.w. Wniebowzięcia NMP. Obok cerkwi znajdował się tzw. Kozi Rynek, który mógł być pierwotnym placem targowym. Po przeciwległej stronie Koziego Rynku królowa Bona ufundowała w 1550 r. niewielki kościół szpitalny p.w. Św. Ducha.

Także w Mielniku, gdzie w 1440 r. władający kilka lat Podlasiem książę mazowiecki dokonał lokacji na prawie chełmińskim, powstała nowa osada, określana w dokumencie z 1560 r. jako *miasto na Krzywczycach*. Osada ta znajdowała się w górę Bugu od starej ruskiej osady przyrodowej. Lokacja okazała się jednak nieudana i w 1501 r. wielki książę Aleksander nadał prawo magdeburskie dla całego zespołu miejskiego.

Ludność ukraińska zamieszkiwała również w Wysokim (Mazowieckim), położonym już na zachód od dawnej granicy polsko-ruskiej, była więc tu elementem napływowym. Znajdował się tu „Ru-

Dawni mieszczanie ruscy na XVIII-wiecznej ikonie z Drohobycza

Najstarsza część Siemiatycz na zdjęciach z pierwszych dziesięcioleci XX w. – wzgórze z cerkwią św. Ap. Piotra i Pawła oraz tradycyjna bielona chata przy dawnej ulicy Czartajewskiej

ski Rynek”, na którym stała cerkiew (XVIII-wieczna świątynia, będąca obecnie własnością Kościoła katolickiego zachowała się tutaj do dzisiaj).

Podział na „miasto ruskie” i „lackie” widzimy w będącym od ok. 1415 r. własnością prywatną południowopodlaskim Sokołowie, który wyrósł na miejscu dawnej osady ruskiej. Miasto lokowano tu na mocy przywileju wielkiego księcia Witolda z 1424 r. Mieszczanie zostali zwolnieni z wszelkich powinności na rzecz wielkiego księcia, a wszelkie sprawy sporne miały być odtąd rozstrzygane przez wójta i rajców miejskich zgodnie z prawem średzkim, co w przypadku Podlasia było wyjątkiem. Ludność ruska oczywiście pozostawała przy dawnym prawie ruskim. Dwuczłonowość Sokołowa doskonale uwidoczniła została w inwentarzu z 1621 r. (miasto było wówczas w posiadaniu Radziwiłłów). Widzimy tu dwa rynki – lokacyjny i przedlokacyjny, będący

ośrodkiem obszaru określonego „Ruskim Miastem”. Ludność „Ruskiego Miasta” była oczywiście ruska, natomiast w drugiej części mieszana, wspomniani są także Żydzi. Obie części zamieszkiwało wówczas ok. 3 tys. mieszkańców (w 343 domach).

Wartym podkreślenia jest fakt, że oba rynki miały identyczną liczbę zasiedlonych posesji – po 37 przy każdym. Zwraca na ten fakt uwagę współczesny badacz historii Sokołowa Jan Kazimierski, zaznaczając: *Rynek [ruski] robi wrażenie regularnego założenia pokrywającego się przynajmniej liczbą posesji z rynkiem lokacyjnym. Sądzę, że było to zamierzone i zgodne jest z duchem przywileju wydanego przez księcia Witolda. Mimo uprzywilejowania dla ludności polskiej chodziło o zachowanie równowagi między istniejącą tu ludnością ruską, a nawet nie-liczną litewską.* Podobna sytuacja istniała również w pobliskim Węgrowie, leżą-

cym bezpośrednio przy granicy z województwem mazowieckim. Jak pisał XIX-wieczny krajoznawca J. Grajner: *wyraźne były dwa oddziały miasta: polski i ruski, a które teraz tylko w tytule istnieją.*

Także w Siemiatyczach możemy zaobserwować pierwotny podział na część „ruską” i „lacką”, odtworzony przez Józefa Maroszkę. Siemiatycze jako centralny ośrodek dóbr ziemskich otrzymała prawo magdeburskie dopiero w 1542 r., lecz ich struktura wewnętrzna zaczęła formować się już o stulecie wcześniej. Najstarsza część osady związana była ze wzgórzem, na którym usytuowana jest cerkiew. Prawdopodobnie w pierwszej połowie XV w. wchodziła ona w skład usytuowanego w tym miejscu pierwotnego założenia dworskiego, obok którego rozwijała się osada o charakterze miejskim. Osadę tę w trakcie lokacji miasta w 1542 r. prawdopodobnie przeniesiono w inne miejsce.

Około połowy XV w. na przeciwnym brzegu rzeki Muchawiec zaczęła powstawać nowa osada zasiedlana przez ludność polską, dla której ówczesny właściciel, Michał Kmita Sudymontowicz, ufundował w 1456 r. kościół katolicki. Podsumowując, historyk zaznacza, że: *W konsekwencji tych stwierdzeń, można by w początkach Siemiatycz widzieć typowe dla Podlasia zjawisko powstawania dwóch organizmów miejskich (stanowiących jedno miasto), o odrębnym składzie etnicznym, prawnym i religijnym społeczeństwa. W Siemiatyczach, podobnie jak w Bielsku, Surżu, pobliskim Drohiczynie czy Tykocinie, doszukać się można dwu dzielnic: „lackiej” i „ruskiej”, związanych z funkcjonującymi świątyniami.*

Dobrze służące rozwojowi gospodarczemu lokacje na prawie niemieckim oraz trwające aż do połowy XVII w. okres pokoju sprzyjały wzrostowi zamożności ruskich mieszczan. Przyczyniło się to do ożywienia życia religijnego i kulturalnego tej grupy ludności Podlasia, która aktywnie włączyła się w nabierający siły u schyłku XVI w. nurt narodowego odrodzenia, którego głównymi ośrodkami stały się miasta na terenie niegdysiejszej Rusi Halicko-Wołyńskiej, gdzie zaczęły powstawać bractwa cerkiewne, szkoły oraz drukarnie.

Jerzy HAWRYLUK

Zdjęcia współczesne autora artykułu

Czytanie ikon

Podstawy ikonowego pisma

*Świątynia nasza, święta i wspaniała,
w której Cię chwalili nasi przodkowie,
stała się pastwą pożaru,
i wszystko cośmy kochali zamieniło się w zgliszcza.
Czyż na to wszystko możesz być nieczuły, Jahwe?
Czy możesz milczeć, by nas pognać nad miarę?*

(Izajasz 64, 10- 11)

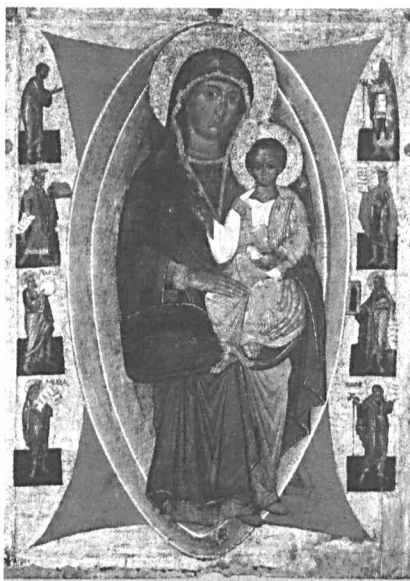
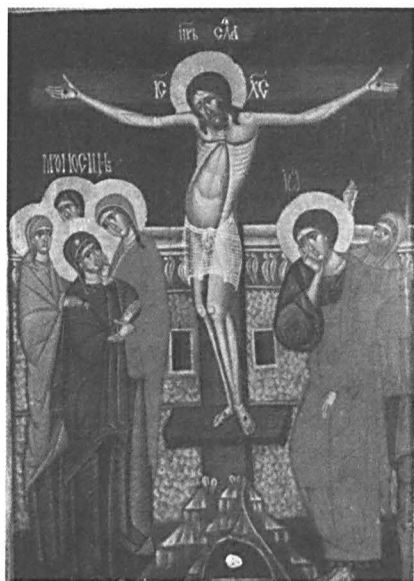
Teologia ikon jest jedynym podmiotem mych rozważań. Nie piszę o ikonie jako o dziele sztuki, gdyż ikona była, jest i będzie pośredniczką ogniskującą nasze myśli, prośby i dziękczynienia. Znosi je prosto do Stwórcy, do tego została stworzona. Prawdziwa ikona malowana i czytana jest duszą. Duszy więc się poddałem, a ona stronicami przeczytanych ksiąg oraz cichymi nadikonowymi rozmyślaniami nauczyła mnie czytania ikon. Postaram się krótko, językiem prostym i nieskomplikowanym wprowadzić Cię w tajniki ikonowego alfabetu. Chcę, abyś ikonę ujrzał w jej pełnym blasku, abyś zobaczył ją w światłach Taboru. Możesz doświadczyć tego codziennie, wystarczy, że

stojąc przed ikoną Jezusa, niczym apostołowie pod górą Tabor, otworzysz w sobie to co dziś już jest w nas ponadczasowe i wieczne, duszę. Wówczas, tak jak niegdyś apostołowie, i Ty ujrzysz Chrystusa w pełnej chwale, a On sprawi, że rozmawiać będziesz ze swym Stwórcą, z Mojżeszem i Eliaszem oraz z apostołami i innymi świętymi.

Wcześniej widziałem wiele ikon, stałem przed nimi jak wół przed malowanymi wrotami, dziś wyczuwam ich nieopisaną głębię. Rozmawiam za ich pośrednictwem ze swym Stwórcą i Zbawcą. Nakazują mi bez reszty zagłębić się w rzeczach istotnych, zawsze mówią o Bogu, wszystkie ikony prowadzą nas do Niego.

Poznałem milczący język ikony, nie jest trudny, aż dziw ogarnia człowieka, że w tak prosty sposób można opowiadać o tak niepojętych Prawdach.

Jestem Łemkiem, piszę, bo nie chcę, aby: „...wszystko cośmy kochali zmieniło się w zgliszcza.” Boże, dlaczego: „...skryłeś Twoje oblicze przed nami i oddałeś nas w moc naszej winy”? (Iz, 64-8) Dlaczego zabrałeś nam naszą ziemię umiłowaną i każesz mieszkać między obcymi? My, młodzi, zrodzeni w obcej ziemi, wychowani wśród nieswoich, dostrzegamy w sobie naszą inność. Poznajemy historię, kulturę i tradycję naszych przodków. Ja, dziecko nizin, odnalazłem w sobie dziedzictwo krwi z dziada pradziada

Ikony Łemkowiny: Ukrzyżowanie z cerkwi Pokrowskiej w Owczarach koło Gorlic, XV w.; Hodegitria w Sylach z cerkwi św. Archaniola Michała we Florynce koło Krynicy, XVI w.; św. Paraskiewia Tyrnowska z cerkwi Pokrowskiej w Pętnej koło Gorlic, XVII w. Na następnej stronie: Mandylion z cerkwi w Krempnej koło Dukli, XV w. Obecnie ikony te znajdują się w zbiorach Muzeum Historycznego w Sanoku

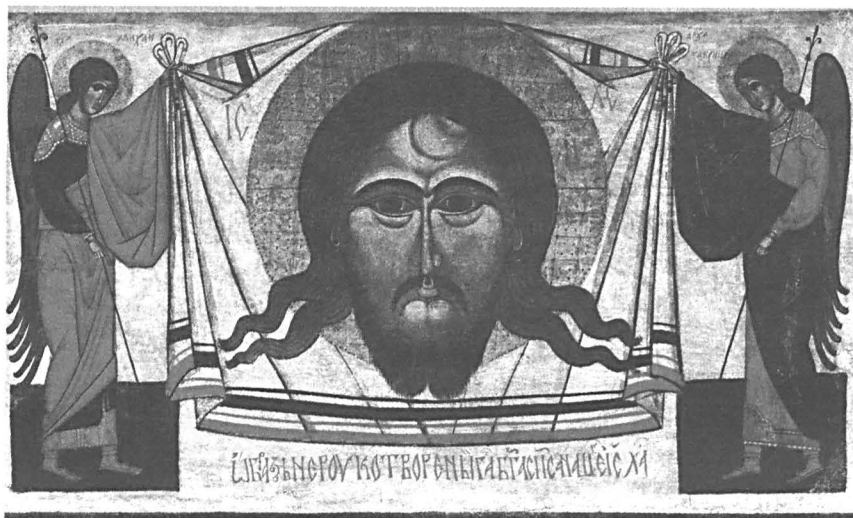
przekazywane. Ikona płynie w niej, z pokolenia w pokolenie.

Wielu naszych starych domów już nie ma, całe wsie opustoszały, cerkwie przestały istnieć, ale ikony ocalały. Często jednak są już martwe, wiszą na muzealnych ścianach albo rozświetlają mroki magazynów. Czasem i te zawieszane w naszych domach nie żyją, bo my nimi nie żyjemy.

Wizytówką każdej łemkowskiej wsi jest cerkiew. To zupełnie inna budowla, odmienna, dostojna, często usadowiona jest na wzniesieniu i oko nasze mami kołami. Otoczona jest starymi drzewami niczym świętym gajem oliwnym. Zawsze ją zauważysz, a gdy wejdiesz do niej to oko Twoje uwięźnie w ikonostasie. Zobaczysz mnóstwo pięknych ikon, a wówczas oblicza świętych patrzących na Ciebie ze ściany ikonostasu, z ikon, rzuca Cię na kolana. Ja nie ustałem, mnie, dorosłego człowieka, ikona powaliła z nóg, znieśliła swym ukrytym pięknem, urzekła emanującym ciepłem i spokojem. Inaczej być nie może, wszak za jej pośrednictwem rozmawiamy z Bogiem.

Postanowiłem podzielić się swymi spostrzeżeniami, chcę innym pomóc w czytaniu ikon. Ikon nie należy nigdy oglądać, je się zawsze czyta, niczym Biblię. Ikona posiada swój własny język, współczesny człowiek jest w tej dziedzinie analfabetą, ikona jest dla niego obca i niezrozumiała. Czasami intuicyjnie wyczuwamy tę oceaniczną głębię ikony, stoimy spragnieni przed źródłem wody żywej i nie mamy czerpaka. Aby pić tę wodę życia wiecznego, musimy zaopatrzyć się w klucz wiedzy otwierający ikonę, musimy nauczyć się sztuki czytania ikon, przekonanie się, że nie jest wcale taka trudna.

Ikona nie powstała po to, aby ją podziwiano, ona nie zatrzymuje naszej uwagi na sobie. Ikona świeci blaskiem nieswoim, niczego swego nie posiada, a wszystko, co ma, darmo daje, prowadząc nas prosto do Boga. Ikona żyje i spełnia swą rolę tylko wówczas, jeżeli pośredniczy między nami a Bogiem. Jej się nie podziwia, ale czyta, kontempluje i za jej pośrednictwem rozmawia z samym Bogiem. Ikona jest naszym oknem do Wieczności, oknem wstawionym w nasze doczesne życie przez samego Stworzyciela. Ikona jest tą porą powiewu wiatru, w czasie której w rajskim ogrodzie zwykł przechadzać się Jahwe (Rdz3, 8). Adam i Ewa nie widzieli Go, ale wiedzieli, że „Ten, Który Jest” jest blisko, obecność Boga wyczuwali intuicyjnie. Stojąc więc przed ikoną nie wy-

teżaj wzroku, ale otwórz serce i duszę, a doświadczysz orzeźwiającego i kojącego rajskiego powiewu, tak jak nasi prarodzice odczujesz bliskość przechadzającego się tuż obok nas Boga-Ojca.

Ikona jest piątą Ewangelią – Kolorową Dobrą Nowiną. Święty Nil Synaita (mnich żyjący w IV/V wieku) głosił, że: „Dla tych, którzy czytać nie umieją i wobec tego nie mogą czytać Biblii, należy pokrywać ściany kościoła obrazami wyjętymi z Pisma Świętego, aby mogli je kontemplować. One im przypomną życie prawdziwych sług Boga i zaproszą do naśladowania ich cnót”. Ikony należy więc kontemplować, uczą nas one bożego życia.

Są dla niepiśmiennych tym, czym Biblia jest dla człowieka potrafiącego czytać. Ikona nie jest ilustracją do Biblii, biblijnym komiksem, Biblią w obrazkach, Ona jest Nową Kolorową Biblią. Pisana pędzlem mocniej oddziałuje na naszą wyobraźnię, jest czytelniejsza od słowa pisanego. Prosty malarski językiem opowiada o rzeczach trudnych do wyjaśnienia słowem, niepojętych dla rozumu ludzkiego. Jest prawdziwą poezją pędzla.

Ikona jest Kolorową Ewangelią, jest genialnie łatwa w odbiorze, o sprawach bożych mówi równie pięknie i górnolotnie jak Ewangelia św. Jana. Łatwiej i szybciej otwiera oczy naszej duszy na Boga. Jest zagadkowa i tajemniczo jutrzejša tak jak Janowe Objawienie, ale lżej strawna i nie przestrasza nas swą tajemniczością. Nawet ikona sądu ostatecznego jest łagodniejsza od Apokalipsy. Łagodniej mówi o tej samej wielkiej eschatologicznej tajemnicy, nie przestrasza, lecz upomina.

Ikona jest chrześcijańską arką mieszczącą w sobie Boga, cudownym lustrem,

w którym możemy ujrzeć nie siebie, ale Stwórcę. Głowę swą schylamy nie przed ikoną, lustrem przyszłości także naszej, ale przed Tym, kogo widzimy. Bóg odpłaca nam tym samym lustrzanym ukłonem obdarowując nas łaską uświęcającą.

Rozbite lustro jest złą wróżbą, zapowiada całą litanie nieszczęść. Zniszczenie obrazu i podobieństwa człowieczego w rozbitym lustrze ilustruje rzeczywistą utratę podobieństwa bożego spowodowanego grzechem pierworodnym. Grzech w naszej duszy zamazuje Obraz Prawdy, Obraz Boga ulega zamazaniu brudem grzechów, staje się mniej lub bardziej nieczytelny.

Ikona ma w sobie coś prawdziwie bożego. Jest widzeniem Boga Niewidzialnego, Boga ukazuje nam jako piękno bezcielesne i miłość bezgraniczną. Jest miłością emanującą i wciągającą nas w sprawy boże, czyni je naszymi sprawami.

Słowa Dostojewskiego „piękno zbawi świat” właśnie poprzez ikonę mogą się ziścić.

Ikono, wiem, że jeszcze ciebie nie umiem. Uczę się Ciebie i uczę, i wciąż Cię jeszcze do końca nie rozumiem.

Boże mi objawiający się w ikonie, nie zostawiaj mnie samego w mocach mej winy. Pomóż mi przekroczyć myślowe horyzonty, granice moich ułomności i spraw, abym mógł oglądać Ciebie w pełnym świetle. Bądź Ogniem płonącym we mnie, traw wszystko, co do ciebie nie należy i pozwól przelać Płomień Ten na papier, niech tli się w innych i dla innych.

Marko POSTIŁ-JARUHA

Na zdjęciu J. Hawryluka: XIX-wieczna cerkiew Pokrowska (Opieki Matki Bożej) w Hańczowej (gm. Uście Gorlickie)

Лазар

**Духовна пісня, яку співали під час
Великого посту, записана на початку
XX століття в селі Соці (Саціє)**

Одін чоловік багатий бивав,
Которий в розкошах пів і гуляв,
Да в дорогих шатах все похаживав,
На ніщую братію ніц не награвдав,
І служби Божей нігди не слухав,
І отцов духовних в дом своєю не приймав,
І Лазара брата за брата не знав.
Ой, як лежав Лазар тридцять три годи,
Не било Лазару ні дня, ні ночи.
Ой, як вийшов Лазар да под ворота,

Да став вуон брата вельмі молити:
“О братко, муой братко, сільний богачу!
Дай мніє хліба-солі, то я заплачу, –
Не заплачу я тобіє – заплатіт Господь,
Так заплатіт Господь – дорожи мене,
Што найліпше душіє, тілу потрібне!”
Сказав богач Лазара з двора вигнати,
Золотіє брами позамикати.
Били у богача два лютіє пси,
Котори под стол мімо ходілі,
І маленькі крошкі повизбієривали,
Котори у богача із уст падали,
І Лазара-брата виживали.
Ой, як вийшов Лазар да под ворота,
І став Лазар Бога молити,
Вієрни молитви Богу творити:

“О, Господі Боже, спасі душу мою,
Приймі мою душу до хвали своєї:
Бо вже моя душа натерпілася,
Холоду і гладу настрадалася,
І всякого зла нагляділася!”
Як учув Господь молитву його,
То послав ангелов по душу його.
Взялі Лазара стіха, помалу,
Посадили в небі, при самом раю:
“Будеш жить там, Лазар, будеш ти святий,
А брат твоїй багатий буде проклятий!”
І з того ж часу немногого прошло,
І што ж у той час з богачом сталось?
О, як вишов богач да за ворота,
Случилась богачу сільна хвороба.
І став богач Бога молити, –
Невієрни молитви Йому творити:
„О, Господі Боже, спасі душу мою!
Бо уже душа моя нагулялася,
Сребра і злата нащиталася,
І в дорогих шатах находілася,
І солодкаго їдла наїдалася!
Маю препишну челядь, то уподоблюся,
До царства небеснаго сам доберуся,
І Господу Богу не поклонюся!”
Ой, як учув Господь молитву його,
То послав вуон чортуов по душу його.
Ще тие чорти во двур не вошли,
А уже сребро-злато прахом рознесли,
Золотіє брами порозбівали,
На богачу шати порозривали,
Препишну челядь порозганялі.
Як узялі богача желієзним гаком,
І вирвали душу його а лієвим боком,
Да узялі богача о-як високо,
І вкінули в пекло на дно глибоко.
“Пливати, богачу, маєш широко,
І пурнати до дна вочень глибоко!
Маєш сребро-злато, то одкупайся,
До царства небеснаго сам добірайся,
І Господу Богу не поклоняйся!”
– “Ой, братко Лазар, Лазару святий!
А за што ж ти, Лазар, звєшєся святий?
Чи муог би ти, братко, мніє учиніти:
Мізінаго перста в море вмочити,
Пекельнаго огня штоб утушити?”
– Не моя то воля, пойді до Бога,
Што Бог тобіє скаже, то зразу стане.
А хоть я без Бога всьо море спуцу,
Пекельнаго огня я не утушу!
– “Проклята мать била, што нас роділа,
Не одно щастє нам уділіла:
Тобіє, Лазар, вельмі убогство,
А мніє, богачу, сільно богатство.
Твоє убогство в небі царствує,
А мое богатство в пеклі горує...”
Херувіми, серахвіми, так нам Боже дай,
Штоб і ми пошлі за Лазаром в рай.

26 березня в Українському центрі народної культури «Музей Івана Гончара» у Києві відбулися «Пісні вечорниці» (ініціатор Олег Скрипка). Це вже дванадцяті за останні півтора року. Щоразу їх формат дещо змінюється, доповнюється новими ідеями та елементами. Адже, за словами лідера гурту «ВВ», його проект – аж ніяк не спроба скрупульозної реконструкції народної традиції, а швидше її авторська імпровізація, як от «Пісні вечорниці». Колись вони мали як християнський, так і календарно-обрядовий характер. Наші пращури, готуючись впродовж Великого посту до Великодня, відзначали і прихід весни. Вони збиралися у когось в хаті: жінки готували пісні страви, якими потім частували чоловіків та парубків, співали веснянок, повторювали гаївки/гагілки – пісні, які на Паску виконувалися біля церкви. Діти ж вчилися писанкарства.

Віктор Ющенко з донькою Софією розписують писанку

Вечорниці з Президентом

На вечорницях у Олега Скрипки дівчата та хлопці з фольклорних гуртів «Божичі», «Хрещатий Яр», «Гуртоправці» теж водили хороводи, співаючи давніх веснянок: «На вулиці стоїть верба зелена», «Ой, сєра гусонька», «Володар, відчиняй ворота» та інші, записані під час експедицій центральною та східною Україною. Підлітки вчилися малювати писанки. Менші діти робили їх з пап'є-маше, а тоді розфарбовували аквареллю. Жінки-господині місили тісто на «жайворонки» – обрядове печиво. У давнину цей птах вважався провісником весни. А також пригостили салатами, приправленими олією, тістечками, узваром із сухофруктів, гарбузовим насінням... Цього разу гостей було більше, ніж зазвичай. Серед них – відомі художники, режисери, актори, книговидавці, співаки, музиканти... Очевидно, проект стає все популярнішим. «У Польщі, наприклад, зараз фольк у моді, український у тому числі, – говорить викладач Варшавського університету Ростислав Крамар. – Західних сусідів приваблює українська народна музична культура своїм багатоголоссям, якого у них немає. Створено чимало гуртів, наприклад «З дороги» чи хор «Верховина», в яких поляки співають наших пісень. Вони мають неабиякий успіх!».

Несподіванкою для організаторів став візит родини Президента разом з першою леді Грузії (вечорниці співпа-

ли у часі з приїздом грузинської делегації в Україну). Хоч спершу було відомо, що прийдуть тільки пані Катерина Ющенко з пані Сандрою Саакашвілі. Зрозуміло, що відвідини першою особою держави дійства викликали ажіотаж, і людей зібралося дуже багато. Було мало місця, і стало душно.

Віктор та Катерина Ющенко з дітьми прийшли показати дружині президента Грузії як відроджуються українські традиції. Не оминули увагою і «Музей Івана Гончара», в якому зібрано понад 15 тисяч експонатів вітчизняної культури: народні картини, ікони, руш-

Ініціатор і активний учасник вечорниць Олег Скрипка, лідер гурту «ВВ»

ники, одяг, кераміка... «Грузинська делегація вже поїхала, а я залишилася заради цього фольклорного свята, – сказала пані Сандра Саакашвілі. – Цікаво дізнатися, чим живуть українці в очікуванні Великодня. Грузини за кілька днів до нього фарбують яйця і несуть їх разом з паскою і, звичайно, вином на кладовище».

Пані Катерина Ющенко принесла у великому кошику спечених «жайворонків», у кожному з яких записка: «Світ мене ловив, та так і не впіймав» – це з Григорія Сковороди; «Хай буде все небачене – побачено», «Хай буде все пробачене – пробачено» – з Ліни Костенко... Ці строфи – побажання адресату на цілий рік аж до наступної весни.

На якийсь час на вечорницях активними залишалися тільки безпосередні учасники: фольклорні гурти, майстрині... Решта людей спостерігало, як однорічний Тарас Ющенко робив свої перші кроки, як Віктор Андрійович з донькою Софією писали писанки, як потім усі поважні гості малювали картину у жанрі народного наїву: хата під стріхою, олень, ставок із лебедями...

Після від'їзду родини Ющенко та пані Сандри Саакашвілі вечорниці продовжувалися. В одній кімнаті грав на кобзі Тарас Компаниченко, зібравши навколо себе товариство, в іншій дивувався Сергій Бут, виконуючи соло на скрипці. Цього разу дійство відрізнялося від уже проведених. Воно пере-

творилося на дещо офіційне. Але оскільки його творять креативні люди, сподіваємося, вечорниці й надалі залишатимуться такими органічними, як були, де кожен гість – безпосередній учасник. «За допомогою вечорниць традиційна сільська культура знайде свої форми вияву у містах, – додає Ростислав Крамар. – Адже українці у першому або другому поколінні переважно селяни. Облаштувавшись у столиці, обласних центрах, вони не завжди знали, як залишитися собою. Через те у

А чи можливі вечорниці без вареників? Зрозуміло – пісних...

суспільстві виникали різні проблеми, у тому числі й мовна. А проект Олега Скрипки – один із шляхів пошуку нашої ідентичності в місті. Фактично ми творимо нове обличчя українського мегаполісу». Режисер Лесь Санін згадує, що «Музей Івана Гончара» завжди приймав до себе людей. «Тут можна було поговорити і... помовчати, – розповідає він. – «Ну, як ти?» – «Добре» – «Як діти?» – «Слава Богу». От і порозмовляли. У цьому міні-діалозі відтворена українська історія, коли все розумілося без слів. Ті, хто сюди приходив, відчували щось спільне поміж собою. І це спільне відображено в іконах, рушниках, одязі... Саме в них передано склад українського ДНК! Є він і в наших вечорницях, на яких зібралося стільки людей!»

Річний цикл вечорниць закінчиться етно-фестивалем «Країна Мрій», що пройде на початку липня. Організатори обіцяють представити, окрім фольклорних колективів з різних куточків України та із-за кордону, ще й кухні українських регіонів.

Надія ТИСЯЧНА, „День”, Київ
Фото Михайла Марківа

Історики визнали бійців ОУН-УПА борцями за незалежність. Тепер слово – за владою

Лента за лентою набої подавай...

Майже сім років працювала при комісії Кабміну робоча група істориків з дослідження подій Другої світової війни, зокрема діяльності ОУН-УПА. На початку квітня вчені заявили про завершення роботи, звіт про яку передано владі, а народу – історичні висновки, що вже в червні будуть опубліковані видавництвом «Наукова думка».

За словами заступника директора Інституту історії України НАН Станіслава Кульчицького, члени групи розглядали діяльність Організації українських націоналістів і Української повстанської армії з позицій того, що вони «вели три війни» – проти відродженої у 1917-1919 роках польської держави, проти Німеччини і проти СРСР. Таким чином, історики намагалися уникнути штампів про «українсько-німецьких націоналістів», а факт боротьби ОУН-УПА проти радянських партизанів і Червоної армії не повинен впливати на оцінку їхньої діяльності. Хоча, звісно, штампи досі лишаються, раніше вчені не могли порозумітися з колишньою владою в питанні визнання УПА воюючою стороною, тож сподіваються на нову. Бо на переконання завідувача Центру історичної політології Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України Юрія Шаповала, легалізація УПА – це форма легітимізації української державності. Йдеться не лише про вирішення проблеми правового і соціального статусу вояків УПА, а й про «символічні акти примирення» у вигляді декларацій або заяв. Щодо статусу, то, на думку завідувача відділом Другої світової війни Інституту історії України Олександра Лисенка, вояків-повстанців не варто прирівнювати до ветеранів Великої вітчизняної війни, а навпаки, слід надати статус учасника національно-визвольної боротьби за українську державність.

Судячи з усього, такої думки притримуються і на Банковій. Принаймні з озвученої заступником держсекретаря Маркіяном Лубківським позиції витікає, що зволікання з вирішенням пи-

тання про визвольний статус ветеранів ОУН-УПА лише загострить проблему, бо вони насправді його заслуговують. І взагалі, влада розуміє складність проблеми і не буде її уникати, оскільки йдеться про примирення й об'єднання України. Звісно, все відбуватиметься з урахуванням інтересів обох сторін. Водночас 10 українських докторів історичних наук, професорів у відкритому листі на ім'я Президента Віктора Ющенка, Голови Верховної Ради Володимира Литвина і Прем'єр-міністра Юлії Тимошенко просять владу посприяти формуванню неупередженої україноцентричної концепції історії Другої світової війни, позбавленої тиску з боку політичних сил, із власним науковим осмисленням подій. Тобто без ідеологізації, міфологізації і замовчування багатьох сторінок війни в дусі радянської пропаганди. Нагадаємо, що багато хто у вітчизняному політикумі вважає, що примирити вояків ОУН-УПА і радянських ветеранів може саме Віктор Ющенко як найвищий моральний авторитет нації, який ще у лютому висловлювався про таку необхідність.

Іван БОЙКО
„Україна молода”, Київ

На фото Ю. Гаврилюка: Члени Галицької станиці Братства вояків УПА Карпатського краю

Чудо

– Пам'ятаю, Ви колись, давним-давно розказували мені про Вашу службу у війську, про працю в понімецькій Пруссії. Розкажіть мені, Степане, про щось таке неймовірне, про щось, що запам'яталося Вам на все життя...

– А... Було це зимою. На дворі тихо, біля 20 градусів морозу. Порошив невеликий сніжок. Сів я у Більську на поїзд, біля години 22-ї ночі. Поїзд їхав до Біловежі. Мені треба було висісти на зупинці Орлянка. З Орлянки біля 3,5 кілометра до села Крив'ятичі, пішком. Спершу треба минути невеличку муровану залізнодорожну станцію, яку побудовано з наказу російського царя коло 1890 року. Дальше ішлося насипом залізничної путі (який тепер звуть торами), а далі біля трьох кілометрів стежкою, що вела до рідного села – через кущі, поплави та поля.

На станції Орлянка я висів з поїзда біля години 22.30. Як я вже казав, було морозяно, на полях снігу не менш як з пів метра глибини. Небо було затягнене попориваними хмарами – час від часу околицю освічував місяць. Не було аж так темно. Було видно стежку протоптану в снігові. Перейшовши тих пів кілометра залізничною путсю я увійшов на стежку, яка вела біля урочища Корчі. Дійшов до дерев'яного, високого біля трьох метрів хреста. Той хрест наші предки поставили на границі полів села Крив'ятичі і села Щити – за тих, що не повернули в рідне село з фронтів першої світової війни та з „біженства” у глиб царської Росії, перед німецьким військом, у ту війну.

З урочища Пудгориця через урочище Корчі плив невеликий струмок-криниця. Щоб струмок плив вільно своїм давнім руслом, то у час будови залізниці (десь біля 1890 року) збудували міст, який понині звуть у нас як „плетений міст”. Струмок цей пливе далі через луги, які належать до села Щити.

Коли я доходив до урочища Корчі то побачив, що з того місця, де знаходиться „плетений міст”, а між дере-

в'яним хрестом, який від мосту віддалений біля ста метрів, чи то з тої криниці, чи то з кущів лозини виступили два „шарі”, тобто два вогненні клубки, висотою десь біля одного метра кожен.

Ті вогненні клубки покотились через луги зарослі кущами лози та вільхами в напрямку полів, які розташовані на участках званих Широкою. Коли я минув величезну стару грушу, що росла на Прокоповому полі то побачив, що ті вогненні клубки почали зударатись один проти другого, мов так як часом в літню пору на пасовищі б'ються лобами барани. Ті вогні були від мене до п'ятисот метрів, вони котились із південного заходу на північний схід і цілий час один „букшав” другого.

Мені в той момент пригадався спомин моїх предків, які казали, що при будові залізничної путі працювали селяни з навколишніх сіл, які, переважно кіньми запряженими в вози, возили землю і так сипали залізничний насип. Порядку доглядали козаки, які жили в мурованій казармі, яка понині стоїть біля села Море. Селянам регулярно платили рублями за роботу. Але сталося так, що за якийсь час роботи селянам не дали зарплату. Був суд. Царський інженер, який керував будовою залізниці був засуджений і, як казали, з-за важких переживань покінчив з життям – повісився.

Йду далі стежкою і ті два вогні будь-то приближуються до мене. Я

почав молитись. Вогні відкотились на розстань біля 400-500 метрів від мене і стали боротись на Федоровому полі, де росли дві старі груші. Стежкою йду далі, приглядаюсь на вогненні шарі і раптом чую, що на котрійсь з груш на Федоровому полі начав пугати пугач-сова „пу-гу”, „пу-гу”, „пу-гу”.

Дійшов я до дороги. Стежка закінчилася біля місця, де стояв млин-вітряк Гришки Якубового й до села осталося пройти біля чотириста метрів. Раптом я поковзнувсь на замерзлій калюжі, що була на дорозі. Встав, чую як краплі поту потекли з-під шапки по щоках. Бачу, ті два вогненні клубки надалі б'ються між собою, але, що цікаве, десь біля до половини сховані у скованому льодом лузі, за яким починався ольос з урочищем Вульшинка.

Я прискорив хід, щоб скоріше увійти в село. А ті два вогненні шарі-клубки, бачу, „б'ються” та котяться у Вульшинку. Раптом знов чую пугача голос „пу-гу”, „пу-гу”, „пу-гу”... Я увійшов у село і оглянувся. Бачу, що ті два вогні якби утопились, запали під землю в тій вільшинці-ольосові.

Ходив я тою стежкою кілька десятків років. Доїжджав з Орлянки до праці. Але більш такого „чуда” в житті не бачив – воно не повторилось.

Записав Іван КИРИЗІЮК

Фото Ю. Гаврилюка

Іван КИРИЗЮК

Вірші

Наше!..

Нас не розділити,
Нас не розп'ясти!
Нині
Дух свободи не спинити,
Ціла Україна
На його крилі.
Нас не подолати!
Нас багато!
Від Кубані аж по Сян
Україну стали будувати
Січові стрільці
І козаки...
І наш народ тут на Підляшші
Хлиснув доли
Із вільної ріки!

Більськ, 23.01.2005 р. – по
присязі Ющенка

Пам'ять

Догоряє
Білим п'ятнечком
Пам'ять,
Ще тільки
Червоний колір
Твоїх уст
Розпалює
Гарячий спомин
Глибоко
Під серцем

Більськ, 03.02.2005 р.

До друзів...

Друзі – мої побратими
Бережіть рідне Підляшшя!
Нашу, малу Україну,
Бо то є гніздо вічно ваше!
Бережіть від лукавих сусідів
Нашої мови красу,
Навчайте нащадків в бесідах
Про історію нашу стару,
Співайте гордо
Пісні козацькі
Хай воскресне пригашена
слава!
Ви не гнітесь чужому –
Неволя глотку задавить.

Більськ, 08.02.2005 р.

Зима

На засніжених дахах
Серебряний місяць
Мов коваль
Дзвенить морозом
І кладе льодяні мости
На сонній річці
І завіває стежку
Снігом
У золотому саді.

Більськ, 07.02.2005 р.

Моя...

Не дійти
Мені до Тебе,
Білим попелом розлук
Засипана стежина
На їй молодість
Бузковим цвітом
Відцвіла,
Вже й осінь
За дверима.
Нині чую
Минулих літ
Веселий зов,
То на Ветлинській
Полонині
Вся в псалмах
Візантійських
Гуля
Моя любов

Більськ, 26.12.2004 р.

Не плач

Ой! не плач,
Ой! не плач
Бо що з того плачу прибуде,
Болем промокнуть наскрізь
Білі, розхрестані груди.
Нині Підляшшя сумне.
По незагоєних ранах –
Знов рани,
Ніхто помагати не йде
Гне нас до долу, ой гне!
Доля гірка й погана!
Питаю – чи встанем з колін?
Чи зможем ще раз заспівати
Тую пісню із давніх времен –
Що на весні
Вчила нас мати?

Більськ, 03.02.2005 р.

Віконце

З димника дим
Мов сива хустина
Снується
Із тріском
Полина догоряють.
У стіні
Під іконами
Біліє віконце,
Веселий фонар
Підляшського раю.
Дивлюся на сад
Запорошений снігом,
Там – за плотами
За перелазами
Вітер пряде
Білі куделі
І пливе то все за село
Мов морські каравели.

Лемківська доля

На полонині,
На Ветлинській
Розкручені гриви
Срібlistого вітру
Мов веретена
Намотують спомин
Будь-то колючий дріт.
З-під купола
Зруйнованої церкви.
З потрісканих стін,
З виполосканих дощем ікон
Бубонять завзято
Осколки
Лемківської долі.
Чорніє горе
Розсипане навкруги
В лісах
За Хрищатою...
Там над могилами
Плаче
Жовтим листям розставань
Білоствола береза.

Більськ, 16.01.2005 р.

У зимову пору

Батьківський сад
У місячнім саяві,
У пухові
Білого снігу,
Скрипить гілля
На струнах морозу.
У печі жар догоря.
Сивий пугач
Присів на вершок –
На сонну березу.
Більськ, 07.02.2005 р.

Частував

За селом,
На піщаному горбочку
Обвіяний снігом,
Дрімає старенький вітрячок
Діда Ригора.
Той вітряк роками
По крутих дорогах
З нашою долею бігав,
Частував підляське село
Мов рідна мати з порога
Пахущим хлібом
Від самого Бога.

Більськ, 30.01.2005 р.

Весна на Підляшші

Фарбує сонце
Теплою міддю
Вікна в хаті,
Присіла ластівка
Під зрубом
В затишші,
Розчиняється радість
Кружляє весна
В зеленій траві
На узвишші,
Бренить вітру струна
У надвечір'ї
Теплим басом,
Наших надій
Пісня нова
Гуляє
Над рідним Підляшшям.

Більськ, 07.02.2005 р.

Через один зуб

„На початку був зуб...”

(зі старовинного підручника
для стоматологів)

Петро Палійчук з Кривої був вельми бідним мужиком. Біда, як кажуть, аж в очі кусала, коли входилося до його старенької і лихенької хатини. Не було завельми з чого синів своїх годувати, хоч з чотирнадцятьох тільки трьох вже в живих осталося і ще одна, недавно народжена, дочка Параска. Найщасливішим зі всіх дітей Палійчука показався тринадцятилітній Іванко, який дуже сподобався щитувському попові і той взяв його до себе, для допомоги в господарстві.

Отець Сергій не мав синів, хоч хотів вельми, і тому дбав про Іванка майже як про свого рідного сина. Вчив його книжного почитання, а коли обачив який цей хлопець понятий, задумав віддати малого до міських шкіл. Щасливим був малий Іванко. Щасливою була й священникова дочка Марічка, яка до того часу примушена була вести самотнє життя, далеко від інших дітей.

Наближалася до кінця довга й сніжна колишня зима. Отець Сергій мав вже недовго відвезти Іванка до повітового міста, коли заболів йому зуб. Отець Сергій був, як на колишній час, людиною дуже здоровою, а зуби то вже й ніколи йому не боліли. Але цей перший хворий зуб був фактом, а до того біль був такий, що видержати було трудно. Не допомагали жодні хатні способи і тому ввечері, коли отець настоятель був вже від цього болі близьким небесних воріт і перестав впізнавати свою попадю і дочку, Іванко вирішив, що піде за річку по бабу-шептуху, яка жила далеко, в другому селі. І хоч на дворі було дуже темно та вітристо, покрупив дощ, то хлопець, не слухавши молінь Марічки, яка остерегала його, що передчуває нещастя, вибрався в дорогу.

Не зайшов далеко. Старий мосток, який за дня стояв ще зусім міцно й певно, через вечір підмила каламутна вода з танучого снігу, й прова-

лився, як тільки станула на йому Іванкова нога. Може й нічого, за винятком зимної купілі, йому б не сталося, коли б не каміння, що лежало на дні річки. Це воно вкоротило, несеному бистрою течією хлопцеві його многотраждальне земне життя.

Найбільше смерть Іванка переживала мала Марічка. Ходила по білому світі зажурена й задумана, не звертаючи уваги на все що навкруги. Був Великдень, коли зблудила вона сама на високий берег річки, далеко від батьківської хати. Присівши на стовбурі зваленої весною повинню верби, дивилася зажурена у річну глибину. З цього задумання вибило Марічку несподіване гавкання собаки, яке її страшенно злякало. Кинулася тікати, але перед собою мала тільки річкову безодню...

Так сталося, що біду цю побачив Василько, хлопець який служив у панському дворі. Саме їхав він верхом до міста, щоб покликати лікаря для важко хворого панича. Не встиг Василько допомогти Марічці. Як тільки підїхав і зіскочив з коня, собака, який так налякав дівчинку, кинувся до нього й покусав. Був скажений. В муках скінчилося недовге, але прикре життя Василька. Умер та кож, не дочекавшись лікарської допомоги, маленький син пана дідица. Прибуло ще три могили.

Для отця Сергія була то найтрагічніша весна з цілому його житті. Незадовго після цих випадків померла і його дружина, хворіюча від довшого часу. Смерть єдиної дитини і власна хвороба стали для неї надто великим тягарем, щоб могла його перенести.

А зуб, від якого почалися всі ці нещастя, прийшлося вирвати. В його місце вставлений був золотий зуб, з яким отець Сергій дочекав кінця своїх днів на цьому жорстокому світі, повному горя і сліз. Невдовго перед смертю перенісся він до повітового міста, де не було кому по ньому за-

плакати, знайти краще місце на могилу, поставити над нею тривалий кам'яний пам'ятник.

Тіло лежало в сирій землі аж стало порохом, повернуло до єності з глиною, з якої Всевишній сотворив людину. Спорохнявів і дерев'яний хрест. Вкінці остався тільки цей єдиний, золотий зуб. Після могили не залишився й слід.

Знов проминуло декілька років і на це, поросле зіллям і корчами місце на окраїні цвинтаря прийшло двох бідненьких грабарів, щоб викопати дві могили. Дивувало їх трохи, чому має бути саме дві могили, а не одна. Адже на один тільки похорон збиралося. Ховати мали Василька, ковальового помічника з Віленської вулиці, який, споєний вчора у корчмі біля ратуші двома вельми веселими півпанками, втопився в ксьондзівських сажівках, коли темною ніччю заблукав він шукаючи дороги до хати. Дивувала ця друга могила молодих грабарів, Іванка і Сергійка, але, тішившись зі сподіваного заробітку, не задумувались над цим довго, бо й не було це в їхній звичці.

Копалося їм добре. Земля, просочена водою з весняних розтопів, не була ще висушена і закам'яніла. Робота йшла швидко. Скінчили вже копати другу яму, коли Іванко побачив щось особливого посеред горба викиненої землі. Взяв це в руку та почав уважно приглядатися. І тоді вирвалося йому необачно: „Золото!” Адже не був він сам. Сергіко також любив все, що мало таке привабливе ім'я—„золото”. Схватив свою лопату обома руками й крикнув сердито: „Віддай!”

Іванко вспів вискочити з ями, але не втік далеко. Ледве вбіг поміж пам'ятники, коли гострий берег Сергійкової штихівки досягнув його голови. Бідолашний Іванко впав на стовбур кам'яного пам'ятника, пробував схватитись за його руками, але обсунувся без чуття на землю. Його голова оставила широкий, кривавий слід на порослому сірозеленим мохом камені. Золотий зуб десь покотився в густу траву.

Але осліплений примарою сподіваного багатства Сергійко не мав вже часу, щоб його відшукати. Втік, злякавшись цього, що вдіяв, а ще більше людей, які прибігли почувши їхні крики. Іванко ще жив і зміг

вимовити декілька слів про це, що скоїлося. Був рівно південь, коли замкнув на все свої сині очі, за якими так тужила Марічка, донька гончара з Відувської вулиці.

Під вечір половина міста вже „знала”, що убогі міські грабарі викопали великий скарб і що жадобний Сергійко втік з усім цим багатством. Поліцмайстер вжив всіх заходів потрібних до того, щоб схопити злочинця, але нічого це не дало й всім здавалося, що він надалі ображає світ своїм, порушучим людський і божий закон, життям-буттям на волі. Ну бо хто ж міг би здогадатися, що Сергійко, який пер перед себе без пам’яті, провалився в старий розвалений колодязь біля колишньої лісничової хати, неподалік від Дуб’яжинського гостинця.

Коли відбувалося двоє похоронів – ковальового помічника Василька і грабаря Іванка, ніхто вже не запитував, навіщо треба було копати дві могили.

Юрій ГАВРИЛЮК

26.02.1985 року

А зуб ще й досі лежить – десь на більськових могилах.

Віктор Гонтаров, Посвята матері

Сіні льон

В долині за селом цївів сині льон. Сіні як небо.

Приїхала з міста красавіця-дівчина, тоненька як стеблінка, з очима сініми як льон, з мріями як сонечне проміне. Вишла замуж. Перев’язала чорни коси білою хусткою. Стала господиньою. „Господіня” – прозвала її заздросна старша золуовка. За іншу говуорку.

Молодіця-красавіця творила кругом себе красу. Цївівлі в горуодцьові астри. Жовті в вимити лугом помуост. І пришов свекор – роздохотався: „Сину, ти паню взяв! Пудлогі всьо мие і постіть пере. А хто за її буде нюос гуорку мужицьку долю?”

Сіні льне! Так як твою красу рвут, тягнут і лом’ят, так ламалася і гнулася молодість містової, замужньою вже дівчини. Гнулася над дорісїлим житом. Звук коси подуобни на зотхане пудрізаного жита, шорох колуоса, стерня обдіраюча до крові руки.

За межею така ж сусідка обтірала пуот заліваючий очі. І вицьвітаті з кожним роком тие очі. І з кожним роком доля льну сплеталася з долею дівчини.

В кунцьові марця звучала весна. Пеклі „буслову лапу” – піруог на свя-

то Благовіщення. Трава як густа зельона шуотка покривала пудвуорок. Падав теплі росяни дощик. Земля одкривалася до весняних робуот. Льон сіялі пуд Юрія.

А молодіця стала мамою. Народілася донечка. Проміничик. На Ілію. Льон тоже руос, прополоти весною. Сестричка-пудруосток крутілася коло молодіє мамі. По жнівах разом рвалі дорісїлі стебла з брашачими рижими голуовками. Сушили їх. На терніях терлі, трепалі на ступі, чесалі на шуотці. Куделі пралі на ковротках. Звівалі ніткі.

Льняная нітко, ти сієльські шовку! Ти біла і на ручнік на ікону, і на обрусок пуд хліб, на вишиту крижиком сорочку, на плахту і на світку. Набіралі тебе на бердо, сновалі, ткали на верстаках.

По святих вечорах у кожоді господині в хаті з’являвся верстак. Пуд світло лучини змучани очі ходілі вслієд за сувніцьою. Умієли руки пуд стукот дерев’яних кросьон вичаровувалі льняне полотно. Виткане полотно білілі на лугах. Лежалі такіє сієровати дорогі трудної жуночої долі пуд сонцьом і дощом, пуд місецьом і зорамі, аж вишла з їх вся сієрость і сталі білімі, як сніг.

З такого бієлого, промитого дощом і вибіляного сонцьом льну пошити бив празнічни одяг русіна і вишити мамін ручнік з пієсні.

Мама дієвчинкі, што росла на селіє, де руос сіні льон, одягала її погородському: бієли капелюшок, бієла сукеночка... „Смерть, смерть!” – сміяліся сієльські дієті. І мієсто одиходіло в непамєть. А час вирієзував на колішньому перекраснум ліцьові своїє сліди і білів скроні, як сонце льон.

Нема уже на полях Пудляша сієнього льну. Зарослі стежкі до старих полюов. І одиходят уже в непамєть колішні трудженіє, господині сієнього льну – наші мамі. І заростає травою забиття їхня доля і думка про щастє.

Леокадія САЄВІЧ

Золуовка, золвіця – чоловієкова сестра
Ятрошка – жуонка чоловієкового брата

Дуже часто побуваю в околиці на захід Дорогичина, передусім в селах Сіневичі, Клузівка та Минчево, де маю родичів та знайомих. Хочу описати ситуацію, яка там є – зокрема етнографічно-мовну.

Сумні думки про наші західні „креси”

В Городниках ці терени називають „Шляхта”, що має означати, що живуть там самі католики-поляки. Але це не зовсім так, є ще там чимало православних, які належать до парафії св. Миколи в Дорогичині.

Правда, люди тут вже не говорять українською говіркою, але розуміють її і я дуже часто говорю з ними по-нашому (бо й чого ховатися?). Відповідають мені, зрозуміло, по-польськи, але якихось „претензій” з цієї причини до мене не мають. Назагал також католики і православні тепер до себе якоїсь особливої антипатії не проявляють (певно половина цих католиків то також „наші люди”, є багато змішаних родин). Для цікавості додам, що в селі Клузівка майже всі родини мають одне прізвище – Яроцький. Половина з них це католики, а половина – православні.

Мушу додати, що такі села як Милковиці-Мацьки (колишня назва Милковичі-Руські), Пуцьковичі Надільні та Нагірні, заселені були руською шляхтою, яка ще у XVII столітті змагалася за православ'я та найпізніше сполонізувалася. У випадку Сіневичів православне населення найзніше прибуло воно сюди після парцеляції місцевого маєтку у кінці XIX сторіччя (всі православні живуть гуртом в цій частині, яку й сьогодні називають „Двором”).

Тепер перейду до Милкович, де багато прізвищ є українських – Ковальчук, Юрчук, Стефанюк та багато інших. Крім цього Милковичі належать до цих місцевостей, яких офіційні польські назви закінчуються на „-це”, але місцеві люди, хоч давно польськомовні, надалі говорять „-че”: *Milkowice* звуть *Milkowice*, *Putkowice* – *Putkowice*, *Sieniewice* – *Sieniewice* і так далі. В цьому останньому селі ще недавно на інформаційній таблиці з одного боку села було написано *Sieniewice*, а з другого *Sieniewice* – саме там, де живуть православні! Але дець півтора року тому ця „руська” таблиця була замінена на „правильну”. Стара назва є ще на давньому хресті, поставле-

ному у 1918 році (на фото вгорі). Ось як „правіцова” влада Дорогичинської гміни старається вимазати останні руські сліди.

Подумалось мені, що цікаво би виглядало, коли б комусь до голови прийшло змінити офіційну назву Сім'ятичів – з *Siemiatycze* на *Siemiatyce* – щоб тільки не звучала „po rusku”. Бо ж назви з саме такими закінченнями є свідченням цього, хто ці місцевості засновував і коли були вони заселені. Люди, які в них живуть, ще й сьогодні мимохіть вживають українських слів, як хоч би „колесо” тощо.

Коли забракло руських князів, нашою землею заволоділи нації, які дбали тут про себе, про свої інтереси. Вперше литовський князь Вітовт, який був фундатором першого костела в Дорогичині. Пізніше поляки, прусаки, росіяни та знов поляки, які і зараз стараються вимазати з краєвиду Дорогичинської землі все руське (українське). Наш народ мусив раніше чи пізніше полонізуватися, покидаючи свої традиції. На жаль, цей процес іде надалі і збирає живо.

Люди там мають свідомість передусім релігійну – або хтось є православний, або католик, але всі без винятку називають себе поляками. Українство

для них є чуже і коли я кажу, що почуваюся українцем, то не дають цьому віри, дивляться на мене як на щось незвичайне. Раз один запитався, чи мої предки не прийшли зі сходу. Це була православна людина, якої предки з того самого сходу, що і мої.

Ось такі зараз дивні часи, що людина, яка шанує рідну мову і традицію є чужинцем поміж своїми. Це мої такі думки. Мабуть хтось з ними може не погодитися, хтось скаже – не важливе ким я себе почуваю, важливе скільки маю грошей, як живу, а решта не має значення. Але це не так, бо всього за гроші не можна купити. Зокрема, не можна купити свого „я”, бо це не має ціни.

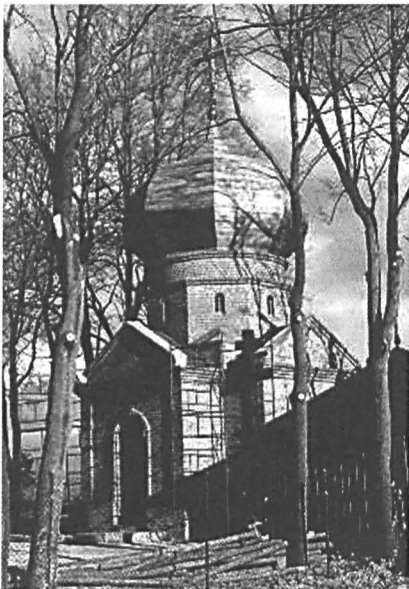
Наше покоління живе в складній епосі і від нас залежати буде як до нас будуть ставитися інші – чи як до „німих та глухих рабів”, які сліпо виконують чужі накази, чи як до рівних собі партнерів, які мають власну думку та гідність. Наші брати з-за Дорогичина своє „я” на жаль вже затратили. А не дай Бог, щоб і ми пішли цим шляхом.

Треба за своє змагатись, не дати собою маніпулювати!

Павло ПИТЕЛЬ
Городники над Бугом
Фото Ю. Гаврилюка

Єднаймося – але й не забуваймо!

Із деяким запізненням стало мені відомо, що мої слова, висказані 8 серпня 2004 року у селі Березино (що на Холмщині) після врочистої Служби Божої, якою започаткувала своє існування Церква Св. Володимира, прозвучали для декого „фальшивим звуком” (див. „Над Бугом і Нарвою” 5/2004, стор. 20). Шкода, що пан Яцек Барчинський із газети „Dziennik Wschodni”, якщо був присутнім на цьому святі, не захотів (побоявся?) поспілкуватися зі мною, а з мого (признаю – придовгого) виступу прокоментував, а передусім **перекрутив** лише одне речення. Отже, не було так, що *we wszystkich wcześniejszych wystąpieniach zabrakło mi* (тобто мені – О.С.) *jednego bliskiego jego sercu słowa „Ukraina”*, але приблизно, що *на жаль, у попередніх виступах відсутні були святі для православних холмшчаків слова: „Україна”, „український”*.

Могло б здаватися, що п. Барчинський стає на „захист” Владики Авеля та православного духовенства, адже ж мої слова спрямував я передусім в їх бік. Здається мета тут зовсім інша – це спроба переконати читача, що наше згідне співіснування пробує затьмарити поодинокий націоналіст, якому не до вподоби теперішня злагода поміж поляками і... саме ким? – Своїми? Тутьешніми? Русинами? Невже ж, як у довоєнні часи, не будемо називати українців українцями?

Впевненість у моїй правоті впливає із спрямованих мені слів подяки,

висказаних після свята. Одна старша жінка сказала, що вповні згідна зі мною, але сама **побоялася сказати це вголос**. Отже, така злагода нікому не може бути до вподоби.

Як пояснити страх перед словом „український” депортованим холмшчакам, які приїхали на свято чи то з північно-західних земель, чи то з України. Невігласам треба нагадати – депортованим за свою національність, а не віросповідання.

Владика Адам, архієпископ Перемиський і Новосанчівський, в інтерв'ю „Нашому слову” (№ 1 (2474) за 2005 р.) сказав м. ін. ...*загалом зауважується, що в нашому народі переважає риса щирої любові до всього, що рідне. Коли ми сьогодні не будемо дорожити власним «я» і піддаємось впливам чу-*

жої культури, то перестанемо бути народом (підкреслення моє). Висновок – можна плекати свою українськість православному людові на Лемківщині або Надсянні, але згадка про національне коріння православних холмшчаків це „фальшивий звук”?

Все це наслідки дотепер існуючих стереотипів та цілеспрямованої політики комуністичної влади. Обнадійливим фактором є численна участь у відкритті церкви місцевих поляків, які, я переконаний у цьому, у день Св. Володимира (28 липня) завжди зустрінуть привітно у селі Березино колишніх його жителів, незалежно від того чи почуваються вони українцями, чи ні.

Олександр СТЕЦЬ
Перемішль

Чую голос з минушини...

Щирі вітання редакції та всім підляшанам з далекої Росії!

Північне Підляшшя через Ваш часопис відкрив для себе та своїх знайомих декілька років тому, і зараз „Над Бугом і Нарвою” читаю завжди і з великим задоволенням.

Трошки про себе: батьки мої – вимушені переселенці з Надсяння на Івано-Франківщину в 1945 році (діда і багато іншої родини при цьому було вбито польськими бандитами). І ще з дитинства, пам'ятаю, дивувала мене мова бабці, діда, інших старших родичів, а також татові слова про те, що там в рідних місцях, такою мовою (не літературною) говорили всі з діда-прадіда, і не тільки українці, але й поляки, що між ними проживали. Зараз, вже багато років проживаючи в Росії (а туга за рідним на чужині, як Ви знаєте, особливо дає себе знати), розумію, що минуле не повернути, але дуже шкода, що сучасна українська мова назавжди втрачає свої складові – говірки холмшчаків, надсянців, підляшуків. Здається, в „Нашому слові” кілька років тому була опублікована хороша стаття про роль говірок, діалектів для подальшого розвитку і збагачення мо-

ви (шкода, але не пам'ятаю автора). Якщо їх роль недооцінювати, на перше місце виступають запозичення з чужих мов (приклад – розвиток української мови в СРСР).

Тому прошу вас, продовжуйте писати, творити, хоча би деколи, рідною говіркою (це камінь в город головного редактора, який нещодавно зізнався „Нашому Слову”, що останнім часом творить виключно на літературній мові). Думаю, не тільки я, а й ваші читачі з різних куточків світу з задоволенням і з захопленням читають написані говіркою поетичні та прозові твори Івана Киризука, Василя Петручука, Юрія Гаврилока.

І ще, дякую Вам за розміщені на сайті „Над Бугом і Нарвою” аудіофайли говірок Підляшшя. Знаєте, коли опановує мною ностальгичний настрій, слухаючи їх, особливо ті з південних районів, ніби-то чую голос з минушини вже покійних бабці, діда. Хоча би подумати – де Надсяння, а де Підляшшя?

Бажаю вам подальших творчих успіхів, фінансового благополуччя і вдячних читачів!

Василь СОХА
Санкт-Петербург, Росія

A gdzie telewizja za nasz abonament?

W bieżącym 2005 roku przypada „okrą-gła” 10. rocznica ukazania się pierwszej audycji telewizyjnej adresowanej do Ukraińców zamieszkających na Podlasiu. Audycja ta, nadawana w języku ukraińskim, porusza proble-my z życia codziennego naszego regionu.

Pierwsza, bodajże 10-minutowa audycja telewizyjna firmowana przez Warszawski Ośrodek Telewizyjny „wyszła” w świat w paź-dzierniku 1995 roku. Później były comiesięcz-ne audycje 20-minutowe. Można było je oglą-dać na terenie całego Podlasia, zarówno pół-nocnego, jak i południowego oraz na terenie obwodu brzeskiego, gdzie także mieszkają Ukraińcy. Było tak dzięki nadajnikowi tele-wizyjnemu w Chotyczach koło Łosic, który emitował nadawane w paśmie rozłącznym te-lewizyjnej „dwójki” audycje WOT-u.

W marcu 1997 roku powstał niezależny regionalny ośrodek telewizyjny w Białymsto-ku, który przejął produkcję i nadawanie au-dycji ukraińskiej. Jednak sygnał Telewizji Białystok, emitowany z centrum nadawcze-go w Krynicach pod Białymstokiem, w oko-licach Siemiatycz jest już bardzo słaby i oglą-danie audycji białostockich jest tu prawie niemożliwe. Chcąc oglądać Telewizję Bia-łystok zainstalowałem antenę szerokopasmo-wą z zasilaczem i wzmacniaczem. Przy do-brej pogodzie można coś „od biedy” zoba-czyć, ale obraz „śnieży” (trochę lepiej jest z głosem). Natomiast przy deszczu nie ma szans na nic. Dla porównania powiem, że antena skierowana na wschód umożliwia od-bieranie dwóch programów telewizji biało-ruskiej i dwóch rosyjskiej.

Z tego co mi wiadomo Telewizję Bia-łystok można oglądać do Bociek. To wielka szkoda, że cały powiat siemiatycki jest po-zbawiony regionalnej informacji i publicy-styki telewizyjnej, a w naszym przypadku au-dycji w języku ojczystym oraz prawosław-nej audycji „U źródeł wiary”.

Jeszcze przed dwoma laty taka sama sytu-acja była z Radiem Białystok, ale wzmocnio-no sygnał i przekierowano na nadajnik radio-wo-telewizyjny w Makarkach koło Grodziska w pow. siemiatyckim. Teraz słyszalność w pa-śmie 104,10 FM jest wprost idealna.

Moim zdaniem to samo można zrobić z sygnałem Telewizji Białystok. Nadajnik w Makarkach stoi nie w pełni wykorzystany. W dobie Polski Ludowej był wykorzystywa-ny przez „Interwizję” (zrzeszenie telewizji krajów socjalistycznych). Co prawda, jak kil-ka lat temu podawał „Głos Siemiatycz”, w Starostwie Powiatowym w Siemiatyczach

było spotkanie kierownictwa Telewizji Bia-łystok z władzami lokalnymi, na którym oma-wiano możliwości i warunki odbioru „przez Makarki” programu białostockiego, ale na de-klaracjach i dobrych chęciach się skończyło.

Dlaczego o tym piszę i poruszam ten tem-at? Moim zdaniem my, jako obywatele tego kraju, mamy prawo do telewizji publicznej – dwóch programów ogólnopolskich oraz programu regionalnego. Jako płatnik abona-mentu telewizyjnego uważam, że to się nam słusznie należy. Abonament nie jest niski, bo wynosi ponad 15 złotych miesięcznie. A przecież, jak podaje telewizja ogólnopolska, prowadząca kampanię reklamową mającą skłonić do bardziej powszechnego opłacania abonamentu, 50% sumy płaconej przez każ-dego z nas jest przeznaczane na telewizję re-

gionalną (16 ośrodków). Wynika z tego, że 50% naszego abonamentu to pieniądze wy-rzucane na wiatr!

Myślę, że zgodzi się ze mną wielu miesz-kańców powiatu siemiatyckiego, bo jak mi wiadomo bardzo wiele osób chciałoby od-bierać Telewizję Białystok, a zwłaszcza pro-gramy dla mniejszości narodowych. Może ktoś w końcu zwróci na ten problem uwagę. A problem jest i można go nazwać nawet dyskryminacją. Moim zdaniem władze wo-jewódzkie i siemiatyckie władze powiatowe oraz dyrekcja TV Białystok zdają sobie spra-wę z tego, że jest niedobór mediów regio-nalnych, ale mało co robią, aby to zmienić.

Paweł PYTEL
Pow. Siemiatycki

Я з землі над Сяном

Час від часу маю змогу почитати ваш часопис. Цікавить мене все, що на-ше, що торкається нашої віри і нашого народу. Я уродженець Улюча над Ся-ном, з якого то викинуто мене з бать-ками та односельчанами в час Акції „Вісла” на західні землі Польщі. Все таки любов до свого, передана мені батьками, допомагала й допомагає тут, в чужині, кохати свою віру, свою мову і свою рідну землю там над Сяном. Ни-ні посилаю вам кілька своїх віршів або думок на вищезгадані теми. Вони були писані протягом мого життя. Якщо мо-жете, то дуже прошу помістити їх на сторінках вашого часопису.

Василь ШЛЯХТИЧ
Вільканово

* * *

Колись я був на зустрічі
З тепер вже професором.
Його слова живуть в душі.
Сталися моїм взором.

Слова здавалося б прості
А зміст їх так багатий.
Вони нагадують мені
Щоб я майна не втратив.

Слова його звучали так...
– „Народ живе до тоді,
Як довго мова є жива
В якому будь народі”.

Цитата наведена в останній стріч-ці, це слова пана Михайла Лесіва

В нашій славній Україні (Акростих)

Вулиця ждала гніву слів
Ніхто не вірив що прийде
Анголи вже почали спів
Шестиголосним – ВОСКРЕСЕ!

Історія пригадає гнів
Його у церков хтось веде
Співаючи весь час приспів
Ласкаво й щиро – ВОСКРЕСЕ!

А ось діждались всі тих днів
В народі видно серце б'є
Нема вже тепер сумнівів
І діти кажуть – ВОСКРЕСЕ!

Йде голос сестер і братів
Упавший бачить вже себе
Кажуть невинно він терпів
Радійте всі – ВІН ВОСКРЕСЕ!

А вже здавалось що в Дніпрі
Їсть риба рибу й воду п'є
Нині брати наші у Москві
Ідучи кажуть – ВОСКРЕСЕ!

Прийміть подяку всім святам
За те що Україна стає
Яка будучи в ярмі
Все таки знала – ВОСКРЕСЕ!

1990.10.05.

Staraniem Urzędu Gminy w Grodzisku (pow. siemiatycki) powstała i została w tym roku wydana znakomita praca Tomasza Jaszczołta *Gmina Grodzisk k. Siemiatycz. Dzieje ziemi i mieszkańców*. Książka ta jest bardzo dobra pod każdym względem: uczciwa i głęboka w warstwie merytorycznej, ciekawie ilustrowana, ładnie wydana i naprawdę można pozazdrościć mieszkańcom grodziskiej gminy takiej monografii ich małej ojczyzny.

Monografia Grodziska i okolic

Grodzisk leży w zachodniej, „szlacheckiej” części powiatu siemiatyckiego i ludność prawosławna żyje tam w mniejszości, wśród polskiego i rzymsko-katolickiego otoczenia. Na terenie gminy są wprowadzone dwie parafie prawosławne: w samym Grodzisku i w Czarnej Cerkiewnej, ale większych skupisk ludności tego wyznania jest niewiele. Często w takich sytuacjach autorzy opracowań starają się zbagatelizować istnienie mniejszości religijnych czy etnicznych, ale w żadnym stopniu nie można takiego zarzutu postawić autorowi omawianej pracy. Właśnie pod tym kątem czytałem tę książkę wyjątkowo starannie – i naprawdę niczego nie mogę autorowi zarzucić! Bardzo to cieszy.

Co ta monografia zawiera? Zaczyna się od omówienia dziejów osadnictwa na opisywanym terenie, przy czym autor doskonale orientuje się w rodzinnych powiązaniach ruskich kniaziów niegdyś władających tymi ziemiami, a przy analizie źródeł archeologicznych nie pomniejsza znaczenia osadnictwa ruskiego. Omawiając dzieje prawosławia w Grodzisku i okolicach wspomina nawet istnienie w czasach przedunijnych prawosławnej świątyni w drobnoszlacheckich Twarogach, która to cerkiew bardzo rzadko wymieniana jest w opracowaniach.

Następnie ukazane są dzieje miasteczka i jego okolic na przestrzeni wieków aż do czasów najnowszych. Wiele uwagi autor poświęca rozwojowi szlacheckich zaścianków, ale także większej własności ziemskiej. Opisuje rozwój oświaty, inicjatyw gospodarczych, przedstawia wkład ludności gminy w walkę z różnymi najeźdźcami. Nie pomija też, oczywiście, religijnej strony życia mieszkańców. Dużo uwagi poświęca dziejom parafii unickiej, a potem prawosławnej tak w Grodzisku, jak i Czarnej. Píše obiektywnie, a nawet – co chcę podkreślić – z dużą kulturą osobistą. Świadectwem tego niech będzie choćby taka wzmianka o batiuszce-alkoholiku: *Ks. (imię nazwisko) na skutek niegospodarności i pewnych skłonności został dyscyplinarnie przeniesiony na psal-*

mistę do Drohiczyzna. Mało który autor-katolik odmówiłby sobie w takim miejscu użycia bardziej dosadnego sformułowania typu „pop-pijak przepijający mienie parafialne” lub czegoś w tym rodzaju...

W rozdziale „Miejscowości z obszaru gminy Grodzisk” zawarte są małe monografie poszczególnych wiosek, także z uwzględnieniem stosunków narodowościowych i religijnych. Widać z niego, że wsiami o przewadze ludności prawosławnej były Czarna Cerkiewna, Czarna Średnia, Czarna Wielka, Drochlin, Kozłowe,

Makarki, Sypnie, ale i w innych wioskach byli mieszkańcy niekatolicy. Ciekawym świadectwem problemów z tożsamością narodową niektórych osób mogą być takie na przykład dane: *W 1921 roku wieś liczyła (...) 308 Polaków i 2 Białorusinów, według wyznania 211 katolików i 99, prawosławnych* (Stadniki).

W końcowej części pracy umieszczone są aneksy źródłowe. Wśród nich teksty nadań wielkiego księcia Witolda, królów Aleksandra czy Zygmunta Starego, ale także dawne testamenty szlacheckie czy dokumenty kościelne. Są w książce wykazy właścicieli, urzędników, duchownych, tablice genealogiczne oraz bardzo bogata bibliografia.

W sumie czytelnik lokalny otrzymał pomnikowe dzieło o swoich stronach ojczystych i byłoby dziwne, gdyby ta książka nie trafiła pod grodziskie „strzechy”. Zaś autorowi należy się wielkie podziękowanie i szczerze wyrazy uznania.

Marko POLESZUK

Na zdjęciach: Centrum Grodziska z cerkwią oraz prawosławny krzyż z XIX w. we wsi Drochlin. Fot. J. Hawryluk

Tomasz Jaszczołt, *Gmina Grodzisk k. Siemiatycz. Dzieje ziemi i mieszkańców*, Grodzisk 2004, ss. 598, ilustr., nakład nie podany.

Чим живе підляський народ?

Січень – це місяць, в якому численними є колядні презентації за участю українських колядок та щедрівок, що проходять як у місцевих осередках культури, так і в школах з українською мовою. Цього року першим заходом, на якому можна було почути українські пісні різдвяно-новорічного циклу, був „Вечір колядок”, що відбувся 12 січня в Комплексі шкіл імені А. Міцкевича в Більську. Взяли в ньому участь діти та молодь з Початкової школи № 4 та Гімназії № 2, а також ансамбль „Ранок”.

„Вечір колядок” – це вже циклічний захід, організований в більській школі від 2000 року, учнями та катехетами як католицької, так православної релігій, а також – вчителями української мови та музики. Для дітей з українських груп – це передусім нагода показатися на загальношкільному фоні, підкреслити присутність української мови в житті школи. Адже вже від десяти років вписується вона напостійно в її життя.

На заході крім українських, провучали також колядки польською та білоруською мовами. З українським репертуаром виступили не лише діти, що вивчають українську мову, але й ті, які українських різдвяних пісень навчилися на уроках православної релігії. „Ранок”, якого учасники – це учні, або випускники більської школи, традиційно проспівав найкращі українські колядки та щедрівки, та склав підляські різдвяні та новорічні побажання.

15 січня подібний „Вечір колядок” пройшов у Початковій школі в Черемусі. Виступили на ньому діти з пер-

шого по шостий клас, які перед своїми батьками показали з різдвяно-новорічною програмою підготовленою усіма мовами, що їх вчать у школі: польською, українською, білоруською, російською, англійською та німецькою. Молодші діти з українських груп представили вертеп – українську народну різдвяну виставу, натомість старіші разом з учителькою, Йоанною Романюк, проспівали низку колядок і щедрівок. Слід відзначити, що на загальношкільному фоні виступ українських дітей був без сумніву найцікавішим, передусім з огляду на найбільшу автентичність презентованого репертуару та високий рівень виконання. Адже, деякі з дівчат, які вчать української мови, співають водночас в місцевому ансамблі „Гілочка”.

„Вечір колядок” завершив виступ дитячо-молодіжного хору, що діє при православної парафії в Черемусі. Його учасниками є між іншими дівчата, що учащують на заняття української мови, натомість на репертуар складаються й українські колядки. У виконанні хору прозвучали вони так само на „Вечері колядок”.

„Заколядуймо всі разом” – під таким заголовком 17 січня в Дитячому садочку № 9 „Лісова поляна” в Більську відбулася колядна презентація дошкільнят, що учащують на заняття української мови. Був це перший захід у садочку, на якому виступили лише діти з українських груп – досі презентувалися вони в основному при нагоді загальних урочистостей у садочку поруч з іншими малятами, або на заходах поза садочком, як наприклад на „Підляській осені”.

Зорганізування колядної презентації, яка згуртувала лише українських дітей, а не так як у минулих роках – всіх дошкільнят, є безпосереднім наслідком зростання значення навчання української мови в більському садочку, яке з кожним роком тішиться щораз більшим зацікавленням батьків. Цього року на заняття учащає в двох групах аж 77 дітей. Саме всі вони в народних костюмах проспівали на заході загальновідомі українські колядки та щедрівки, що їх навчилися в садочку. Виступив також ансамбль „Ранок”, в якому не бракує колишніх дошкільнят з садочка „Лісова поляна”. Захід завершило спільне колядування наймолодших дітей і ансамблю „Ранок”.

21 січня в Комплексі шкіл імені Адама Міцкевича в Більську знову пройшов „Вечір колядок”. Тим разом згуртував він лише дітей, що вивчають українську мову в Початковій школі № 4 та в Гімназії № 2.

Досі колядні презентації українських учнів відбувалися при нагоді ялинки. Проте цього року вчительки української мови вирішили розділити виступи і забаву для дітей і провести два окремі заходи.

Першим був „Вечір колядок”. Його програма виглядала так як майже всіх того роду заходів – діти та молодь з окремих класів, починаючи з першого початкової школи по третій гімназії, підготували або короткі вертепи, або декілька колядок чи щедрівок, та презентували їх перед своїми ровесниками і батьками. Виступив так само ансамбль „Ранок”, постійний учасник українських заходів, який до

речі створився при більській „четвірці”. Захід завершило спільне колядування українських дітей.

Останнім заходом для українських дітей, пов’язаним з різдвяно-новорічним циклом, була ялинка. Цього року пройшла вона 23 січня, традиційно в спортивному залі Комплексу шкіл імені Адама Міцкевича в Більську. Узяли в ній участь як діти зі школи, так і дошкільнята з садочка № 9.

Найбільш очікуваним того дня всіма дітьми гостем, був Святий Миколай. Та як і в попередніх роках, приніс він учням подарунки – солодощі, календарі на 2005 рік, а молодшим також книжечки з українськими казками. Слід було за них подякувати українською піснею або віршем. Святотні „пачки” отримали не лише діти з Більська, але й учні, які на уроки української мови учащують у школах в Орлі, Черемусі та Білостоці.

Ялинка не обмежилася тільки врученням подарунків. Були також гри і конкурси, які для молодших підготували старіші діти, а також танцювальна забава при українській музиці.

Ялинка є найбільшим заходом за участю українських дітей та їхніх батьків. Її мета – як розважальна, так інтеграційна – це в основному нагода спільно провести час в українському середовищі, разом з іншими учнями та батьками. Організатором заходу був Союз українців Підляшшя.

З 31 січня проходили в Біловезі традиційні тижневі варшати ансамблю „Ранок”, як його вокальної, так танцювальної груп. Однак

на відміну від попередніх років, крім дітей з підляського колективу вперше взяли в них участь діти з групи „Ранкова роса” з Рівногню, яка виконує як автентичний поліський фольклор, так загальновідомі українські пісні. Була це перша того роду інтеграційна зустріч, під час якої молоді виконавці з Підляшшя та України спільно проводили репетиції.

Заняття повели інструктори з Рівного. Над манерою

виконання та новим репертуаром вокальної частини „Ранку” працювали учасники відомого на Підляшші ансамблю „Горина”, водночас керівники дитячої групи „Ранкова роса”. Натомість нових танців як старіших, так молодших дітей вчив Борис Бунь, хореограф, який не раз уже працював з підляськими танцюристами.

Крім тяжкої праці, варштати в Біловезі дали змогу молодим українцям позна-

йомитися та спільно провести вільний час зимових канікул. Адже, крім репетицій діти та молодь проводили гри і забави, організували дискотеки, робили вогнища. Для молодих підляшуків була це нагода перевірити в розмовах з ровесниками з України, наскільки знають вони українську мову. Тижневий музично-танцювальний варштат для українських дітей з Польщі та України поєднаний з інтеграційним відпочинком зорганізував традиційно Союз українців Підляшшя.

Комплекс шкіл імені Адама Міцкевича – є не лише місцем, де проходять заходи за участю українських дітей. З огляду на велику кількість учнів, що учащують на заняття української мови, більська школа є так само місцем проведення студентських практик українськими філологами. Від кількох років приїжджають сюди студенти, в основному з Університету Марії-Кюрі Склодовської та з Люблинського католицького університету.

З 14 по 25 лютого знову в більській школі проводили практики українські філологи з Люблина. Тим разом завітали до Більська три особи – студенти четвертого курсу УМЦС. Протягом двох тижнів підготовлялися вони до самостійного проведення занять: придивлялися до уроків, стежили за роботою вчителя, порівнювали свої теоретичні знання з педагогіки з практикою, тощо. Крім української мови, проводили також госпітації з інших предметів, щоб побачити як взагалі виглядає праця в школі. Самі поведуть уроки вже на черговій практиці, що триватиме шість тижнів.

Натомість від 28 лютого до 11 березня перебували в Більську студенти слов'ян-

ської філології Люблинського католицького університету. Була це вже їхня друга практика, під час якої самостійно вели заняття з дітьми. Крім Комплексу шкіл ім. А. Міцкевича, відвідали вони також Дитячий садочок №9 «Лісова поляна», де стежили за заняттями з дошкільнятами та знайомилися з програмою «До традиції», що її здійснюється в садочку.

Наприкінці лютого фольковий ансамбль „Черемшина” з Черемухи, відомий з виконань українського репертуару, в студію Радіо Білосток та в пленері в Липовому Мості неподалік від Білостоку записував відеокліпи до своїх пісень. Реалізацією зайнялося приватне Підляське телебачення у Білостоці.

Для потреб теледисків група здійснила записи до дев'яти пісень з двох своїх дисків – першого під заголовком „...” та останнього „Нулaj róki czas”. Знайшлися серед них в основному українські пісні, в тому співані лемківським та підляським діалектами, а також одна білоруська. З-посеред підляського репертуару „Черемшина” вибрала для відеокліпу христинну пісню з Черемухи-села „Лід трищит...”, записану від жінок з місцевого колективу.

5 березня в студентському клубі Гвінт у Білостоці, за участю української, російської, білоруської та балканської музики, пройшли танцювальні запуски. Вперше повів забаву ді-джей Богун. Захід традиційно зорганізував Білостоцький відділ Союзу українців Підляшшя.

Людмила ФИЛИМОНЮК

Wielkanocne pisanki

Corocznie przed Świętami Wielkanocnymi w Zespole Szkół im. Adama Mickiewicza w Bielsku Podlaskim przeprowadzane są konkursy wykonywania pisanek, w których biorą udział uczniowie zarówno szkoły podstawowej jak i gimnazjum, w tym dzieci uczące się języka ukraińskiego. (af)

Na zdjęciu u góry: Nauczycielka języka ukraińskiego Elżbieta Tomczuk pomaga uczniom szkoły podstawowej w farbowaniu pokrytych woskiem pisanek. Poniżej: Uczennice klasy szóstej z dumą prezentują swoje dzieło.

Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym

Rozdział 1 Przepisy ogólne

Art. 1.

Ustawa reguluje sprawy związane z zachowaniem i rozwojem tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowaniem i rozwojem języka regionalnego, a także sposób realizacji zasady równego traktowania osób bez względu na pochodzenie etniczne oraz określa zadania i kompetencje organów administracji rządowej i jednostek samorządu terytorialnego w zakresie tych spraw.

Art. 2.

1. Mniejszością narodową, w rozumieniu ustawy, jest grupa obywateli polskich, która spełnia łącznie następujące warunki:

- 1) jest mniej liczba od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej;
- 2) w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją;
- 3) dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji;
- 4) ma świadomość własnej historycznej wspólnoty narodowej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę;
- 5) jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat;
- 6) utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie.

2. Za mniejszości narodowe uznaje się następujące mniejszości:

- 1) białoruską;
- 2) czeską;
- 3) litewską;
- 4) niemiecką;
- 5) ormiańską;
- 6) rosyjską;
- 7) słowacką;
- 8) ukraińską;
- 9) żydowską.

3. Mniejszością etniczną, w rozumieniu ustawy, jest grupa obywateli polskich, która spełnia łącznie następujące warunki:

- 1) jest mniej liczba od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej;
- 2) w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją;
- 3) dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji;
- 4) ma świadomość własnej historycznej wspólnoty etnicznej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę;
- 5) jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat;

6) nie utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie.

4. Za mniejszości etniczne uznaje się następujące mniejszości:

- 1) karaimską;
- 2) łemkowską;
- 3) romską;
- 4) tatarską.

Art. 3.

Ilekroć w ustawie jest mowa o:

- 1) mniejszościach - rozumie się przez to mniejszości narodowe i etniczne, o których mowa w art. 2;
- 2) języku mniejszości - rozumie się przez to własny język mniejszości narodowej lub etnicznej, o których mowa w art. 2.

Art. 4.

1. Każda osoba należąca do mniejszości ma prawo do swobodnej decyzji o traktowaniu jej jako osoby należącej bądź też nienależącej do mniejszości, a wybór taki lub korzystanie ze związanych z tym wyborem praw nie pociąga za sobą jakichkolwiek niekorzystnych skutków.

2. Nikt nie może być obowiązany, inaczej niż na podstawie ustawy, do ujawnienia informacji o własnej przynależności do mniejszości lub ujawnienia swojego pochodzenia, języka mniejszości lub religii.

3. Nikt nie może być obowiązany do udowodnienia własnej przynależności do danej mniejszości.

4. Osoby należące do mniejszości mogą korzystać z praw i wolności wynikających z zasad zawartych w niniejszej ustawie indywidualnie, jak też wspólnie z innymi członkami swojej mniejszości.

Art. 5.

1. Zabrania się stosowania środków mających na celu asymilację osób należących do mniejszości, jeżeli środki te są stosowane wbrew ich woli.

2. Zabrania się stosowania środków mających na celu zmianę proporcji narodowościowych lub etnicznych na obszarach zamieszkałych przez mniejszości.

Art. 6.

1. Zabrania się dyskryminacji wynikającej z przynależności do mniejszości.

2. Organy władzy publicznej są obowiązane podejmować odpowiednie środki w celu:

- 1) popierania pełnej i rzeczywistej równości w sferze życia ekonomicznego, społecznego, politycznego i kulturalnego pomiędzy osobami należącymi do mniejszości, a osobami należącymi do większości;

- 2) ochrony osób, które są obiektem dyskryminacji, wrogości lub przemocy, będących skutkiem ich przynależności do mniejszości;
- 3) umacniania dialogu międzykulturowego.

Rozdział 2

Używanie języka mniejszości

Art. 7.

1. Osoby należące do mniejszości mają prawo do używania i pisowni swoich imion i nazwisk zgodnie z zasadami pisowni języka mniejszości, w szczególności do rejestracji w aktach stanu cywilnego i dokumentach tożsamości.

2. Imiona i nazwiska osób należących do mniejszości zapisane w alfabecie innym niż alfabet łaciński podlegają transliteracji.

3. Minister właściwy do spraw administracji publicznej w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych określi, w drodze rozporządzenia, sposób transliteracji, o której mowa w ust. 2, uwzględniając zasady pisowni języka mniejszości.

Art. 8.

Osoby należące do mniejszości mają w szczególności prawo do:

- 1) swobodnego posługiwania się językiem mniejszości w życiu prywatnym i publicznie;
- 2) rozpowszechniania i wymiany informacji w języku mniejszości;
- 3) zamieszczania w języku mniejszości informacji o charakterze prywatnym;
- 4) nauki języka mniejszości lub w języku mniejszości.

Art. 9.

1. Przed organami gminy, obok języka urzędowego, może być używany, jako język pomocniczy, język mniejszości.

2. Język pomocniczy może być używany jedynie w gminach, w których liczba mieszkańców gminy należących do mniejszości, której język ma być używany jako język pomocniczy, jest nie mniejsza niż 20% ogólnej liczby mieszkańców gminy i które zostały wpisane do Urzędowego Rejestru Gmin, w których używany jest język pomocniczy, zwanego dalej „Urzędowym Rejestrem”.

3. Możliwość używania języka pomocniczego oznacza, że osoby należące do mniejszości, z zastrzeżeniem ust. 5, mają prawo do:

- 1) zwracania się do organów gminy w języku pomocniczym w formie pisemnej lub ustnej;
- 2) uzyskiwania, na wyraźny wniosek, odpowiedzi także w języku pomocniczym w formie pisemnej lub ustnej.

4. Dopuszcza się wniesienie podania w języku pomocniczym. Wniesienie podania w języku pomocniczym nie stanowi braku powodującego pozostawienie podania bez rozpoznania.

5. Procedura odwoławcza odbywa się wyłącznie w języku urzędowym.

6. Nikt nie może uchylić się od wykonania zgodnego z prawem polecenia lub orzeczenia wydanego w języku urzędowym, jeżeli okoliczności wymagają niezwłocznego jego wykonania, aby mogło osiągnąć swój cel.

7. Wątpliwości rozstrzygane są na podstawie dokumentu sporządzonego w języku urzędowym.

Art. 10.

1. Wpisu do Urzędowego Rejestru dokonuje prowadzący Urzędowy Rejestr minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych, na podstawie wniosku rady gminy.

2. Wniosek, o którym mowa w ust. 1, powinien zawierać w szczególności dane urzędowe dotyczące liczby mieszkańców gminy, w tym liczby mieszkańców należących do mniejszości, której język ma być używany jako język pomocniczy oraz uchwałę rady gminy o wyrażeniu zgody na wprowadzenie języka pomocniczego wraz ze wskazaniem języka mniejszości, który ma być językiem pomocniczym.

3. Przed dokonaniem wpisu do Urzędowego Rejestru, minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych weryfikuje wniosek, o którym mowa w ust. 1. Minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych może odmówić dokonania wpisu do Urzędowego Rejestru, jeżeli wniosek nie spełnia wymogów określonych w ust. 2.

4. Minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych odmawia dokonania wpisu do Urzędowego Rejestru jeżeli liczba mieszkańców gminy należących do mniejszości, której język ma być używany jako język pomocniczy, jest mniejsza niż 20% ogólnej liczby mieszkańców tej gminy.

5. Na odmowę dokonania wpisu do Urzędowego Rejestru radzie gminy przysługuje skarga do sądu administracyjnego.

6. Minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych na wniosek rady gminy wykreśla gminę z Urzędowego Rejestru.

7. Minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych określi, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw administracji publicznej, w drodze rozporządzenia, sposób prowadzenia Urzędowego Rejestru oraz wzór wniosku, o którym mowa w ust. 1, uwzględniając w szczególności dane pozwalające na jednoznaczną identyfikację gminy (nazwa województwa, nazwa powiatu, nazwa gminy) oraz informacje, o których mowa w ust. 2.

Art. 11.

1. W gminie wpisanej do Urzędowego Rejestru pracownikom zatrudnionym w urzędzie gminy, w jednostkach pomocniczych gminy oraz w gminnych jednostkach i zakładach budżetowych może być przyznany dodatek z tytułu znajomości języka pomocniczego obowiązującego na terenie tej gminy. Zasady przyznawania dodatku oraz jego wysokość określają przepisy dotyczące zasad wynagradzania pracowników samorządowych.

2. Znajomość języka pomocniczego potwierdza dyplom, zaświadczenie lub certyfikat.

3. Minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych określi, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw oświaty i wychowania, w drodze rozporządzenia, wykaz dyplomów, zaświadczeń lub certyfikatów, o których mowa w ust. 2, uwzględniając wszystkie języki mniejszości.

Art. 12.

1. Dodatkowe tradycyjne nazwy w języku mniejszości mogą być używane obok:

1) urzędowych nazw miejscowości i obiektów fizjograficznych,

2) nazw ulic - ustalonych w języku polskim na podstawie odrębnych przepisów.

2. Dodatkowe nazwy, o których mowa w ust. 1, mogą być używane jedynie na obszarze gmin wpisanych do, prowadzonego przez ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych Urzędowego Rejestru gmin, na których obszarze używane są nazwy w języku mniejszości, zwanego dalej „Rejestrem gmin”. Wpisu do Rejestru gmin dokonuje minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych na wniosek rady gminy, na której obszarze nazwy te mają być używane, z zastrzeżeniem ust. 7 i art. 13 ust. 1-7.

3. Dodatkowe nazwy, o których mowa w ust. 1, nie mogą nawiązywać do nazw z okresu 1933-1945, nadanych przez władze Trzeciej Rzeszy Niemieckiej lub Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich.

4. Dodatkowe nazwy, o których mowa w ust. 1, mogą być wprowadzone na terenie całej gminy lub w poszczególnych miejscowościach.

5. Dodatkowe nazwy, o których mowa w ust. 1, umieszczane są po nazwie w języku polskim i nie mogą być stosowane samodzielnie.

6. Ustalenie dodatkowej nazwy w języku mniejszości następuje zgodnie z zasadami pisowni tego języka.

7. Dodatkowa nazwa miejscowości lub obiektu fizjograficznego w języku mniejszości może być ustalona na wniosek rady gminy, jeżeli:

1) liczba mieszkańców gminy należących do mniejszości jest nie mniejsza niż 20% ogólnej liczby mieszkańców tej gminy, lub, w przypadku miejscowości zamieszkałej, za ustaleniem dodatkowej nazwy miejscowości w języku mniejszości opowiedziała się w konsultacjach, przeprowadzonych w trybie określonym

w art. 5a ust. 2 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 191, z późn. zm.)(1), ponad połowa mieszkańców tej miejscowości biorących udział w konsultacjach;

2) wniosek rady gminy uzyskał pozytywną opinię Komisji Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych, utworzonej na podstawie ustawy z dnia 29 sierpnia 2003 r. o urzędowych nazwach miejscowości i obiektów fizjograficznych (Dz.U. Nr 166, poz. 1612).

8. Do ustalania dodatkowych nazw ulic w języku mniejszości zastosowanie mają przepisy ustawy, o której mowa w ust. 7 pkt 1.

Art. 13.

1. Rada gminy przedstawia wniosek, o którym mowa w art. 12 ust. 7, na wniosek mieszkańców gminy należących do mniejszości lub z inicjatywy własnej. W przypadku wniosku dotyczącego nazwy miejscowości zamieszkałej, rada gminy jest obowiązana uprzednio przeprowadzić w tej sprawie konsultacje z mieszkańcami tej miejscowości, w trybie określonym w art. 5a ust. 2 ustawy o samorządzie gminnym.

2. Rada gminy przedstawia wniosek, o którym mowa w art. 12 ust. 7, ministrowi właściwemu do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych za pośrednictwem wojewody.

3. Wniosek, o którym mowa w art. 12 ust. 7, powinien zawierać:

1) uchwałę rady gminy w sprawie ustalenia dodatkowej nazwy miejscowości lub obiektu fizjograficznego;

2) prawidłowe brzmienie urzędowej nazwy miejscowości lub obiektu fizjograficznego w języku polskim;

3) w przypadku obiektu fizjograficznego - opinie zarządów województw, na których terenie obiekt się znajduje,

4) proponowane brzmienie nazwy dodatkowej w języku mniejszości;

5) omówienie wyników konsultacji, o których mowa w ust. 1 i w art. 12 ust. 7 pkt 1;

6) informację o kosztach finansowych wprowadzenia proponowanej zmiany.

4. Wymóg zasięgnięcia opinii uznaje się za spełniony w przypadku niewyrażenia opinii, o których mowa w ust. 3 pkt 3, w terminie 30 dni od dnia otrzymania wystąpienia o opinię.

5. Wojewoda jest obowiązany przekazać ministrowi właściwemu do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych wniosek, o którym mowa w art. 12 ust. 7, nie później niż w ciągu 30 dni od dnia jego otrzymania, dołączając swoją opinię. Minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych przekazuje Komisji Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych wniosek do zaopiniowania. Komisja Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych przedstawia ministrowi właściwemu do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych swoją opinię, za pośrednictwem ministra właściwe-

go do spraw administracji publicznej, niezwłocznie po zapoznaniu się z wnioskiem.

6. Dodatkową nazwę miejscowości lub obiektu fizjograficznego w języku mniejszości uważa się za ustaloną, jeżeli została wpisana do Rejestru gmin.

7. Wpisu, o którym mowa w ust. 6, dokonuje minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych, po uzyskaniu pozytywnej opinii Komisji Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych.

8. Minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych odmówi wpisania do Rejestru gmin dodatkowej nazwy miejscowości lub obiektu fizjograficznego w języku mniejszości lub wykreśli nazwę z tego Rejestru, jeżeli będzie nawiązywała do nazwy z okresu 1933-1945, nadanej przez władze Trzeciej Rzeszy Niemieckiej lub Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich.

9. Na odmowę dokonania wpisu, o którym mowa w ust. 6, i na wykreślenie, o którym mowa w ust. 8, radzie gminy przysługuje skarga do sądu administracyjnego.

10. Minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw administracji publicznej, określi, w drodze rozporządzenia, wzory wniosków rady gminy:

1) o wpisanie gminy do Rejestru gmin,
2) o ustalenie dodatkowej nazwy miejscowości lub obiektu fizjograficznego w języku mniejszości - biorąc pod uwagę szczegółowy zakres informacji umieszczanych w Rejestrze gmin.

11. Minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw administracji publicznej, określi, w drodze rozporządzenia, sposób prowadzenia Rejestru gmin oraz szczegółowy zakres informacji umieszczanych w tym Rejestrze, uwzględniając określenie województwa i powiatu, na których obszarze położona jest gmina, nazwę gminy, urzędową nazwę miejscowości lub obiektu fizjograficznego oraz dodatkową nazwę w języku mniejszości.

12. Minister właściwy do spraw transportu, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych i ministrem właściwym do spraw administracji publicznej, określi, w drodze rozporządzenia, szczegóły dotyczące umieszczania na znakach i tablicach dodatkowych nazw w języku mniejszości, uwzględniając w szczególności wielkość i styl czcionki nazw w języku polskim i w języku mniejszości.

Art. 14.

Przez liczbę mieszkańców gminy należących do mniejszości, o której mowa w art. 9 ust. 2, art. 10 ust. 4 i art. 12 ust. 7 pkt 1, należy rozumieć liczbę urzędowo ustaloną jako wynik ostatniego spisu powszechnego.

Art. 15.

1. Koszty związane z wprowadzeniem i używaniem na obszarze gminy języka pomocniczego oraz koszty związane z wprowadzeniem dodatkowych nazw, o których mowa w art. 12 ust. 1, w języku mniejszości ponosi, z zastrzeżeniem ust. 2, budżet gminy.

2. Koszty związane z wymianą tablic informacyjnych, wynikającą z ustalenia dodatkowej nazwy miejscowości lub obiektu fizjograficznego w języku mniejszości ponosi budżet państwa.

Art. 16.

Minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych zarządza tłumaczenie niniejszej ustawy na języki mniejszości.

Rozdział 3 Oświata i kultura

Art. 17.

Realizacja prawa osób należących do mniejszości do nauki języka mniejszości lub w języku mniejszości, a także prawa tych osób do nauki historii i kultury mniejszości odbywa się na zasadach i w trybie określonych w ustawie z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 i Nr 281, poz. 2781).

Art. 18.

1. Organy władzy publicznej są obowiązane podejmować odpowiednie środki w celu wspierania działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości.

2. Środkami, o których mowa w ust. 1, mogą być w szczególności dotacje celowe lub podmiotowe na:

- 1) działalność instytucji kulturalnych, ruchu artystycznego i twórczości mniejszości oraz imprez artystycznych mających istotne znaczenie dla kultury mniejszości;
- 2) inwestycje służące zachowaniu tożsamości kulturowej mniejszości;
- 3) wydawanie książek, czasopism, periodyków i druków ulotnych w językach mniejszości lub w języku polskim, w postaci drukowanej oraz w innych technikach zapisu obrazu i dźwięku;
- 4) wspieranie programów telewizyjnych i audycji radiowych realizowanych przez mniejszości;
- 5) ochronę miejsc związanych z kulturą mniejszości;
- 6) działalność świetlicową;
- 7) prowadzenie bibliotek oraz dokumentacji życia kulturalnego i artystycznego mniejszości;
- 8) edukację dzieci i młodzieży realizowaną w różnych formach;

9) propagowanie wiedzy o mniejszościach;
10) inne programy realizujące cele, o których mowa w ust. 1, oraz wspierające integrację obywatelską mniejszości.

3. Dotacje, o których mowa w ust. 2, przyznawane z części budżetu państwa, której dysponentem jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych, mogą być udzielane z pominięciem otwartego konkursu ofert. Minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych corocznie ogłasza zasady postępowania w sprawach dotyczących udzielania dotacji, o których mowa w ust. 2. Przepisy art. 14-18 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. Nr 96, poz. 873 oraz z 2004 r. Nr 64, poz. 593, Nr 116, poz. 1203 i Nr 210, poz. 2135) stosuje się odpowiednio.

4. Środkami, o których mowa w ust. 1, mogą być również środki przekazywane z budżetu jednostki samorządu terytorialnego organizacjom lub instytucjom, realizującym zadania służące ochronie, zachowaniu i rozwojowi tożsamości kulturowej mniejszości.

5. Dotacje podmiotowe, o których mowa w ust. 2, mogą otrzymywać organizacje mniejszości lub mające istotne znaczenie dla kultury mniejszości instytucje kulturalne. Przepis art. 73 ust. 4 ustawy z dnia 26 listopada 1998 r. o finansach publicznych (Dz.U. z 2003 r. Nr 15, poz. 148, z późn. zm.)[2] stosuje się odpowiednio.

Rozdział 4 Język regionalny

Art. 19.

1. Za język regionalny w rozumieniu ustawy, zgodnie z Europejską Kartą Języków Regionalnych lub Mniejszościowych, uważa się język, który:

- 1) jest tradycyjnie używany na terytorium danego państwa przez jego obywateli, którzy stanowią grupę liczącą mniej niż połowę ludności tego państwa;
 - 2) różni się od oficjalnego języka tego państwa; nie obejmuje to ani dialektów oficjalnego języka państwa, ani języków migrantów.
2. Językiem regionalnym w rozumieniu ustawy jest język kaszubski. Przepisy art. 7-15 stosuje się odpowiednio, z tym że przez liczbę mieszkańców gminy, o której mowa w art. 14, należy rozumieć liczbę osób posługujących się językiem regionalnym, urzędowo ustaloną jako wynik ostatniego spisu powszechnego.

Art. 20.

1. Realizacja prawa osób posługujących się językiem, o którym mowa w art. 19, do nauki tego języka lub w tym języku odbywa się na zasadach i w trybie określonych w ustawie wymienionej w art. 17.

2. Organy władzy publicznej są obowiązane podejmować odpowiednie środki w celu wspierania działalności zmierzającej do zachowania i rozwoju języka, o którym mowa w art.

19. Przepisy art. 18 ust. 2 i 3 oraz ust. 5 stosuje się odpowiednio.

3. Środkami, o których mowa w ust. 2, mogą być również środki przekazywane z budżetu jednostki samorządu terytorialnego organizacjom lub instytucjom, realizującym zadania służące zachowaniu i rozwojowi języka, o którym mowa w art. 19.

Rozdział 5

Organy do spraw mniejszości narodowych i etnicznych

Art. 21.

1. Organem administracji rządowej w sprawach objętych ustawą jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych.

2. Minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych w szczególności:

1) sprzyja realizacji praw i potrzeb mniejszości poprzez podejmowanie działań na rzecz mniejszości i inicjowanie programów dotyczących:

a) zachowania i rozwoju tożsamości, kultury i języka mniejszości, przy zapewnieniu pełnej integracji obywatelskiej osób należących do mniejszości,

b) realizacji zasady równego traktowania osób bez względu na pochodzenie etniczne;

2) współdziała z właściwymi organami w zakresie przeciwdziałania naruszaniu praw mniejszości;

3) dokonuje analiz i ocen sytuacji prawnej i społecznej mniejszości, w tym w zakresie realizacji zasady, o której mowa w pkt 1 lit. b;

4) upowszechnia wiedzę na temat mniejszości oraz ich kultury, a także inicjuje badania nad sytuacją mniejszości, w tym w zakresie dyskryminacji, o której mowa w art. 6 ust. 1, jej przejawów oraz metod i strategii przeciwdziałania jej występowaniu;

5) podejmuje działania na rzecz zachowania i rozwoju języka, o którym mowa w art. 19.

Art. 22.

1. Do zadań wojewody należą:

1) koordynowanie na obszarze województwa działań organów administracji rządowej, realizujących zadania na rzecz mniejszości;

2) podejmowanie działań na rzecz respektowania praw mniejszości i przeciwdziałanie naruszaniu tych praw i dyskryminacji osób należących do mniejszości;

3) podejmowanie działań na rzecz rozwiązywania problemów mniejszości;

4) podejmowanie działań na rzecz respektowania praw osób posługujących się językiem, o którym mowa w art. 19.

2. W celu realizacji zadań, o których mowa w ust. 1, wojewoda współdziała z organami samorządu terytorialnego i organizacjami społecznymi, w szczególności z organizacjami mniejszości oraz opiniuje programy na rzecz mniejszości, a także zachowania i rozwoju języka, o którym mowa w art. 19, realizowane na terenie danego województwa.

3. Wojewoda może ustanowić pełnomocnika do spraw mniejszości narodowych i etnicznych w trybie art. 35 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o administracji rządowej w województwie (Dz.U. z 2001 r. Nr 80, poz. 872, z późn. zm.)[3] na czas nieoznaczony.

Art. 23.

1. Tworzy się Komisję Wspólną Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych jako organ opiniodawczo-doradczy Prezesa Rady Ministrów, zwaną dalej „Komisją Wspólną”.

2. Do zadań Komisji Wspólnej należy:

1) wyrażanie opinii w sprawach realizacji praw i potrzeb mniejszości, w tym ocena sposobu realizacji tych praw oraz formułowanie propozycji w zakresie działań zmierzających do zapewnienia realizacji praw i potrzeb mniejszości;

2) opiniowanie programów służących tworzeniu warunków sprzyjających zachowaniu i rozwojowi tożsamości kulturowej mniejszości oraz zachowaniu i rozwojowi języka regionalnego;

3) opiniowanie projektów aktów prawnych dotyczących spraw mniejszości;

4) opiniowanie wysokości i zasad podziału środków przeznaczonych w budżecie państwa na wspieranie działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości oraz zachowania i rozwoju języka regionalnego;

5) podejmowanie działań na rzecz przeciwdziałania dyskryminacji osób należących do mniejszości.

3. W celu realizacji swoich zadań Komisja Wspólna:

1) współdziała z organami administracji rządowej i samorządu terytorialnego oraz z zainteresowanymi organizacjami społecznymi;

2) może zwracać się do instytucji, placówek i środowisk naukowych oraz organizacji społecznych w szczególności o opinie, stanowiska, ekspertyzy lub informacje;

3) może zapraszać do udziału w swoich pracach przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych i środowisk naukowych.

Art. 24.

1. W skład Komisji Wspólnej wchodzi:

1) przedstawiciele organów administracji rządowej:

a) ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych,

b) ministra właściwego do spraw administracji publicznej,

c) ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego,

d) ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania,

e) ministra właściwego do spraw finansów publicznych,

f) ministra właściwego do spraw pracy,

g) Ministra Sprawiedliwości,

h) ministra właściwego do spraw wewnętrz-

nych,

i) ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego,

j) ministra właściwego do spraw zagranicznych,

k) Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego,

l) Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa,

m) Szefa Kancelarii Prezesa Rady Ministrów;

2) przedstawiciele mniejszości w liczbie:

a) dwóch przedstawicieli mniejszości białoruskiej,

b) jeden przedstawiciel mniejszości czeskiej,

c) dwóch przedstawicieli mniejszości litewskiej,

d) dwóch przedstawicieli mniejszości niemieckiej,

e) jeden przedstawiciel mniejszości ormiańskiej,

f) jeden przedstawiciel mniejszości rosyjskiej,

g) jeden przedstawiciel mniejszości słowackiej,

h) dwóch przedstawicieli mniejszości ukraińskiej,

i) jeden przedstawiciel mniejszości żydowskiej,

j) jeden przedstawiciel mniejszości karaimskiej,

k) dwóch przedstawicieli mniejszości łemkowskiej,

l) dwóch przedstawicieli mniejszości romskiej,

ł) jeden przedstawiciel mniejszości tatarskiej;

3) dwóch przedstawicieli społeczności posługującej się językiem, o którym mowa w art. 19;

4) sekretarz Komisji Wspólnej, którym jest pracownik urzędu obsługującego ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych.

2. Prezes Rady Ministrów powołuje i odwołuje członków Komisji Wspólnej na wniosek ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych.

3. Minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych zawiadamia organy, o których mowa w ust. 1 pkt 1, oraz organizacje mniejszości oraz społeczności posługującej się językiem, o którym mowa w art. 19, o zamiarze wystąpienia do Prezesa Rady Ministrów z wnioskiem, o którym mowa w ust. 2.

4. Organy, o których mowa w ust. 1 pkt 1, zgłaszają ministrowi właściwemu do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych swoich kandydatów na członków Komisji Wspólnej w terminie 90 dni od dnia otrzymania zawiadomienia, o którym mowa w ust. 3.

5. Poszczególne mniejszości, o których mowa w art. 2, oraz społeczność posługująca się językiem, o którym mowa w art. 19, zgłaszają ministrowi właściwemu do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych swoich kandydatów na członków Komisji Wspólnej reprezentujących daną

mniejszość lub społeczność posługującą się językiem, o którym mowa w art. 19, w liczbie określonej dla tej mniejszości lub dla tej społeczności odpowiednio w ust. 1 pkt 2 albo pkt 3, w terminie 90 dni od dnia otrzymania zawiadomienia, o którym mowa w ust. 3.

6. Jeżeli w terminie określonym w ust. 5, któraś z mniejszości lub społeczność posługująca się językiem, o którym mowa w art. 19, nie zgłosi swoich kandydatów lub zgłosi liczbę kandydatów inną niż określona odpowiednio dla tej mniejszości w ust. 1 pkt 2, a dla społeczności w ust. 1 pkt 3, wówczas minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych przedstawia tej mniejszości lub społeczności do zapiniowania swoich kandydatów na członków Komisji Wspólnej reprezentujących tę mniejszość lub społeczność. W przypadku nie wyrażenia przez mniejszość lub społeczność opinii w terminie 30 dni od dnia przedstawienia przez ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych kandydatów, wymóg uzyskania opinii uznaje się za spełniony.

7. We wniosku, o którym mowa w ust. 2, minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych wskazuje jako kandydatów na członków Komisji Wspólnej jedynie osoby zgłoszone przez organy, o których mowa w ust. 1 pkt 1, oraz mniejszości lub społeczność posługującą się językiem, o którym mowa w art. 19, z zastrzeżeniem ust. 6, a także kandydata na sekretarza Komisji Wspólnej.

Art. 25.

1. Minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych występuje do Prezesa Rady Ministrów z wnioskiem o odwołanie członka Komisji Wspólnej w przypadku:

1) złożenia przez członka rezygnacji z członkostwa w Komisji Wspólnej;

2) wystąpienia przez organ lub mniejszość lub społeczność posługującą się językiem, o którym mowa w art. 19, których przedstawicielem jest członek do ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych z uzasadnionym wnioskiem o odwołanie członka ze składu Komisji Wspólnej;

3) skazania członka prawomocnym wyrokiem sądu za przestępstwo popełnione z winy umyślnej.

2. Członkostwo w Komisji Wspólnej wygasa w razie śmierci.

3. W przypadku wygaśnięcia członkostwa w Komisji Wspólnej lub odwołania członka, Prezes Rady Ministrów, na wniosek ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz

mniejszości narodowych i etnicznych, powołuje nowego członka Komisji Wspólnej. Przepisy art. 24 ust. 2-7 stosuje się odpowiednio.

Art. 26.

Rada Ministrów może włączyć do Komisji Wspólnej, w drodze rozporządzenia, przedstawiciela organu administracji rządowej innego niż wymieniony w art. 24 ust. 1 pkt 1. Do powołania i odwołania członka Komisji Wspólnej stosuje się odpowiednio przepisy art. 24 ust. 2, 3 i 7 oraz art. 25.

Art. 27.

1. Współprzewodniczącymi Komisji Wspólnej są przedstawiciel ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych oraz przedstawiciel mniejszości oraz społeczności posługującej się językiem, o którym mowa w art. 19, wybrany przez członków Komisji Wspólnej, o których mowa w art. 24 ust. 1 pkt 2 i 3.

2. Współprzewodniczącymi Komisji Wspólnej powołuje i odwołuje Prezes Rady Ministrów, na wniosek ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych.

Art. 28.

1. Posiedzenia Komisji Wspólnej odbywają się nie rzadziej niż raz na 6 miesięcy.

2. Posiedzenia zwołuje współprzewodniczący Komisji Wspólnej, będący przedstawicielem ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych z inicjatywy własnej lub na wniosek współprzewodniczącego, będącego przedstawicielem mniejszości i społeczności posługującej się językiem, o którym mowa w art. 19.

3. W celu wypracowania wspólnego stanowiska mniejszości i społeczności posługującej się językiem, o którym mowa w art. 19, współprzewodniczący, będący przedstawicielem mniejszości i tej społeczności, może zwoływać posiedzenia, w których udział będą brali tylko członkowie Komisji Wspólnej, o których mowa w art. 24 ust. 1 pkt 2 i 3. Stanowisko jest niezwłocznie przekazywane pozostałym członkom Komisji Wspólnej przez współprzewodniczącego.

4. W celu wypracowania wspólnego stanowiska administracji rządowej, współprzewodniczący, będący przedstawicielem ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych, może zwoływać posiedzenia, w których udział będą brali tylko członkowie Komisji Wspólnej, o których mowa w art. 24 ust. 1 pkt 1. Stanowisko jest niezwłocznie przekazywane pozostałym członkom Komisji Wspólnej przez współprzewodniczącego.

5. Stanowiska, o których mowa w ust. 3 i 4, a także opinie, o których mowa w art. 23 ust. 2, są przekazywane Prezesowi Rady Ministrów i Radzie Ministrów.

6. Szczegółowy regulamin pracy Komisji

Wspólnej określa, w drodze zarządzenia, Prezes Rady Ministrów.

Art. 29.

1. Członkom Komisji Wspólnej nie przysługuje wynagrodzenie z tytułu członkostwa w Komisji Wspólnej.

2. Przedstawicielom organizacji mniejszości oraz społeczności posługującej się językiem, o którym mowa w art. 19, uczestniczącym w pracach Komisji Wspólnej przysługuje zwrot kosztów podróży i noclegów, na zasadach określonych w przepisach dotyczących wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju, wydanych na podstawie art. 775 § 2 Kodeksu pracy.

Art. 30.

1. Obsługę organizacyjno-techniczną prac Komisji Wspólnej zapewnia urząd obsługujący ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych.

2. Koszty funkcjonowania Komisji Wspólnej są pokrywane z budżetu państwa z części, której dysponentem jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych.

Art. 31.

1. Organy administracji rządowej, samorządu terytorialnego oraz organizacje mniejszości oraz społeczności posługującej się językiem, o którym mowa w art. 19, są obowiązane do przekazywania ministrowi właściwemu do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych, na jego wniosek, informacji pozostających w zakresie działania tych organów lub organizacji i dotyczących sytuacji mniejszości oraz społeczności posługującej się językiem, o którym mowa w art. 19, lub realizacji zadań na rzecz mniejszości lub zachowania i rozwoju języka, o którym mowa w art. 19.

2. Zakres informacji, o których mowa w ust. 1, podlega zaopiniowaniu przez Komisję Wspólną.

3. Minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych przygotowuje, nie rzadziej niż raz na dwa lata, raport dotyczący sytuacji mniejszości w Rzeczypospolitej Polskiej, uwzględniając informacje, o których mowa w ust. 1. Raport podlega zaopiniowaniu przez Komisję Wspólną.

4. Raport wraz z opinią, o których mowa w ust. 3, są przekazywane Radzie Ministrów, a następnie - po zatwierdzeniu raportu przez Radę Ministrów - publikowane przez ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych w formie elektronicznej.

Art. 32.

Organy administracji rządowej, samorządu terytorialnego oraz organizacje pozarządowe są obowiązane do przekazywania wojewodzie, w celu zaopiniowania, dokumentów dotyczących programów realizowanych z ich udziałem na terenie województwa, dotyczących mniejszości lub zachowania i rozwoju języka, o którym mowa w art. 19, finansowanych w całości lub części ze środków publicznych.

Rozdział 6

Zmiany w przepisach obowiązujących, przepisy przejściowe i końcowe

Art. 33.

W ustawie z dnia 15 listopada 1956 r. o zmianie imion i nazwisk (Dz.U. z 1963 r. Nr 59, poz. 328, z późn. zm.)[4] w art. 2 dodaje się ust. 3 w brzmieniu: „3. Ważne względy zachodzą także, gdy wnioskodawca pragnie powrócić do nazwiska lub imienia, których zmiana nastąpiła z powodu ich niepolskiego brzmienia, w wyniku decyzji administracyjnej podjętej bez jego wniosku.”,

Art. 34.

W ustawie z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 i Nr 281, poz. 2781) w art. 13 dodaje się ust. 6 i 7 w brzmieniu: „6. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania podejmuje działania w celu zapewnienia możliwości kształcenia nauczycieli oraz dostępu do podręczników na potrzeby szkół i placówek publicznych, o których mowa w ust. 1. 7. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania podejmuje działania w celu popularyzacji wiedzy o historii, kulturze, języku i o tradycjach religijnych mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym.”.

Art. 35.

W ustawie z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji (Dz.U. z 2004 r. Nr 253, poz. 2531) wprowadza się następujące zmiany:

- 1) w art. 21:
 - a) w ust. 1a dodaje się pkt 8a w brzmieniu: „8a) uwzględnianie potrzeb mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, w tym emitowanie programów informacyjnych w językach mniejszości narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym.”,
 - b) w ust. 2 uchyla się pkt 9;
- 2) w art. 30 dodaje się ust. 4a w brzmieniu: „4a. Powołując rady programowe oddziałów emitujących programy w językach mniejszości narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym dyrektorzy oddziałów uwzględnią kandydatów zgłaszanych przez organizacje społeczne mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym.”.

Art. 36.

W ustawie z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (Dz.U. z 2003 r. Nr 159, poz. 1548, z późn. zm.)[5] wprowadza się następujące zmiany:

- 1) w art. 5 pkt 25 otrzymuje brzmienie: „25) wyznania religijne oraz mniejszości narodowe i etniczne”;
- 2) art. 30 otrzymuje brzmienie: „Art. 30. Dział wyznania religijne oraz mniejszości narodowe i etniczne obejmuje sprawy:
 - 1) stosunków Państwa z Kościołem Katolickim oraz innymi kościołami i związkami wyznaniowymi,
 - 2) związane z zachowaniem i rozwojem tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowaniem i rozwojem języka regionalnego.”.

Art. 37.

W ustawie z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim (Dz.U. Nr 90, poz. 999, z późn. zm.)[6] w art. 2 pkt 2 otrzymuje brzmienie: „2) praw mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym.”.

Art. 38.

W ustawie z dnia 29 sierpnia 2003 r. o urzędowych nazwach miejscowości i obiektów fizjograficznych (Dz.U. Nr 166, poz. 1612) w art. 5 w ust. 1 po pkt 5 dodaje się pkt 6 w brzmieniu: „6) sekretarz Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych, utworzonej na podstawie przepisu art. 23 ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz.U. Nr ..., poz. ...).”.

Art. 39.

Minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych zawiadomi organy, o których mowa w art. 24 ust. 1 pkt 1 oraz organizacje mniejszości oraz społeczności posługującej się językiem, o którym mowa w art. 19, o zamiarze wystąpienia do Prezesa Rady Ministrów z wnioskiem, o którym mowa w art. 24 ust. 2, w terminie 60 dni od dnia ogłoszenia ustawy.

Art. 40.

Do spraw objętych przepisami ustawy, które uregulowane są postanowieniami obowiązujących Rzeczypospolitą Polską ratyfikowanych za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie umów międzynarodowych stosuje się postanowienia tych umów.

Art. 41.

Pracownicy urzędu obsługującego ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego zapewniający do dnia ogłoszenia ustawy realizację zadań z zakresu praw mniejszości narodowych i etnicznych, stają się z tym dniem pracownikami urzędu obsługującego ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych. Przepisy art. 231 Kodeksu pracy stosuje się odpowiednio.

Art. 42.

1. Mienie urzędu obsługującego ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, służące realizacji zadań z zakresu praw mniejszości staje się z dniem ogłoszenia ustawy mieniem urzędu obsługującego ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych.

2. Środki finansowe ujęte w części 24 budżetu państwa kultura i ochrona dziedzictwa narodowego, przeznaczone na realizację zadań z zakresu praw mniejszości oraz na wspieranie wydawania czasopism w języku regionalnym zostają przesunięte z dniem ogłoszenia ustawy do części 43 budżetu państwa wyznania religijne oraz mniejszości narodowe i etniczne.

Art. 43.

Ustawa wchodzi w życie po upływie 3 miesięcy od dnia ogłoszenia z wyjątkiem art. 36, art. 39, art. 41 i art. 42, które wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

[1] Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz.U. z 2002 r. Nr 23, poz. 220, Nr 62, poz. 558, Nr 113, poz. 984, Nr 153, poz. 1271 i Nr 214, poz. 1806, z 2003 r. Nr 80, poz. 717 i Nr 162, poz. 1568 oraz z 2004 r. Nr 102, poz. 1055, Nr 116, poz. 1203 i Nr 167, poz. 1759.

[2] Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz.U. z 2003 r. Nr 45, poz. 391, Nr 65, poz. 594, Nr 96, poz. 874, Nr 166, poz. 1611 i Nr 189, poz. 1851 oraz z 2004 r. Nr 19, poz. 177, Nr 93, poz. 890, Nr 121, poz. 1264, Nr 123, poz. 1291 i Nr 210, poz. 2135.

[3] Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz.U. z 2001 r. Nr 128, poz. 1407, z 2002 r. Nr 37, poz. 329, Nr 41, poz. 365, Nr 62, poz. 558, Nr 89, poz. 804 i Nr 200, poz. 1688, z 2003 r. Nr 52, poz. 450, Nr 137, poz. 1302 i Nr 149, poz. 1452 oraz z 2004 r. Nr 33, poz. 287.

[4] Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz.U. z 1963 r. Nr 59, poz. 328, z 1990 r. Nr 34, poz. 198, z 1998 r. Nr 106, poz. 668 i Nr 117, poz. 757 oraz z 2001 r. Nr 43, poz. 476.

[5] Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz.U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 i Nr 190, poz. 1864 oraz z 2004 r. Nr 19, poz. 177, Nr 69, poz. 624, Nr 91, poz. 873, Nr 96, poz. 959, Nr 116, poz. 1206, Nr 238, poz. 2390 i Nr 240, poz. 2408.

[6] Zmiany wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz.U. z 2000 r. Nr 29, poz. 358, z 2002 r. Nr 144, poz. 1204, z 2003 r. Nr 73, poz. 661 oraz z 2004 r. Nr 92, poz. 878.

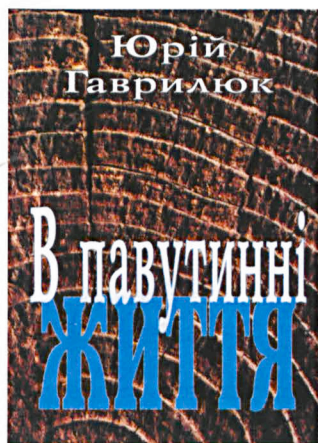
Dziennik Ustaw z 2005 r., Nr 17, poz. 141.

**Запрошуємо всіх наших Читачів придбати нову книжку
Юрія Гаврилюка**

«В павутинні життя»

(Вірші, проза, екзистенційні роздуми, фотографії)

**Видання Союзу українців Підляшшя, Більськ на Підляшші 2004
208 стор., 55 авторських фотографій**

Книжку придбати можна у видавця. При попередній оплаті на банковий рахунок ціна книжки 10.00 зл від примірника.

Гроші вплачуйте на адресу: Związek Ukraińców Podlasia, ul. Kazanowskiego 15b, 17-100 Bielsk Podlaski Bank BPH, № 97 1060 0076 0000 4011 6000 1197.

Коли забажаєте отримати книжку за поштовою післяплатою до ціни книжки дорахуємо 5.00 зл за додаткові кошти (незалежно від кількості примірників). Просимо подавати точну поштову адресу. Для уточнення подробиць контактуйте з нами електронною поштою (nadbuhom@free.ngo.pl) або дзвоніть (085) 730-89-29 (тел.-факс).

Можна придбати також збірки поезій: Ірина Боровик, „Вінець”, Більськ 1995; Євгенія Жабинська, „Коли приходить тиша”, Більськ 1995; Іван Киризюк, „Весна з русалками”, Більськ 1995; Іван Киризюк, „Смак ягоди ожини”, Більськ 1998; Юрій Трачук, „Райські двері”, Більськ 1995. Ціна 5.00 зл за примірник.

**Хочеш, щоб щотижня у твоїй хаті була рідна газета?
Передплати український тижневик "Наше слово"!**

Наше Слово

PL ISSN 0027-8254

NUMER INDEXSU 366609

PIK L № 13 (2486) ВАРШАВА, 27 БЕРЕЗНЯ 2005 РОКУ ЦІНА - зл. 2,70 zł (VAT = 0%) - CENA

УКРАЇНСЬКИЙ
ТИЖНЕВИК
TYGODNIK
UKRAIŃSKI
UKRAINIAN
WEEKLY

Tel. 677-88-11, 677-84-45,
677-84-46, tel./fax 677-88-10

Інтернетівська адреса:
<http://free.ngo.pl/nslowo>

**Кошт індивідуальної передплати у редакції 53,00 зл.
(35,10 зл. кошт газети + 17,90 зл. Поштові оплати).**

Наш рахунок:

Redakcja „Nasze Słowo”, Bank Millennium S.A.

Nr 47-11602202-00000000551567292

Докладні інформації в редакції, тел. (0-22) 677-88-10

<http://free.ngo.pl/nslowo>

Празник Гаврила Заблудовського
в селі Маліннікі (гм. Вуорля)

Сонячний весняний пополудень
у селі Мохнаті (гм. Гайнувка)
Фотографії Ю. Гаверілюка